

DOSTĘPNE MULTIMEDIA

Monika Szczygielska

Fundacja
WIDZIALNI
strony internetowe bez barier

SZEROKIE POROZUMIENIE
NA RZECZ UMIEJĘTNOŚCI
CYFROWYCH W POLSCE

WARSZAWA, KWIECIEŃ 2016

Ministerstwo Cyfryzacji stawia sobie za cel, aby każdy obywatel mógł czerpać korzyści płynące z rozwoju technologii niezależnie od swoich ograniczeń.

Dziś już trudno sobie wyobrazić Internet bez multimediiów. Materiały audio i wideo co raz częściej pojawiają się na stronach www i stanowią istotną drogę przekazu informacji. Jednak ze względu na swój charakter mogą pozostawać po za zasięgiem osób ze specjalnymi potrzebami.

Warto również pamiętać, iż dostępność materiałów multimedialnych wpływa na odbiór i ocenę dostępności całego serwisu internetowego, na którym się znajdują. Dostępność serwisów internetowych jest ciągłym procesem, warto więc posiadać umiejętność samodzielnego dostosowywania materiałów audio i wideo w jak największym zakresie.

Lektura podręcznika będzie więc przydatna wszystkim, którzy chcą zacząć tworzyć materiały multimedialne wolne od barier oraz dobrze wykonywać swoją pracę. Zachęcam również do szerokiego komentowania, dzielenia się wrażeniami i doświadczeniami z zakresu tworzenia dostępnych multimediiów.

Witold Kołodziejki

Sekretarz Stanu
w Ministerstwie Cyfryzacji

„Orange bez barier” to hasło, które towarzyszy nam przy pracach nad dostępnością naszych usług dla klientów z różnymi niepełnosprawnościami.

Chcemy, aby każdy mógł korzystać z możliwości cyfrowego świata, niezależnie od umiejętności, miejsca zamieszkania, wieku czy sprawności.

Orange jako firma odpowiedzialna społecznie podejmuje szereg działań mających na celu ułatwienie przełamania barier w dostępie do komunikacji osobom z niepełnosprawnościami. Dążymy do tego, aby technologia była dostępna dla wszystkich ludzi, bez względu na to, kim są i jacy są, pomagając aktywnie uczestniczyć w życiu codziennym, rozwijaniu swoich pasji i zainteresowań.

Współpracujemy z fundacjami i organizacjami pozarządowymi, aby być na bieżąco z potrzebami klientów z niepełnosprawnościami, dostosowując ofertę i obsługę do ich wymagań. Jednym z naszych partnerów społecznych jest Fundacja Widzialni.

Z punktu widzenia naszej firmy dostęp do pełnej komunikacji na temat oferty i obsługi wszystkich klientów jest niezmiernie ważny. Dlatego między innymi przygotowaliśmy cykl filmów Orange Expert tłumaczących, jak działa dana usługa czy jak podłączyć kupione urządzenie. Filmy te sukcesywnie uzupełniamy o napisy, a także tłumaczenie w języku migowym.

Staramy się również, aby wydarzenia, które organizujemy były dostępne dla wszystkich uczestników. Dobrym tego przykładem jest Orange Warsaw Festival, który co roku gromadzi tysiące fanów dobrej muzyki. Wśród nich są także osoby z niepełnosprawnościami. Ważnym aspektem było dla nas również zapewnienie dostępu nie tylko do przestrzeni festiwalu, ale do samej muzyki. Wybrane koncerty zostały uzupełnione o audiodeskrpcję dla osób niewidomych i słabowidzących.

Obecnie, w ramach akcji „Środy z Orange” pracujemy nad specjalną aplikacją mobilną do audiodeskrpcji filmów.

Mam nadzieję, że prezentowany podręcznik będzie pomocny w tworzeniu informacji i materiałów multimedialnych, które są dostępne dla wszystkich.

Bruno Duthoit

Prezes Orange Polska

Fotografie: Magda Pawluczuk

Opis programów i tłumaczenie: Łukasz Stanisław Dutka

Skład i opracowanie graficzne: Marcin Luboń, Anna Pawełek

Korekta: Przemysław Bogusz

Spis treści

1.	Wprowadzenie	11
2.	Odbiorcy usług dostępnościowych i narzędzia ułatwiające komunikację	12
2.1	Użytkownicy z dysfunkcjami słuchu	14
	Bartosz Marganiec	15
	Marta Korytkowska	17
	Monika Lament	19
	Paulina Gul	21
	Beata Strzelczyk	23
2.2	Użytkownicy z dysfunkcjami wzroku	26
	Sebastian Depta	27
	Ewelina Kowalczyk	30
	Grzegorz Kozłowski	32
3.	Tłumaczenie na język migowy	35
3.1	Wybór języka migowego	35
3.2	Czym jest wideo-tłumaczenie?	37
3.3	Wybór tłumacza	38
3.4	Rejestry tłumaczy	39
3.5	Współpraca z tłumaczem	39
3.6	Wybór materiałów i zakres tłumaczenia	40
3.7	Techniczne aspekty tłumaczenia	41
3.8	Oznaczenia materiałów z tłumaczeniem migowym	46
3.9	Emisja materiału wideo z PJM	47
3.10	Najlepsze praktyki – tłumaczenia migowe	47
3.11	Tłumaczenie migowe na żywo	50
3.12	Tłumacz migowy online	53
4.	Napisy	56
4.1	Potrzeby odbiorców napisów	56
4.2	Napisy użyteczne dla jak największej grupy odbiorców	56
4.3	Które wideo powinny mieć napisy	57
4.4	Wybór materiałów do napisów	57
4.5	Napisy dla niesłyszących a napisy dialogowe	58
4.6	Napisy zamknięte i otwarte w multimediami w Internecie	60
4.7	Zawartość napisów dla niesłyszących	61
4.8	Podział tekstu	62

4.9	Prezentacja tekstu	64
4.10	Zasady dokonywania skrótów w tekstach	65
4.11	Synchronizacja	66
4.12	Programy do opracowania napisów ⁶	67
4.13	Napisy na żywo	72
4.14	Trudność tekstu	75
5.	Audiodeskrypcja	79
5.1	Definicja audiodeskrypcji	79
5.2	Cel i odbiorcy audiodeskrypcji	79
5.3	Wybór materiałów do audiodeskrypcji	80
5.4	Podstawowe zasady tworzenia audiodeskrypcji	82
5.5	Etapy realizacji audiodeskrypcji	83
6.	Sprawdź swoją wiedzę	84
	Zadanie 1. Test wiedzy – tłumaczenia migowe	84
	Zadanie 2. Test wiedzy – napisy	85
	Zadanie 3. Ćwiczenie – popraw napisy	86
	Zadanie 4. Ćwiczenie – dostępność wideo	87
	Odpowiedzi	87
7.	Praktyczne aspekty przekładu audiowizualnego	91
7.1	Dopóki odbiorcami napisów będą ludzie, człowiek ma pewne zajęcie – wywiad z Łukaszem Dutką	92
7.2	Napisy muszą być czytelne i nie mogą przeszkadzać – wywiad z Izabelą Künstler	96
7.3	Czynimy kulturę dostępną, by wzruszać, inspirować i aktywizować widzów z niepełnosprawnością – wywiad Anią Żórawską	100
7.4	Rynek nie nadąza z wprowadzeniem rozwiązań, które są zbadane naukowo – wywiad z dr Agnieszką Szarkowską	104
7.5	Napisów w polskich filmach jest wciąż za mało – wywiad z Anną Sachą	107
7.6	Głuchy tłumacz skuteczniej skomunikuje się z niesłyszącymi – wywiad z Markiem Śmietaną	110
7.7	Nowoczesna audiodeskrypcja może być dla wszystkich – wywiad z Anną Jankowską	112
7.8	Mój cel: profesjonalizm – wywiad z Małgorzatą Limanówką	115
7.9	Każda innowacja jest narażona na krytykę – wywiad z Justyną Mańkowską	118
7.10	Język migowy to język obcy – wywiad z Małgorzatą Czajkowską-Kisil	122
8.	Skorowidz	126
9.	Bibliografia	127

10. Studia i kursy	128
11. Aneks – przydatne dokumenty	131
11.1. Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 26 stycznia 2016 roku w sprawie jakości i sposobu realizacji napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych;	131
11.2. Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie sposobu realizacji i jakości audiodeskrypcji w utworach audiowizualnych;	139
11.3. Napisy dla niesłyszących – zasady tworzenia Fundacji Kultury Bez Barrier z 2012 roku;	146
11.4. Audiodeskrypcja – zasady tworzenia Fundacji Kultury Bez Barrier z 2012 roku;	158
11.5. Wytyczne Ofcom dotyczące tłumaczenia migowego, napisów, audiodeskrypcji, 2012-2015;	167
11.6. Wytyczne W3C WCAG 2.0.AA w zakresie dostępności multimediów	180

1. Wprowadzenie

Niniejszy podręcznik jest wstępem do zagadnień związanych z dostępnością multimedialnych. Ma on poziom podstawowy i nie wymaga od uczestników wiedzy z zakresu tworzenia ani tłumaczenia materiałów audiowizualnych. Obejmuje zagadnienia związane z dostosowaniem materiałów audio i wideo dla osób o specjalnych potrzebach. Opisując historie konkretnych użytkowników przybliży potrzeby osób z niepełnosprawnością sensoryczną. W trzech działach omówione zostaną zagadnienia związane z produkcją materiałów wideo dostępnych dla osób głuchych, słabosłyszących oraz niewidomych. Zagadnienia teoretyczne są bogato ilustrowane przykładami. Część poradnikowa zestawiona zostaje z praktycznym spojrzeniem ekspertów, badaczy oraz twórców tłumaczeń, napisów i audiodeskrypcji, nazwanych przez nas usługami dostępnościowymi.

Publikacja adresowana jest do wszystkich osób, które rozpoczynają swoją przygodę z tworzeniem dostępnych multimedialnych, przede wszystkim do pracowników podmiotów realizujących zadania publiczne: placówek oświatowych, urzędów, instytucji kultury i sztuki, a także do informatyków oraz agencji interaktywnych.

Osobom zainteresowanym poszerzaniem wiedzy w zakresie przekładu audiowizualnego proponujemy bibliografię oraz spis kursów i studiów podyplomowych oferowanych przez uniwersytety. W aneksie znajdują się dokumenty źródłowe, które zostały omówione w publikacji.

**Aby obejrzeć film należy
zeskanować kod QR**

**W wersji cyfrowej podręcznika,
kody QR są jednocześnie linkami**

2. Odbiorcy usług dostępnościowych i narzędzia ułatwiające komunikację

Niestyszący – tym mianem określane są osoby mające problemy ze słuchem. Są to osoby głuche, słabosłyszące i późnoogłuchłe. Stanowią niezwykle zróżnicowaną grupę, zarówno pod względem stopnia niedosłuchu jak i preferowanych metod wsparcia.

- **Osoby głuche** – ich naturalnym językiem jest język migowy (polski język migowy, w skrócie PJM). W tym języku się komunikują i jest to przez nich preferowana forma kontaktu. Należy pamiętać, że język polski jest dla tej grupy językiem obcym. Głuchy pisany przez G oznacza osobę związaną z Kulturą Głuchych, a nie tylko głuchą z medycznego punktu widzenia.
- **Osoby słabosłyszące** – takie, których słuch jest częściowo uszkodzony, głębokość niedosłuchu może być różnej wielkości – od lekkiego po głęboki. Korzystają z aparatów słuchowych lub implantów ślimakowych. Ich mowa jest wykształcona, naturalnym językiem jest dla nich język ojczysty (np. polski). Zarówno aparat słuchowy jak i implant ślimakowy są protezami, a ich możliwości są ograniczone – szczególnie w przypadku hałasu, pogłosu, czy w dużych pomieszczeniach. Preferowanymi formami wsparcia są napisy, systemy wspomagające słyszenie (pętle indukcyjne lub systemy FM) oraz odczytywanie z ruchu warg.
- **Osoby późnoogłuchłe** – osoby, które przez część życia były słyszące i całkowicie utraciły słuch np. na skutek wypadku, czy działania środków farmakologicznych. Mowa jest u nich wykształcona, ich naturalnym językiem jest język ojczysty (np. polski). Najczęściej są poddane zabiegowi wszczepienia implantu ślimakowego, przez co posiadają niemal identyczne potrzeby w zakresie preferowanych form wsparcia jak osoby słabosłyszące.

Niewidomi – ogólne określenie osób z dysfunkcją wzroku wrodzoną lub nabytą (np. w wyniku choroby, wypadku – osoby ociemniałe), które posługują się technikami bezwzrokowymi i specjalnymi pomocami o charakterze kompensacyjnym. W przestrzeni publicznej korzystają m.in. z psów przewodników lub białej laski. Posługują się alfabetem L. Braille'a oraz programami udźwiękowiającymi.

Osoby słabowidzące – osoby, które pomimo znacznego uszkodzenia wzroku posługują się nim, wspomagając się różnymi przyrządami optycznymi i technicznymi, takimi jak szkła powiększające, lunetki, programy komputerowe, czy też urządzenia pozwalające na ustawienie wysokiego kontrastu.

Głuchoniewidomi – osoby z jednoczesnym uszkodzeniem wzroku i słuchu o różnym stopniu. Posługują się alfabetem Lorma. Korzystają z tłumaczy przewodników oraz rozwiązań stosowanych przez osoby niewidome i niesłyszące.

2.1 Użytkownicy z dysfunkcjami słuchu

Bartosz Marganiec
osoba głucha

Marta Korytkowska
osoba ogłuchła

Monika Lament
osoba głucha

Paulina Gul
osoba słabosłysząca

Beata Strzelczyk
osoba słabosłysząca

Bartosz Marganiec

osoba głucha od urodzenia

Programista. Absolwent matematyki na Uniwersytecie Warszawskim. Aktualnie studiuje informatykę w Polsko-Japońskiej Akademii Technik Komputerowych. Prezes Fundacji Promocji Kultury Głuchych KOKON, organizator wydarzeń związanych ze środowiskiem Głuchych.

Narzędzia Bartosza

[narzędzia: implant ślimakowy, pętla indukcyjna, napisy dialogowe, napisy dla niesłyszących, symultaniczny przekaz tekstowy, polski język migowy]

Nie słyszy od urodzenia. – Mam obustronny głęboki niedosłuch. Pierwsze aparaty założyłem w wieku 10 miesięcy. Na implant ślimakowy zdecydowałem się, kiedy miałem 21 lat. Nie znałem wtedy języka migowego – wspomina. Jego pierwszym językiem jest język polski. Do podstawówki i liceum chodził razem z uczniami słyszącymi. W szkole miał angielski, a nie migowy. Polskiego języka migowego nauczył się jako dorosły człowiek, gdy zdał sobie sprawę, że mimo dobrej rehabilitacji integracja z osobami słyszącymi jest bardzo trudna.

Lubi podróże. W wolnej chwili czyta książki. Filmy ogląda głównie w Internecie, często na YouTube, zawsze z napisami. – Bez napisów nie oglądam – mówi stanowczo. – Ale przecież masz implant? – W domu go zdejmuję. Implant nie jest częścią mnie. To narzędzie, tak jak okulary. Używam go w pracy i na uczelni, w sytuacjach, kiedy potrzebuję się komunikować z ludźmi.

Zapytany, którą wersję wybiera, kiedy dostępne są zarówno napisy jak i tłumacz migowy, odpowiada: – Oryginał. Wystąpienia po polsku oglądam z napisami. Komunikat w polskim języku migowym wolę obejrzeć niż czytać tłumaczenie. Eurowizję oglądał z tłumaczeniem migowym. – Tu liczyła się ekspresja. Tłumaczenie było w International Sign i było zrealizowane naprawdę dobrze. Z napisami nie byłoby tak fajnie.

Według Bartka „najlepsze napisy to takie, kiedy oglądając film nie zauważasz, że czytasz i niczego nie musisz się domyślać.”

Implant ślimakowy – urządzenie elektroniczne, wszczepiane operacyjnie w przypadku utraty słuchu w następstwie uszkodzenia ucha wewnętrznego, części zwanej ślimakiem. Składa się z dwóch części: wewnętrznej, wszczepianej pod skórę oraz części zewnętrznej, przetwarzającej sygnały akustyczne na elektryczne, przekazywane dalej do części wewnętrznej. Współpracuje z pętlą indukcyjną.

Napisy dialogowe – zapis ścieżki dialogowej, standardowe napisy w filmach obcojęzycznych.

Napisy dla niesłyszących – zapis ścieżki dialogowej, rozszerzony o zapis dodatkowych, istotnych dla rozumienia treści, dźwięków (czasami nazywane napisami rozszerzonymi) oraz identyfikatory mówców.

Marta Korytkowska

osoba głucha

Studiuje w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych na Uniwersytecie Warszawskim. Kocha książki i pisze o nich na swoim blogu (biblioflembyc.wordpress.com). Choć nie lubi zatłoczonych miejsc, dla targów

Narzędzia Marty

[narzędzia: implant pniowy, napisy dialogowe, napisy dla niesłyszących, polski język migowy]

książki robi wyjątek. Ze spotkań autorskich rezygnuje. – Bez tłumacza lub napisów to bez sensu – mówi.

Całkowicie straciła słuch w wieku 15 lat. – Wycięcie guza wymagało przecięcia nerwu słuchowego. Wszczepiono mi implant bezpośrednio do pnia mózgu – tłumaczy. Maturę zdawała w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych im. Jana Sierzyńskiego. Wcześniej ukończyła publiczną szkołę podstawową i zwykłe gimnazjum. Języka migowego zaczęła się uczyć w liceum. – Przez rok chodziłam na lektorat PJM na studiach. To mój drugi język, którym porozumiewam się na przemian z językiem polskim. Z tłumaczenia migowego korzystam na uniwersytecie. Obecność tłumacza umożliwia mi udział w dyskusjach na zajęciach – dodaje.

– Bez napisów mogę oglądać jedynie transmisje sportowe. Filmy oglądam tylko z napisami. Głównie w Internecie. Szczególnie lubię seriale. Np. po obejrzeniu Sherlocka Holmesa przeczytałam całą serię książek o nim – mówi.

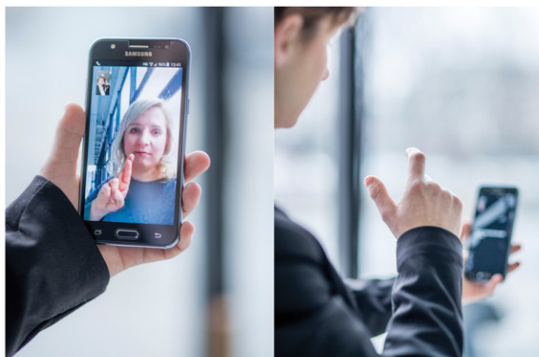
– Napisy dla niesłyszących często są skrócone, ja wolę dosłowne – wyjaśnia. Część dźwięków rozpoznaje korzystając z implantu, dlatego użyteczne będą dla niej napisy dialogowe.

Czasami ogląda programy publicystyczne z tłumaczem migowym, jak np. debata prezydencka. – Chciałam zobaczyć, jak tłumaczone są różne pojęcia – tłumaczy. W ramach Warszawskiego Tygodnia Kultury Bez Barrier była na zwiedzaniu sejmu z tłumaczeniem na język migowy.

Implant pniowy – wszczepiany jest bezpośrednio do pnia mózgu, stosuje się go w przypadku wystąpienia całkowitej głuchoty. Podobnie jak implant ślimakowy składa się z części wewnętrznej i zewnętrznej.

Monika Lament

osoba głucha

Absolwentka liceum profilowanego w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych im. Jana Sierzyńskiego w Warszawie. Planuje rozpocząć studia. Pochodzi z Łodzi, gdzie ukończyła szkołę podstawową i gimnazjum dla niesłyszących. Pracuje w jednej z sieci restauracji, wcześniej była kasjerką w hipermarkecie.

Narzędzia Moniki

[narzędzia: napisy dialogowe, napisy dla niesłyszących, polski język migowy, wideorozmowy]

Jest głucha od urodzenia. Nie słyszą również jej rodzice i większość pozostałej rodziny. Pierwszym językiem, którego się nauczyła był polski język migowy. Przede wszystkim w tym języku się komunikuje. Językiem polskim posługuje się tylko na piśmie. Przez telefon rozmawia w PJM korzystając z wideorozmów, lub wysyła smsy.

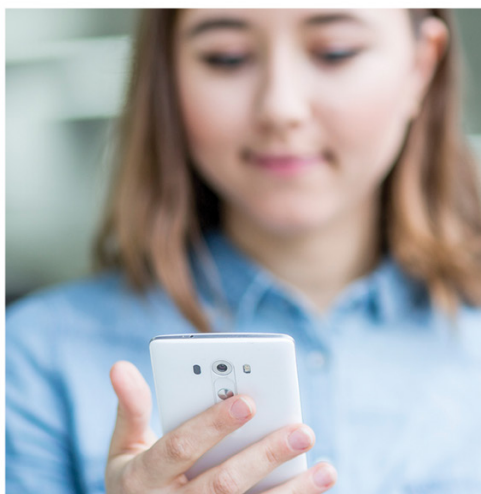
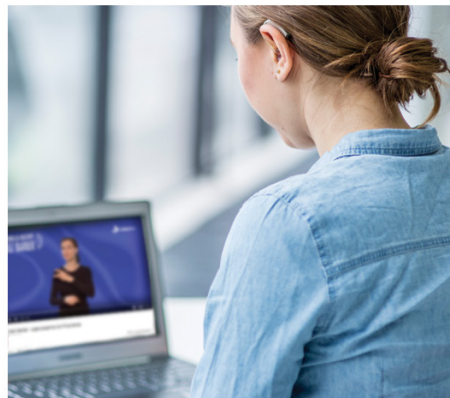
Lubi zagraniczne seriale. Jeśli jest wybór, wybiera wersje z napisami dla niesłyszących, bo przekazują więcej informacji. – Napisy w Polsce są niedokładne. Często obserwuję, że ludzie ruszają ustami, a napisów nie ma. To przeszkadza w oglądaniu. Nie wiem czy to jest błąd, czy w tym miejscu dialogi są specjalnie wyciszone. To podważa wiarygodność napisów w całym programie – mówi.

Wiadomości woli z tłumaczeniem na język migowy, bo lepiej je rozumie. Podczas oglądania filmów wygodniejsze są dla niej napisy. Ale nie zawsze tak było. Kiedyś czytanie ze zrozumieniem sprawiało jej problem. Język polski nie jest jej pierwszym językiem, musiała włożyć dużo pracy, by się go nauczyć i nadal się go uczy.

Polski język migowy – naturalny język wizualno-przestrzenny osób urodzonych w niesłyszących rodzinach, o odrębnej gramatyce i słownictwie. W przeciwieństwie do systemu językowo-migowego nie wymaga znajomości języka polskiego. Narodowe języki migowe różnią się od siebie.

Paulina Gul

osoba słabosłysząca

Studentka informatyki. Wolontariuszka Fundacji Kultury Bez Barier, pomaga przy organizacji Warszawskiego Tygodnia Kultury Bez Barier. Prowadzi warsztaty języka migowego oraz obsługi osoby niesłyszącej w instytucjach kultury. Jest członkiem Stowarzyszenia Tłumaczy Polskiego Języka Migowego.

Narzędzia Pauliny

[narzędzia: aparat słuchowy, pętla indukcyjna, napisy dialogowe, napisy dla niesłyszących, polski język migowy]

– Moją pasją jest poznawanie nowych języków obcych, zwłaszcza języków migowych z innych krajów – mówi. Chciałaby podróżować. W wolnym czasie czyta kryminały i pływa.

Absolwentka XVII LO z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Warszawie. Edukację podstawową i gimnazjalną także ukończyła w szkołach powszechnych.

Nie słyszy od 4. roku życia. Od tego czasu nosi aparaty słuchowe. Jest dwujęzyczna. Od dziecka komunikuje się zarówno w języku polskim, jak i polskim języku migowym, bo głusi są także jej rodzice. – Oba języków używam na co dzień. Tłumaczę rodzicom różne treści na PJM i odkąd pamiętam, byłam ich „uszami”. Czytam z ust. Aparaty słuchowe są w moim przypadku urządzeniami wspierającymi – wyjaśnia.

Nie korzysta z systemu językowo-migowego. – Rzadko mam okazję go widzieć, ale przypuszczam, że dzięki znajomości języka polskiego nie miałabym problemu z jego zrozumieniem. Preferuję jednak zdecydowanie komunikację w PJM – mówi.

Języka migowego używa w komunikacji bezpośredniej z Głuchymi. Z tłumaczenia migowego korzysta wszędzie tam, gdzie jest dostępne na żywo, np. podczas konferencji, spotkań muzealnych, wykładów. – Filmy wolę oglądać z napisami, ale np. wideozaproszenia w PJM są dla mnie w pełni zrozumiałe. Podobnie tłumaczone na PJM na żywo programy telewizyjne.

Korzystam też z pętli indukcyjnej, jeśli jest, ponieważ pozwala mi lepiej rozumieć osobę mówiącą lub ścieżkę dźwiękową w filmie.

Aparat słuchowy – podstawowe urządzenie wspomagające komunikację osób z niedosłuchem. Składa się z odbiornika (miniaturowego mikrofonu), układu elektronicznego przetwarzającego i wzmacniającego sygnał oraz nadajnika (miniaturowego głośnika). Współczesne aparaty posiadają przełącznik oznaczony literą T, który przełącza je w tryb indukcji i umożliwia współpracę z pętlą indukcyjną.

Beata Strzelczyk

osoba słabosłysząca

Ukończyła filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim oraz Podyplomowe Studium Edytorstwa Współczesnego na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Obecnie studiuje podyplomowo e-commerce na Akademii Leona Koźmińskiego.

Narzędzia Beaty

[narzędzia: aparat słuchowy, pętla indukcyjna, daktylografia, napisy dialogowe, napisy dla niesłyszących]

Od ośmiu lat pracuje w agencji reklamowej. Pisze artykuły, teksty do spotów reklamowych, zajmuje się korektą i tłumaczeniami. Wcześniej była m.in. dziennikarką i sekretarzem redakcji w mediach lokalnych. Swoje doświadczenie zawodowe wykorzystuje we współpracy z Polską Fundacją Osób Słabosłyszących, dla której tworzyła materiały informacyjne i teksty na stronę WWW.

Beata przez całe lata nie wiedziała, że ma niedosłuch. – W szkole mówiono mi, że jestem nieuważna, nie potrafię się skupić, że jestem samotniczką. Nigdy ta łątka mi nie odpowiadała, bo uwielbiam ludzi – wspomina. – Dopiero w akademiku współlokatorki zauważyły, że coś nie tak z moim słuchem. Poszłam na badanie, zdiagnozowano niedosłuch, ale jako przyczynę podejrzewano krzywą przegrodę nosową i kłopoty laryngologiczne. Przeszłam zabieg i zapomniałam o problemie. Na aparaty zdecydowałam się dopiero po ponad 10 latach. Orzeczenie o niepełnosprawności zrosiłam filmowym potokiem łez.

Na studiach chodziła na lektorat z polskiego języka migowego do Małgorzaty Czajkowskiej-Kisil. Do PJM nawiązywał temat jej pracy magisterskiej. – Wtedy jednak nie miałam pojęcia, że zaważy to na moim życiu. Przez długi czas nie miałam styczności z językiem migowym aż do momentu, kiedy poznałam migających przyjaciół. Z córeczką czasem posługujemy się daktylografią – nie słyszę szeptu, więc w niektórych sytuacjach alfabet migowy bywa przydatny.

Pracuje w branży reklamowej, ogląda mnóstwo reklam i filmów. Internet to dla niej podstawowe źródło informacji. Korzysta z niego zarówno mobilnie jak i stacjonarnie. – Jeśli w multimediami nie ma napisów – a niestety zwykle tak jest – podpinam do urządzenia słuchawki lub naszyjną pętlę indukcyjną. Pętla pomaga mi też w rozumieniu rozmów telefonicznych w trudnych warunkach akustycznych. W domu korzystam z bezprzewodowych słuchawek do telewizora.

Kina unika ze względu na szkodliwe natężenie dźwięku. – Ale oczywiście bywam w kinie. Polskie filmy bez napisów to dla mnie duży wysiłek. Choć udaje mi się większość zrozumieć, to czasem coś ważnego umknie. Teatr – tylko z napisami.

Preferuje napisy możliwie najwierniejsze. – Przydaje mi się też informacja, że coś skrzypi czy gwizdże, bo nie słyszę wysokich dźwięków. Napisy muszą być czytelne, ale nie w jaskrawych kolorach i przede wszystkim zsynchronizowane. No i bardzo ważne – bez błędów – wyjaśnia.

Jest szczęśliwą mamą Zosi (lat 10) i żoną Michała. – Kochamy wspólnie oglądać filmy i wszyscy lubimy napisy. Zosia słyszy świetnie, ale rozumie moją potrzebę. Z kolei Michał

ma lekki ubytek, więc napisy, choć nie są mu tak potrzebne jak mi, są dla niego pomocne. Od niedawna korzysta też ze sportwatcha, który wibruje na przegubie dłoni, powiadamiając m.in. o tym, że dzwoni telefon w torebce. Ta funkcja przydaje się w hałasie czy na ulicy.

Daktylografia – alfabet palcowy głuchych, inny dla różnych narodowych języków migowych.

2.2. Użytkownicy z dysfunkcjami wzroku

Sebastian Depta

osoba słabowidząca, ociemniała

Ewelina Kowalczyk

osoba słabowidząca

Grzegorz Kozłowski

osoba głuchoniewidoma

Sebastian Depta
osoba słabowidząca

Absolwent Politechniki Częstochowskiej i podyplomowych studiów Włączenie Cyfrowe i Społeczne na Uniwersytecie Śląskim. Konsultant ds. dostępności Fundacji Widzialni.

Narzędzia Sebastiana

[wysoki kontrast, program powiększający, program udźwiękowiający, audiotekst]

Jako słabowidzący użytkownik Internetu, uczestniczy w audytach stron internetowych i testuje ich użyteczność. Redaktor serwisu Polska Akademia Dostępności i koordynator wsparcia technicznego.

Wzrok stracił w 2012 roku w wyniku wypadku. – Jestem inżynierem metalurgii, pracowałem w odlewni aluminium. Ciekły metal prysnął mi w twarz – opowiada. Od tego czasu słabo widzi tylko na jedno oko. – „Resztkowiec”, to najlepsze określenie – mówi.

Bez specjalistycznego oprogramowania praca przy komputerze byłaby dla niego niemożliwa. Sebastian korzysta z programu powiększająco-czytającego ZoomText oraz z podwyższonego kontrastu. Na ekranie jego komputera tło zawsze jest czarne a litery białe lub żółte.

– Standardowe tło odbija światło i drażni oczy. Po prostu nic nie widzę. Zdarza się często, że zmuszony jestem do korzystania z czytnika ekranu NVDA. To darmowy program, którego kopię zawsze mam na USB, dzięki czemu mogę pracować na wielu komputerach bez konieczności stosowania komercyjnych rozwiązań.

Warunkiem działania programów, z których korzysta Sebastian, jest zgodność stron WWW, po których się porusza ze standardami. – Jeśli ktoś zaniedba dostępność WWW lub o niej w ogóle nie pomyśli, nie dotrę do treści. Jeśli chodzi o multimedia, oznacza to, że muszą być one osadzone na stronie tak, aby można je było odtworzyć za pomocą dostępnego odtwarzacza. Bez problemu moje oprogramowanie obsłuży filmy na YouTube, ale pominię ten we flashu.

Dużym plusem jest, gdy strona posiada własną wersję kontrastową. Przejście na wysoki kontrast, poprzez przełączenie kontrolki oraz powiększenie czcionki, ułatwia korzystanie z WWW, gdy nie posiada się swojego sprzętu.

Uwielbia słuchać muzyki. – Najbardziej dostępnym dla mnie narzędziem jest jak dotąd YouTube. Portal pozwala, dzięki swojej wyszukiwarce i obszernej tematyce udostępnionych filmów, zawsze znaleźć coś dla siebie. Dodatkowo forma prezentacji jest dla mnie przejrzysta i lubię niezmienny od lat layout – może to przyzwyczajenie, a może po prostu cenię praktyczne rozwiązania. Plusem jest także to, że YouTube jest dostępny na urządzeniach mobilnych – mówi.

Filmy ogląda głównie w domu z żoną. – Zawsze siedzę wtedy blisko ekranu – tłumaczy. Do kina chodzi na filmy polskie i na zagraniczne w wersji lektorskiej, dla towarzystwa żony.

– Audiodeskrypcja mi przeszkadza. Zraziłem się trafiając na audiodeskrypcję złej jakości. Zdarza się jednak, że oglądam film dwa razy: oryginał i wersję z audiodeskrypcją. Tu polecić mogę m.in. serwis Adapter.

Sebastian korzysta także z elektronicznej lupy I love view, która powiększa od 2 do około 17 razy i umożliwia ustawienie wysokiego kontrastu. Przydatny jest także czytnik plików booksense. Oczywiście pliki muszą być w dostępnych formatach. W ciągu chwili każdy przygotowany zgodnie ze standardami dokument może stać się audiobookiem. Z tą różnicą, że odczyta go głos syntetyczny, a nie znany aktor.

Na co dzień korzysta ze smartfona z systemem Android z programem powiększającym (natywne powiększenie, nazywane native zoom lub Gesty powiększenia) oraz z inwersji kolorów. – W trudnych warunkach lub z uwagi na duże zmęczenie oka uruchamiam program czytający TalkBack – dodaje.

Program ZoomText Magnifier Reader jest profesjonalnym programem, który pozwala osobom niedowidzącym sprawnie korzystać z komputera. Aplikacja powiększa, uwydatnia, a także czyta głosem syntetycznym wszystko, co wyświetlane jest na ekranie komputera. Jest niezastąpioną pomocą dla osób słabowidzących, które dzięki temu mogą obsługiwać niemal każdy program na komputerze (pakiety biurowe, przeglądarki internetowe i wiele innych), tak jak osoby widzące.

Czytnik ekranu NVDA – darmowy, najczęściej używany program asystujący, wykorzystywany przez osoby niewidome i słabowidzące do obsługi komputera i korzystania z Internetu. Działa pod systemem operacyjnym Microsoft Windows. Posiada wbudowany syntezytor mowy oraz współpracuje z niektórymi monitorami brajlowskimi.

Czytnik plików booksense – przenośny odtwarzacz plików tekstowych różnego formatu, m.in. txt, doc, cdoc, pdf, mobi, rtf itp., które odtwarzane są poprzez wysokiej jakości mowę syntetyczną. Posiada także wbudowany dyktafon oraz radio.

Ewelina Kowalczyk

osoba słabowidząca

Studiuje kulturoznawstwo na Uniwersytecie Warszawskim i chciałaby zostać teatrolożką. Aktualnie poznaje system pracy i organizacji teatru podczas stażu w Teatrze Kamienica.

Prowadzi bloga Salon Kultury (salonkultury.blogspot.com), na którym publikuje recenzje spektakli teatralnych i wywiady z aktorami. Interesuje ją także śpiew.

Narzędzia Eweliny

[lupa, wysoki kontrast, program powiększający, program udźwiękowiający, audiotekst]

Na premiery nie chodzi. – Błyski nie służą moim oczom. Na pokazach przedpremierowych i tych dla dziennikarzy jest spokojniej – tłumaczy.

Jest także wolontariuszką w Fundacji Tęczowy Dom i organizatorką koncertów charytatywnych na rzecz osób z niepełnosprawnością sprzężoną. – Zawsze lubiłam pomagać. Sprawia mi to radość, czasem powoduje nerwy, ale przede wszystkim daje świadomość, że są inni, bardziej poszkodowani przez los – mówi.

Ewelina jest osobą słabowidzącą. Porusza się z białą laską. W niewielkim stopniu widzi na jedno oko. Szkołę podstawową, gimnazjum i liceum ogólnokształcące ukończyła w Specjalnym Ośrodku Szkolno Wychowawczym dla Dzieci Słabowidzących im. dr Zofii Galewskiej w Warszawie.

Podczas pracy przy komputerze korzysta z programów powiększających. W poruszaniu się po Internecie pomaga jej także dobry kontrast elementów strony do tła, choć nie korzysta z trybu kontrastu w ustawieniach komputera. Program czytający przydaje się Ewelinie podczas sesji, kiedy materiału jest bardzo dużo, a czasu mało. – Na głos czytają mi też rodzice, czasem lektury nagrywają znajomi aktorzy – dodaje. Do czytania i obsługi telefonu ma okulary z lupą powiększającą ośmiokrotnie. Multimedia i telewizję ogląda „z nosem w ekranie”.

Audiodeskrypcji nie lubi. – Jeszcze trochę widzę, audiodeskrypcja mnie rozprasza. Słucham jej tylko wtedy, kiedy oglądam film wspólnie z osobami niewidomymi na turnusie rehabilitacyjnym. Bardzo ważny jest za to dla mnie audiotekst, nie mam szans odczytać np. wizytówek – mówi.

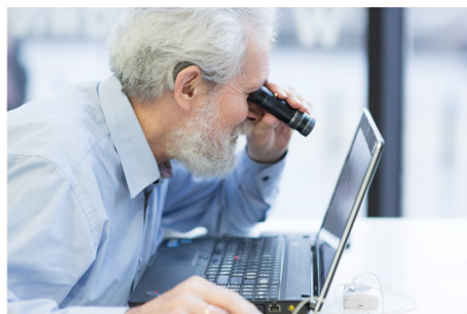
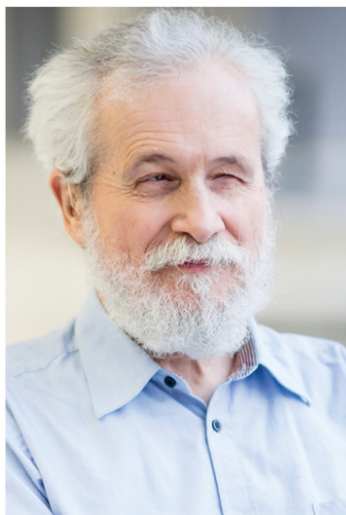
Filmy obcojęzyczne woli z lektorem, bo napisy są za małe, by je szybko przeczytać.

Audiodeskrypcja – werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych (np. tekstów) zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób z dysfunkcjami wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z audycją.

Audiotekst – dźwiękowa wersja tekstu, który ukazuje się na ekranie, m.in. wizytówek osób występujących, dat i miejsc oraz innych informacji, których nie uwzględnia wersja lektorska.

Grzegorz Kozłowski

osoba głuchoniewidoma

Z zawodu informatyk, związany z sektorem pozarządowym, działa na rzecz osób z niepełnosprawnością. Współzałożyciel i szef Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym i Polskiej Fundacji Osób Słabosłyszących. Jest twórcą alfabetu punktowego do dłoni dla głuchoniewidomych. Prowadzi szkolenia z metod porozumiewania się osób głuchoniewidomych, warsztaty komputerowe oraz z zakresu dostępności przestrzeni publicznej dla osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi.

Narzędzia Grzegorza

[aparat słuchowy, system FM, pętla indukcyjna, monoukular, tryb wysokiego kontrastu, program udźwiękawiający – mowa syntetyczna, audiodeskrpcja, alfabet Lorma, alfabet Braille'a, transkrypcja]

Pracował w Polskim Związku Niewidomych (1984–2008), przez 10 lat był programistą w dużej warszawskiej firmie z branży elektronicznej (1980–1990).

Jest osobą głuchoniewidomą. Urodził się z zaćmą, resztki widzenia zachował w jednym oku. Do 4. roku życia słyszał i mówił jak każde inne dziecko. – Słuch zacząłem tracić na skutek podania streptomycyny. Przez całe dzieciństwo rodzice głośno opowiadali mi bajki, filmy, opisywali rzeczywistość i zachęcali do mówienia. Mówiłem, choć nie słyszałem własnego głosu. Wówczas nie było jeszcze aparatów słuchowych, dla osób z tak znaczną utratą słuchu – wspomina.

Pisać i czytać brajlem nauczył się w ośrodku dla niewidomych w Laskach pod Warszawą. Tam też otrzymał pierwszy aparat słuchowy. Dzięki stypendium Ireny Jurgielewiczowej rozpoczął naukę w szkole średniej – XLVIII Liceum Ogólnokształcącym na Ochocie.

– Kupiłem magnetofon, kasety, opłaciłem lektorów. Zajęcia nagrywałem i odsłuchiwałem. Dwie nauczycielki angielskiego nauczyły się brajla, aby oceniać moje prace – opowiada. Po maturze zdecydował się studiować informatykę na Uniwersytecie Warszawskim. Język angielski stał się jego drugim językiem.

W latach 80. zabiegi laserowe nieco poprawiły Grzegorzowi ostrość widzenia w prawym oku. Zaczął korzystać z monookularu – lunetki powiększającej obraz w dali ośmiokrotnie, a po zastosowaniu dodatkowej soczewki – z odległości kilku centymetrów – dwudziestoczekrotnie. Po raz pierwszy zobaczył drukowane litery, drzewa, góry i ogromny krzyż na Giewoncie, bo turystyka górską to jedna z jego pasji. Widzi budynki, zarys sylwetki, odróżnia kolory. W gazecie, nawet z monookulem, litera po literze odczyta jedynie tytuły. Z komputera korzysta w trybie kontrastu za pomocą monookularu albo mowy syntetycznej. Podczas oglądania multimedialnych materiałów potrzebuje wzmocnienia dźwięku. Aby słyszeć, do komputera podpiną pętlę indukcyjną lub system FM i zakłada słuchawki, by nie przeszkadzać innym. Nie ma wówczas szans usłyszeć telefonu czy dzwonka do drzwi. Dlatego używa alarmu wibracyjnego. Przypomina on zegarek i jest noszony na przegubie ręki. Gdy np. zadzwoni telefon, zapłaczę dziecko, zagotuje się woda – „zegarek” wibruje. W każdym przypadku sposób wibrowania jest inny, łatwy do rozróżnienia.

Filmy lubi oglądać z audiodeskrypcją. Ale z uwagi na bardzo słaby słuch nie każdego lektora rozumie, ma czasem trudność z wychwyceniem głosu na tle ścieżki dźwiękowej. – Czasami oglądam filmy słuchając tylko lektora – o ile to możliwe. Generalnie preferuję „audiodeskrypcję do dłoni” – czyli osoba opisująca akcję przekazuje mi opis postępując się np. alfabetem Lorma, lub mówi do nadajnika FM. I to już jest audiodeskrypcja na żywo – wyjaśnia. Z tego samego powodu, gdy nie może zrozumieć internetowego wystąpienia,

sięga do alternatywnej transkrypcji, którą – jeśli jest zapisana w dostępnym formacie – odczyta mu program czytający.

Rozmawiając z Grzegorzem używam mikrofonu podpiętego do nadajnika. System FM pomaga mi w codziennej komunikacji. W głośnych miejscach Grzegorz często korzysta z pętli indukcyjnej, małego kabelka w kształcie pętli, którą zakłada na szyję i podłącza do źródła dźwięku – telefonu, komputera, czy systemu FM. Przełącza aparat na tryb cewki indukcyjnej (induktofonicznej) i z pętli (beprzewodowo, w postaci pola magnetycznego) dźwięk, który chce dobrze słyszeć, płynie prosto do aparatów. Tak samo działają duże pętle indukcyjne montowane w miejscach obsługi klienta czy w salach konferencyjnych.

Bardzo intensywnie wykorzystuje również iPhone'a. – Tu mam niemal wszystko, czego potrzebuję – rozmowy telefoniczne, SMS-y, pocztę elektroniczną, komunikatory internetowe (np. Skype, Messenger), notatki, dyktafon, kalendarz z ważnymi terminami, aparat fotograficzny (który niekiedy staje się przenośną lupą elektroniczną lub skanerem), nawigację, budzik i wiele innych narzędzi umożliwiających funkcjonowanie osobiste i zawodowe. Pomocne bywają także: lupa elektroniczna, skaner podłączany do komputera. A w przypadku samodzielnego poruszania się – tradycyjna biała laska, a jakże! Ale te wszystkie urządzenia, wspaniałe sprzęt, nie zastąpią człowieka! Myślę, że moje funkcjonowanie w równym stopniu zależy od sprzętu oraz technologii jak i drugiego człowieka – kogoś z rodziny lub wykwalifikowanego tłumacza-przewodnika. Gdy sprzęt zawiedzie, akumulator się rozładuje, albo inne okoliczności uniemożliwiają jego użycie – mam do dyspozycji dotykowe metody komunikacji – alfabet Lorma, w którym każda litera to jednoznaczny gest na dłoni – punkt, kreska, kółko itp., a w ostateczności – zwykłe kreślenie drukowanych liter na dłoni.

System FM to urządzenie wspomagające rozumienie dźwięków w trudnych warunkach akustycznych i przy dużych odległościach między mówiącym a osobą z niedosłuchem. Oddziela mowę od zakłóceń takich jak hałas, pogłos, szumy. Składa się z mikrofonu i nadajnika, do którego mówi mówca oraz odbiornika połączonego z aparatem słuchowym. Działa za pomocą fal radiowych. Odbiornik wejściem audio można podłączyć do komputera, telewizora, czy telefonu komórkowego.

Transkrypcja – dosłowny zapis tekstowy ścieżki dźwiękowej (w przypadku pliku audio) lub dosłowny zapis tekstowy ścieżki dźwiękowej i wyświetlanych informacji tekstowych, np. wizytówki występujących z oznaczeniem osób mówiących i kluczowych emocji [oklaski].

3. Tłumaczenie na język migowy

3.1 Wybór języka migowego

W Polsce, tak jak w wielu innych krajach, istnieje rodzimy język Głuchych i wersja systemowa.

Polski język migowy (PJM) to naturalny wizualno-przestrzenny język, którym posługują się osoby niesłyszące. Posiada własną, odmienną od polskiej, strukturę gramatyczną. W PJM istotne są zarówno ruchy artykulacyjne mowy werbalnej (ruchy ust), jak i ruchy mimiczne, ruchy głowy i tułowia, kontakt wzrokowy, kierunek patrzenia. To język, którego dzieci głuchych rodziców naturalnie uczą się w domu. Aktualnie PJM jest językiem, którego najczęściej używają tłumacze w telewizji w Polsce.

System językowo-migowy (SJM) to stworzony przez słyszących surdopedagogów system, którego podstawę stanowi polszczyzna foniczna. Oznacza to, że posiada zasady gramatyczne języka polskiego, a znaki migowe jedynie uzupełniają wypowiedź ustną. Wymaga znajomości zarówno języka polskiego jak i znaków z polskiego języka migowego. Potocznie nazywany językiem miganym. Jedyne w obiegu oficjalne certyfikaty znajomości języka migowego wydawane są po zdaniu egzaminu z SJM.

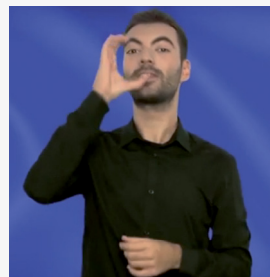
Aby zrozumieć różnice między PJM a SJM obejrzyj filmy, w których tłumacz Bernard Kinow tłumaczy te same zdania na PJM i SJM:

Kotek pije mleko w PJM i SJM – wideo.

W **PJM** widzimy znaki: kotek, pić (ze spodeczka, jak zwierzęta), mleko. W tym samym zdaniu w **SJM** użyty zostaje inny znak „pić” (ze szklanki jak człowiek). U osoby Głuchej kot pijący ze szklanki wywoła uśmiech.

PJM

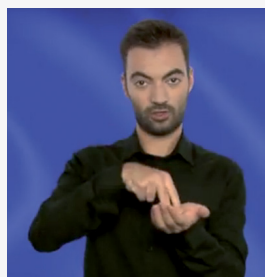
SJM

Kubek stoi na stole w PJM i SJM – wideo.

W **PJM** widzimy znaki: stół, kubek, stawiać. To kolejność zgodna z gramatyką polskiego języka migowego. W **SJM** znaki odpowiadają wyrazom z języka polskiego: kubek, stoi (na nogach jak człowiek) na stół + końcówka -e. Zdania te różnią się doбором znaków oraz gramatyką. W SJM pojawia się przyimek na oraz odmiana wyrazu stół przez dodanie do znaku stół znaku litery e.

PJM

SJM

Porada:

Zanim przygotujesz wideo-tłumaczenie zawsze zapytaj, kto będzie jego odbiorcą. Niestyszący mogą używać PJM, SJM lub ich mieszanki. Jeśli materiał wideo posiada już napisy, nie ma potrzeby tłumaczenia go na SJM, gdyż jego użytkownicy to np. osoby ogłuchłe, które znają język polski i przeważnie sprawnie czytają. Materiały wideo zazwyczaj są alternatywą dla informacji tekstowej lub jej uzupełnieniem. Rzadko przygotowuje się dwie wersje komunikatu w PJM i SJM.

Ciekawostka:

Brytyjski Ofcom zaleca nadawcom telewizyjnym jako domyślne stosowanie brytyjskiego języka migowego (BSL). Podobnie jak w Polsce, w Wielkiej Brytanii obok rodzimego języka migowego istnieje wersja systemowa.

3.2 Czym jest wideotłumaczenie?

Rozróżniamy dwa typy audiowizualnych tłumaczeń migowych: tłumaczenia tekstów i filmów.

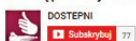
Tłumaczenie tekstu, często jest nazywane wideotłumaczeniem. Zazwyczaj jest zamieszczane obok tekstu jako alternatywa dla niego. Tłumacz migowy jest jedynym bohaterem nagrania.

Wideotłumaczenie zaproszenia na PJM na stronie Fundacji Kultury Bez Barier. Tłumaczy: Małgorzata Limanówka. Realizacja: Dostępni.eu

Tłumaczenie filmu. Inną formą tłumaczenia audiowizualnego jest tłumaczenie materiału wideo. Tłumacz umieszczany jest w obrębie obrazu widocznego na ekranie, najczęściej w prawym dolnym rogu lub obok tłumaczenia. Tłumaczenie jest zsynchronizowane z obrazem i dźwiękiem.

Dostępne wydarzenie. Orange Warsaw Festival (PJM, napisy)

Tłumaczenie na PJM filmu o Orange Warsaw Festival.
Tłumaczczy: Bernard Kinow.
Realizacja: Dostępni.eu

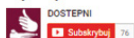

Uwaga:

Jeśli komunikat wideo w języku migowym funkcjonuje samodzielnie, powinien zostać opatrzony napisami lub transkrypcją.

Wybory do Parlamentu Europejskiego - kalendarz

3 902

+

Opublikowany 06.03.2014
Daty, o których warto pamiętać przed wyborami. Wybory do Parlamentu Europejskiego 25 maja 2014.

Transkrypcja tłumaczenia PJM:

Wybory do Parlamentu Europejskiego 25 maja

Tłumaczenie na PJM komunikatu o zarządzeniu wyborów do Parlamentu Europejskiego z napisami i transkrypcją na YouTube.

Tłumaczczy: Dominik Muskała.
Realizacja: Dostępni.eu

3.3 Wybór tłumacza

Najlepszymi tłumaczami są osoby, które na co dzień mają kontakt ze środowiskiem osób głuchych. Sam fakt, że ktoś zna język migowy nie oznacza jednak jeszcze, że jest tłumaczem. W Polsce nie ma jednolitego systemu certyfikacji tłumaczy języka migowego. Tłumacze mogą posiadać certyfikat T2 (biegły) Polskiego Związku Głuchych. Ten dokument potwierdza znajomość SJM, trzeba się upewnić, że tłumacz zna PJM. Wielu tłumaczy jest

członkami Stowarzyszenia Tłumaczy Polskiego Języka Migowego lub absolwentami Studiów Podyplomowych „Polski Język Migowy” ze specjalizacją translatorską (T) na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Wśród tłumaczy są też osoby dwujęzyczne. To osoby, które są częścią zarówno świata słyszących jak i głuchych:

- **CODA** (*Children/Child of Deaf Adults*) – słyszące dzieci niesłyszących rodziców,
- **SODA** (*Siblings of Deaf Adults*) – słyszące rodzeństwo głuchego brata lub siostry.

Ciekawostka:

Brytyjski Ofcom zaleca nadawcom współpracę z rodzimymi użytkownikami BSL. Głusi mają też swój kanał telewizyjny, w którym sami przygotowują i prowadzą programy. Jak wyglądają tłumaczenia migowe w telewizjach na całym świecie, możesz zobaczyć na stronie SinglangTV.org

3.4 Rejestry tłumaczy

Po wejściu w życie ustawy o języku migowym w 2012 roku, w każdym województwie powstał oficjalny rejestr tłumaczy migowych. Przy dokonywaniu wpisu do rejestru nie są weryfikowane umiejętności tłumacza. Tłumacz nie ma obowiązku podawania informacji o poziomie znajomości PJM/SJM. Dobrowolnie może zaznaczyć poziom znajomości PJM/SJM jako podstawowy, średnio zaawansowany oraz zaawansowany. W rejestrze znajdują się tłumacze o różnym stopniu znajomości języka i doświadczeniu.

3.5 Współpraca z tłumaczem

W Polsce nie istnieją specjalizacje w tłumaczeniach migowych. Jeśli więc współpracujesz z tłumaczem po raz pierwszy, zapytaj, czy temat nie sprawi mu problemu. Sprawdź także jego wykształcenie ogólne, kwalifikacje i doświadczenie.

Zasady współpracy z tłumaczem:

- poinformuj tłumacza o tematyce nagrania, jego celu, odbiorcach,
- prześlij tłumaczowi wcześniej materiał do zapoznania się – ułatwi mu to przygotowanie się do pracy i skróci czas nagrania,
- zapoznaj tłumacza z terminami specjalistycznymi i upewnij się, że je rozumie,

- uzgodnij z tłumaczem kwestie techniczne – jak ma być ubrany, gdzie będzie stał, omów kwestie oświetlenia i tła,
- w trakcie tłumaczenia zapewnij dobry odsłuch dźwięku lub podgląd promptera,
- jeśli otrzymasz opinie odbiorców, prześlaj je tłumaczowi.

Porada:

Pamiętaj o podpisaniu przez tłumacza zgody na utrwalenie i wykorzystanie jego wizerunku w transmisji wideo.

3.6 Wybór materiałów i zakres tłumaczenia

Dla głuchych użytkowników polskiego języka migowego długie i napisane skomplikowanym językiem teksty mogą być niezrozumiałe, ponieważ język polski nie jest ich językiem naturalnym. Tłumaczenie dokumentu na PJM sprawi, że będzie on bardziej dostępny.

W pierwszej kolejności na język migowy tłumaczymy:

- komunikaty, np. o zagrożeniu, ważne dla ogółu ludności,
- skomplikowane instrukcje, z których korzystają niesłyszący,
- informacje skierowane do głuchych, np. jak skorzystać z tłumaczenia migowego.

Zgłoszenie dotyczące bezpłatnej asysty tłumacza języka migowego

- formularz zgłoszeniowy.docx
- formularz zgłoszeniowy.pdf
- Rejestr tłumaczy polskiego języka migowego (PJM)

Instrukcja w PJM jak wypełnić formularz o skorzystanie z usługi tłumacza migowego na stronie WWW Starostwa Powiatowego w Toruniu.
Tłumaczący: Bernard Kinow.
Realizacja: Dostępni.eu

Podczas tłumaczenia materiałów wideo (filmów, występów) na język migowy, tłumaczeniu podlegają:

- warstwa dialogowa,
- informacje, kto mówi,
- istotne efekty dźwiękowe.

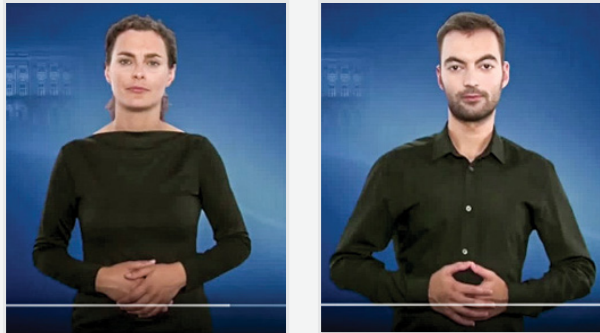

3.7 Techniczne aspekty tłumaczenia

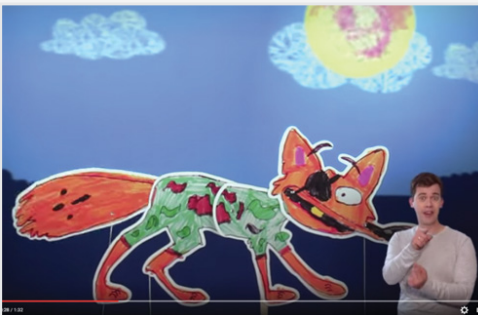
3.7.1 Ubiór tłumacza

W Polsce tak często tłumacze języka migowego ubrani są na czarno, że wielu może uznać to za zasadę. Ogólna zasada brzmi jednak zupełnie inaczej. Strój tłumacza powinien znacząco odcinać się od tła i koloru ciała i nie rozpraszać. Dlatego przy stosowaniu jednokolorowego (np. niebieskiego) tła dobrze sprawdzają się czarne koszulki z długim rękawem.

W studiu Dostępni.eu jako podstawowy strój obowiązują jednolite kolorystycznie koszulki typu basic z długim rękawem, bez nadruków. Alternatywnie wykorzystywane są proste jednokolorowe koszule. Tłumacze mają gładko uczesane włosy. Nagrywani są bez biżuterii i jeśli to możliwe bez okularów.

Przykłady ubioru tłumaczy w studiu Dostępni.eu: czarna koszula lub czarna bluzka na niebieskim tle.

Przykłady dostosowania ubioru do tła i rodzaju materiału:
Bajka bez Barrier, Fundacja Na Rzecz Rozwoju Audiodeskrypcji „KATARYNKA”.
Realizacja: Dostępni.eu. Źródło: Fundacja Katarynka.

Tłumacz PJM Bernard Kinow podczas konferencji Fundacji Widzialni. Źródło: Fundacja Widzialni.

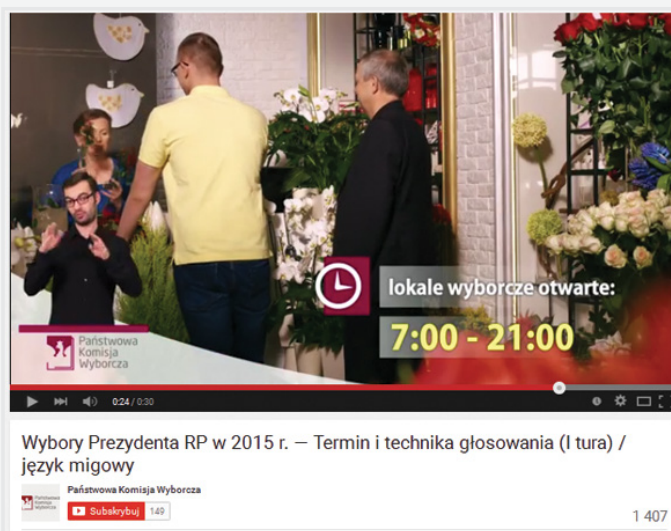
Podczas wydarzeń na żywo ubiór tłumacza powinien być stosowny do okazji. Zachowanie jednolitej kolorystyki ułatwia odbiór tłumaczenia.

? Ciekawostka:

Wytyczne Ofcom dla brytyjskich telewizji mówią, że odzież tłumacza powinna być adekwatna do rodzaju tłumaczonego programu. Na przykład oficjalny, biznesowy styl pasuje do programów informacyjno-publicystycznych, podczas gdy bardziej kolorowy i nieformalny ubiór będzie właściwy dla programów dla dzieci. Ważne, aby strój tłumacza pozwalał mu być wyraźnie widocznym w stosunku do obrazu.

3.7.2 Pozycja tłumacza

Wizerunek tłumacza nałożony na oryginalne wideo generalnie powinien pojawić się po prawej stronie ekranu. Wyjątkiem od tej zasady jest sytuacja, kiedy po prawej stronie znajdują się istotne elementy, których tłumacz nie powinien zasłaniać lub informację, które mogłyby zasłonić tłumacza. Nie powinno się zmieniać pozycji tłumacza w trakcie trwania materiału. Sylwetka tłumacza nie powinna być za mała. Brytyjskie wytyczne mówią, że tłumacz powinien zajmować nie mniej niż 1/6 obrazu. W Polsce zazwyczaj jest mniejszy.

W spotach PKW tłumacz został umieszczony po lewej stronie, by nie zastępował informacji tekstowych. Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza.

3.7.3 Tło i grafika

Podstawową zasadą jest zapewnienie odpowiedniego kontrastu pomiędzy tłem a osobą migającą (oraz ubiorem osoby migającej a twarzą/dłońmi). Bardziej atrakcyjne wizualnie są wideotłumaczenia wykorzystujące tła przygotowane w programach graficznych niż nagrania pochodzące bezpośrednio ze studia.

Przeważnie podczas nagrania stosuje się niebieskie lub zielone tła, z których podczas montażu łatwo wyciąć postać tłumacza.

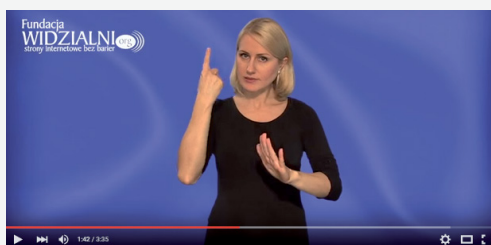
Grafika wykorzystywana jako tło dla tłumaczenia migowego:

- nie może odwracać uwagi od tłumaczenia,
- dodatkowe elementy nie mogą zasłaniać sylwetki tłumacza,
- grafiki muszą być subtelne i nienarzucające się,
- tło raczej statyczne, animacje w tle mogą rozpraszać,
- ważne elementy jak: adresy stron WWW, dane kontaktowe, warto dodatkowo napisać – tak, by osoba niesłysząca mogła zatrzymać slajd i je przepisać,
- należy zwrócić uwagę na wysoki kontrast do tła oraz wysoką czytelność tekstu – te same zasady obowiązują przy tworzeniu napisów.

Przykładowe tła graficzne dla tłumaczeń migowych. Urząd Miasta Otwocka – ratusz na niebieskim tle. Kancelaria Prezydenta RP – pałac prezydencki na niebieskim tle. Realizacja: Dostępni.eu

W nagraniach wideo tłumaczeń, które stanowią alternatywę dla tekstu, tłumacz powinien zajmować centralną część ekranu.

Centralne ułożenie tłumaczki – Mariola Kozłowska-Nowak
Realizacja: Dostępni.eu

3.7.4 Nagranie tłumaczenia

Tłumaczenia najlepiej nagrywać w studiu. Aby przekaz w PJM był kompletny, kamera powinna obejmować głowę, twarz, ręce i ramiona tłumacza i całą, wykorzystywaną do migania przestrzeń wokół. Podczas nagrywania upewnij się, czy kamera stoi na wysokości oczu osoby

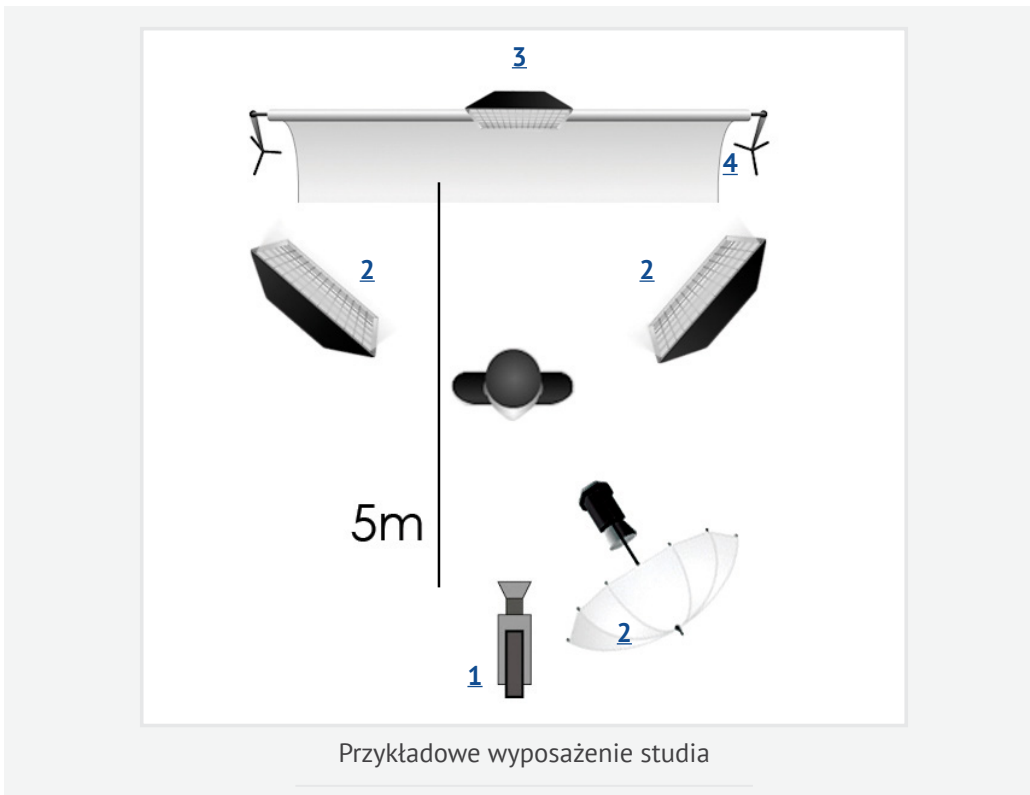
migającej i przez cały czas obejmuje całą sylwetkę tłumacza (od pasa w górę), żaden znak migowy nie zostaje poza kadrem, tłumacz jest odpowiednio oświetlony za pomocą lamp studyjnych. Profesjonalne oświetlenie ma za zadanie doświetlić sylwetkę tłumacza, w tym twarz i dłonie. Światło powinno być ustawione w taki sposób, aby nie było widać cieni.

Najlepiej, aby nagranie tłumaczenia powstało za pomocą jednego ujęcia lub z podziałem na logiczne fragmenty. Nieumiejętny montaż tłumaczenia z fragmentów może powodować skoki obrazu i utrudniać jego odbiór. Podczas montażu należy zwrócić uwagę na harmonizację tłumaczenia z dźwiękiem.

3.7.5 Wyposażenie studia i stanowiska montażysty

Na wyposażenie studia składają się:

- kamera na statywie nagrywająca w jakości HD (1),
- lampy studyjne do oświetlenia frontального (2),
- lampa do oświetlenia tła (3),
- tła rolowane (4),
- przestrzeń minimum 5 m od tła do kamery,
- komputer z oprogramowaniem montażowym.

3.8 Oznaczenia materiałów z tłumaczeniem migowym

Dobłą praktyką jest oznaczanie materiałów wideo z tłumaczeniem migowym. Niestety nie istnieje jeden uniwersalny symbol tłumaczenia migowego. W Europie Zachodniej stosuje się różne ikony dłoni lub skróty literowe pochodzące od nazw rodzimych języków migowych. W Polsce usługi dla osób głuchych oznaczane są często ikoną z przekreślonym uchem. Symbol ten nie precyzuje rodzaju dostarczanej usługi. Rozporządzenie wprowadzające obowiązek dostępności telekomów wprowadza dla usługi wideotłumacza i tłumacza migowego symbol dłoni na niebieskim tle.

Przykłady ikon wprowadzonych w rozporządzeniu:

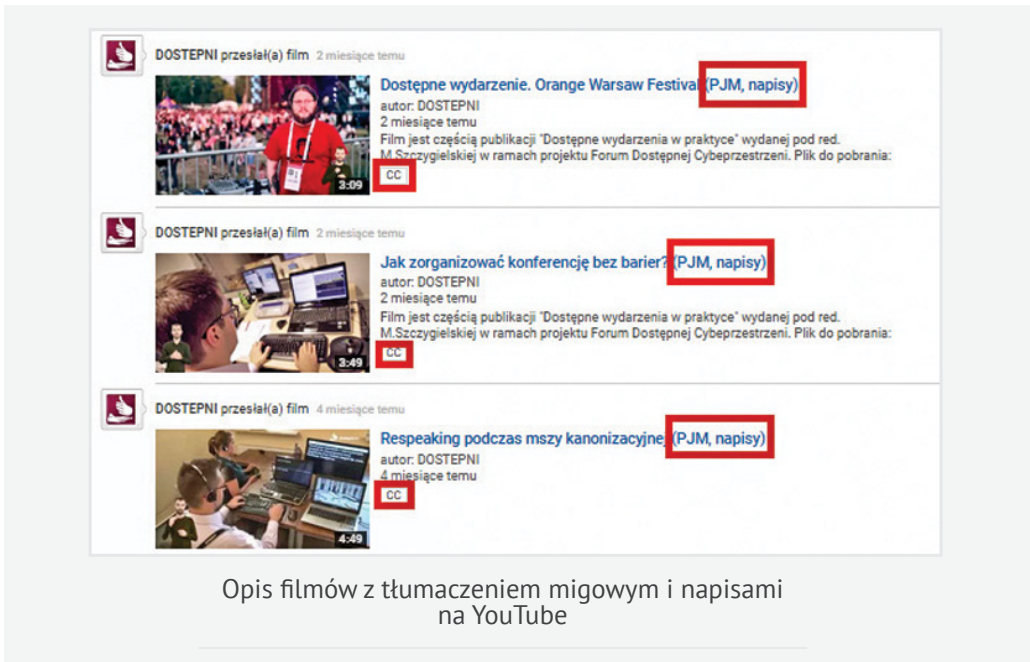

Przykład oznaczeń w salonie Orange

Porada:

Opcji automatycznego oznaczania materiałów wideo z tłumaczeniem migowym nie przewiduje YouTube. Aby materiały te były łatwiejsze do znalezienia przez wyszukiwarkę, zaleca się dopisanie do tytułu skrótu PJM oraz podanie informacji o tłumaczeniu w opisie filmu.

3.9 Emisja materiału wideo z PJM

W Polsce tłumacz PJM w materiałach filmowych przeważnie widoczny jest w prawym lub lewym dolnym rogu ekranu. Wideo z takim tłumaczeniem wygodniej ogląda się na większym ekranie. Dlatego dla odbiorców tłumaczeń migowych ważna jest możliwość przestawienia odtwarzacza na tryb pełnoekranowy. Takie rozwiązanie umożliwia m.in. YouTube. Dodatkową zaletą odtwarzacza jest jego dostępność, a także sprawne działanie na urządzeniach mobilnych.

Używając innych playerów warto sprawdzić, czy działają na urządzeniach mobilnych.

3.10 Najlepsze praktyki – tłumaczenia migowe

Instrukcje obsługi Orange w PJM

Orange swoim głuchym klientom oferuje krótkie filmy poradnikowe w polskim języku migowym i z napisami. Można je obejrzeć na firmowym kanale YouTube w playliście Orange Technologie. Tytuły przetłumaczonych filmów są rozszerzone o przypis – PJM.

Do tłumaczenia na polski język migowy Orange wybrało instrukcje. Głusi mogą obejrzeć filmy z tłumaczeniem na język migowy, m.in. o konfiguracji usług w telefonie oraz o tym jak

zsynchronizować kontakty z kontem Google, podłączyć drukarkę, modem, czy telewizor. Instrukcje pisane są specjalistycznym językiem, który może sprawiać trudności osobom, dla których język polski jest językiem obcym.

Makbet w języku migowym od NINATEKI

Narodowy Instytut Audiowizualny udostępnia ponad 30 materiałów wideo w języku migowym. Wśród nich „Makbeta” w reżyserii Andrzeja Wajdy.

Tłumaczenie Szekspira było dużym wyzwaniem. Choć przekład Antoniego Libery uważany jest za najbardziej przystępny dla odbiorcy, ciągle jest to klasyczny utwór z początku XVII

wieku. Peten przerośni, czasem archaizmów i obcych nazw własnych. Tłumacz języka migowego dokonuje własnego przekładu, wyjaśnia kontekst, tłumaczy metafory. Czyni to, ponieważ zbyt wiele frazeologizmów utrudnia rozumienie tekstu. To pierwsze tłumaczenie „Makbeta” na polski język migowy. W warstwie wizualnej spektakl utrzymany jest w barwach niebiesko-czarnych. Ubranie tłumacza jest utrzymane w odrębnej tonacji kolorystycznej.

Aktualności Prezydenta RP

Od 2013 roku na stronie prezydent.pl na język migowy tłumaczone są najważniejsze wydarzenia z udziałem głowy państwa. Na polski język migowy co tydzień przekładane są komunikaty i wybrane filmy wideo. To przykład oficjalnego języka migowego.

Wszystkie wideotłumaczenia wykorzystują to samo niebieskie tło z subtelną grafiką Pałacu Prezydenckiego. Tłumacz zajmuje znaczną część tła. W każdym wideotłumaczeniu umieszczane są również miniaturki zdjęcia ilustrującego wydarzenie. Tłumacze ubrani są na czarno, w koszule lub gładkie bluzki bez żadnych dodatków. Ubiór kontrastuje z tłem i odcina się od dłoni. Nagrania realizowane są w studiu, w jakości HD. Tłumacz nagrywany jest na bluescreenie, a następnie jego postać jest wycinana z tła i montowana z grafiką na stanowisku montażowym.

PREZYDENT.PL

BUREAU PRZEPISOWNICTWA NARODOWEGO

"Nie ma sygnałów, żebyśmy mieli w Polsce zagrożenie"
(wersja migowa)

Tłumaczenie na PJM wystąpienia
prezydenta Andrzeja Dudy.
Realizacja: Dostępni.eu. Źródło: Prezydent.pl

W filmach postać tłumacza umieszczana jest w prawym lub lewym dolnym rogu ekranu, tak, aby nie zasłaniała istotnych elementów. Ubiór tłumacza jest adekwatny do wydarzenia. Zawsze prosty, oficjalny. Tak, aby nie odwracać uwagi od tłumaczenia.

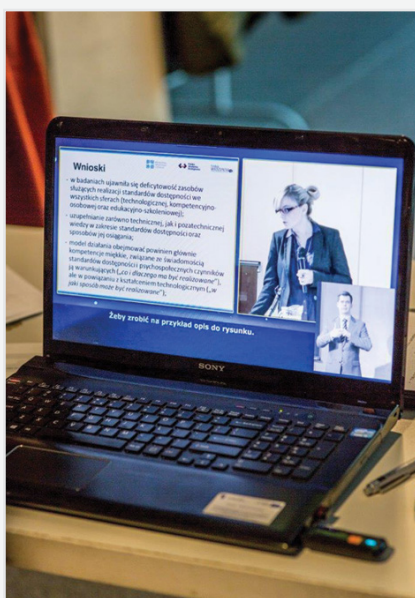
3.11 Tłumaczenie migowe na żywo

Podstawową zaletą dobrze przygotowanej transmisji wideo z wydarzenia jest możliwość dotarcia z informacją do szerszej grupy uczestników. Jeśli zorganizuje się to w dostępny sposób, wśród nich znajdują się także osoby z niepełnosprawnościami. Dostępność transmisji wideo dla niesłyszących oznacza streaming do Internetu:

- z napisami na żywo dla osób słabosłyszących (o tym w kolejnej części),
- z tłumaczeniem migowym dla osób głuchych.

Do realizacji transmisji wideo można wykorzystać tłumaczenie migowe, które zapewniono uczestnikom wydarzenia lub przygotować tłumaczenie niezależnie w zewnętrznym studiu i dostarczyć przez internet. Wówczas wersja online będzie jedyną formą udostępniania wydarzenia osobom z niepełnosprawnością słuchową.

Tłumacza migowego można pokazać na kilka sposobów. Jeśli jest to ta sama osoba, która tłumaczy wydarzenie na miejscu, trzeba zadbać o to, by stała na jednolitym tle, zawsze w tym samym miejscu oraz o jej właściwe oświetlenie (obowiązują te same zasady, które dotyczą nagrywania tłumaczeń migowych w studiu). Tłumacz zazwyczaj pokazywany jest razem z fragmentem tła w obrębie obrazu. To rozwiązanie jest po prostu szybsze i tańsze, chociaż pod względem estetycznym lepiej wygląda tłumacz wycięty z tła i nałożony na obraz tak, by nie zasłaniać innych ważnych elementów. Wówczas kluczowy jest kontrast ubioru do otoczenia.

Transmisja na żywo z tłumaczeniem PJM podczas konferencji Fundacji Widzialni (fot. M. Pawluczuk) oraz z konferencji w Kancelarii Prezydenta RP (Źródło: Prezydent.pl).

Tłumaczenie migowe transmisji z posiedzeń Sejmu i Senatu

Transmisja z obrad Sejmu RP z tłumaczem migowym.
Źródło: Sejm.pl

Zapis archiwalny obrad Sejmu RP

Zapis archiwalny obrad Senatu RP

Przemawiający	Porządek
Joanna Kluzik-Rostkowska	11:05:40
Krzysztof Jurgiel	11:08:20
Krzysztof Brejza	11:08:54
Jarosław Zieliński	11:11:10
Agata Borowiec	11:12:11
Piotr Babiniec	11:14:48
Elżbieta Kruk	11:17:20
Elżbieta Gapińska	11:21:08
Piotr Lirny-Marzec	11:23:29
Marta Golik	11:28:54
Andżelika Modzianowska	11:30:50
Krzysztof Czabański	11:34:40
Mirosław Suchoń	11:58:00

Na język migowy tłumaczone są posiedzenia plenarne obydwu izb parlamentu. W połowie 2012 roku tłumacz migowy pojawił się na stronie WWW Sejmu, a od 2014 r. tłumaczenia są dostępne także na stronie Senatu.

Kancelarie Sejmu i Senatu zapewniają tłumaczenia w transmisji online zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 3 ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej¹, wg którego prawo do informacji obejmuje uprawnienia do dostępu do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów.

Tłumaczenia realizowane są w zewnętrznym studiu. Transmisja z obrad przesyłana jest przez internet i tłumaczona na żywo. Nagranie w języku migowym wraca tą samą drogą. Jest zamieszczane na stronie WWW. Ze względów technicznych tłumaczenie jest o kilka sekund opóźnione w stosunku do mowy. Tłumacze nagrywani są na niebieskim tle. Ubrani są na czarno.

Tłumaczenia są dostępne na żywo w streamingu oraz w wersji archiwalnej. Te drugie są automatycznie synchronizowane, co umożliwia przewijanie wideo i oglądanie go od

¹ Dz.U. 2001 nr 112 poz. 1198

dowolnego momentu. Domyślnie tłumaczenie jest wyłączone. Aby je włączyć należy kliknąć w ikonę przekreślonego ucha.

Sporadycznie transmitowane z tłumaczeniem na język migowy są także ważne dla środowiska konferencje odbywające się w sejmie. Niestety transmisje z tłumaczeniem migowym nie są w żaden sposób oznaczone, co utrudnia odbiorcom znalezienie informacji. Tłumaczenia dla Sejmu i Senatu nagrywane są w Łodzi przez Polski Związek Głuchych.

Tłumaczenie migowe i napisy w transmisji posiedzeń parlamentu w Niemczech

W Niemczech obrady Bundestagu oraz parlamentów lokalnych transmitowane są na żywo w Internecie z tłumaczeniem migowym i napisami na żywo. Obydwie formy przekładu realizowane są na odległość. Tłumaczenia obsługuje firma Verba Voice, która zapewnia przekład na język migowy oraz napisy, także na żywo, podczas wydarzeń oraz wykładów w szkołach wyższych. Obrady parlamentu tłumaczą m.in. tłumacze głusi. Podstawą tłumaczenia jest tekst wyświetlany na prompterze. Tekst powstaje na żywo metodą respeakingu – automatycznego rozpoznawania i przekładu mowy na tekst. Od dwóch lat niesłyszący tłumacz migowy pracuje w parze z niewidomym respeakerem (tłumaczem, który powtarza tekst) lub edytorem (osoba, która poprawia błędy w napisach). Zdaniem dostawców usługi, jakość i opóźnienie napisów oraz tłumaczenia migowego, powstałe w tej konfiguracji, nie odbiegają od poziomu usług świadczonych przez innych członków zespołu. Zastosowanie usługi wymagało dostosowania edytora używanego przez respeakera do standardów dostępności, dzięki czemu może on współpracować z monitorem brajlowskim i czytnikiem ekranu. Usługi zintegrowane są w obrębie jednego ekranu. Nawigacja playera umożliwia ustawienie preferowanej wielkości tłumacza oraz napisów.

Transmisja z obrad Bundestagu z tłumaczeniem migowym i napisami. Realizacja: VerbaVoice. Źródło: Bundestag.de.

Widok playera VerbaVoice, który umożliwia dostosowanie wielkości i koloru czcionki do własnych preferencji. Źródło: VerbaVoice.

3.12 Tłumacz migowy online

Tłumacz online zapewnia dostęp do usługi tłumaczenia migowego w czasie rzeczywistym na odległość. Początkowo usługa ta była realizowana za pomocą urządzenia do wideorozmów, obecnie jest dostępna głównie dzięki wykorzystaniu aplikacji działających na komputerze stacjonarnym, laptopie, tablecie, czy smartfonie. Ma zastosowanie w bezpośredniej obsłudze klientów. Umożliwia obsługę osób niesłyszących bez konieczności zatrudniania tłumacza języka migowego i wcześniejszego zamawiania usługi. Korzystanie z tłumacza online usprawnia pracę instytucji i przyspiesza załatwienie sprawy. Od osoby niesłyszącej nie wymaga wypełniania formularza i zapowiadania swojej wizyty z wyprzedzeniem.

Usługa została wprowadzona na polski rynek w 2012 roku w związku z obowiązkiem zapewnienia tłumaczeń migowych przez m.in. urzędy, szpitale, straż pożarną i policję na podstawie ustawy o języku migowym i innych środkach wspierania komunikacji². Od 2015 roku do instytucji publicznych dołączyły firmy telekomunikacyjne. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Administracji i Cyfryzacji z 26 marca 2014 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących świadczenia udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami przez dostawców publicznie dostępnych usług telefonicznych³, w punktach obsługi klienta należy zapewnić obsługę osób niepełnosprawnych przez urządzenie pozwalające na komunikację audiowizualną osoby niesłyszącej lub niemówiącej

² Dz.U. 2011 nr 209 poz. 1243

³ Dz.U. z 2014 poz. 464

Orange we współpracy z Migam zapewnia obsługę w języku migowym w 157 salonach w Polsce.

z tłumaczem migowym w czasie rzeczywistym. Obydwa dokumenty dopuszczają obsługę niesłyszących zarówno w polskim języku migowym jak i systemie językowo migowym.

Rozporządzenie przewiduje również oznakowanie punktu obsługi piktogramem tłumaczenia migowego i proponuje jego wzór. Są to białe dłonie na ciemnoniebieskim tle. Usługę świadczą zarówno organizacje pozarządowe jak i firmy prywatne. To w ich biurach pracują tłumacze, którzy tłumaczą przez internet dla różnych klientów.

Usługa tłumacza online dostępna na stronie www.migam.org

Dodatkowo Migam oferuje odbiorcom indywidualnym możliwość bezpłatnego skorzystania z usługi tłumacza w formie wideopółłączenia ze strony www.migam.org. Bezpłatnie usługa dostępna jest od poniedziałku do piątku w godzinach 8:00 – 10:00 i 16:00 – 18:00. Do połączenia z tłumaczem migowym osoba niesłysząca wykorzystuje

komputer z kamerą lub tablet. Po kliknięciu przycisku „rozpocznij czat” rozpoczyna się wideokonferencja pomiędzy osobą głuchą a tłumaczem. Równocześnie tłumacz łączy się z firmą, w której głuchy chce załatwić sprawę. Podczas trójstronnej rozmowy na linii: głuchy – tłumacz – pracownik firmy lub urzędu, tłumacz na bieżąco tłumaczy rozmowę z polskiego języka migowego na język polski mówiony lub odwrotnie.

4. Napisy

4.1 Potrzeby odbiorców napisów

Osoby korzystające z napisów to bardzo zróżnicowana grupa. Świadomość różnic jest ważna dla zrozumienia różnych oczekiwań głuchych, słabosłyszących i słyszących wobec napisów.

Dla osób słabosłyszących i tych, którzy utracili słuch, napisy są najważniejszym źródłem informacji. Widzowie z lekkim i umiarkowanym ubytkiem słuchu używają napisów jako narzędzia wspomagającego słyszenie. Wszyscy prawdopodobnie, świadomie lub podświadomie, czytają w jakimś stopniu z ruchu warg. Użytkowników napisów różnicuje także stopień znajomości języka polskiego, mają oni różne kompetencje językowe: od znających język polski, po głuchych użytkowników PJM jako pierwszego języka, którzy mogą być mniej biegli w języku polskim.

Osoby późnoogłuchłe oczekują napisów dosłownych. Dzieciom i osobom uczącym się języka polskiego łatwiej będzie zrozumieć napisy uproszczone. Osoby w procesie rehabilitacji po wszczępieniu implantu ślimakowego potrzebują napisów z hiperdokładnym opisem dźwięków – z użyciem wyrazów dźwiękonaśladowczych.

Napisów używa także wiele osób słyszących. Zdarza się to, gdy np. ktoś jednocześnie ogląda telewizję z wyciszonym dźwiękiem i rozmawia przez telefon, albo gdy w pokoju śpi dziecko, lub podczas oglądania wideo w bibliotece, czy wiadomości na lotnisku, bądź uczenia się języka obcego.

4.2 Napisy użyteczne dla jak największej grupy odbiorców

Najlepszym rozwiązaniem byłoby zapewnienie możliwości wyboru napisów, tak jak przy oglądaniu filmów na DVD. W Internecie jednak trudno jest zapewnić dostosowanie napisów do potrzeb wszystkich. Odtwarzacze wideo zazwyczaj pozwalają na wgranie jednej wersji dla danego języka. Dlatego najlepiej stosować rozwiązania, które będą akceptowane przez jak największą grupę użytkowników. Z tego powodu poniższe wytyczne odzwierciedlają praktykę ogólnie przyjętą w Polsce.

4.3 Które wideo powinny mieć napisy?

Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem wszystkie filmy zamieszczane na stronach WWW podmiotów realizujących zadania publiczne muszą posiadać napisy⁴. Ten sam wymóg dotyczy stron projektów realizowanych z funduszy unijnych w latach 2016–2020⁵ oraz od 2016 roku stron internetowych firm telekomunikacyjnych.

Najczęstsze rodzaje materiałów wideo zamieszczane na stronach WWW to: komentarze, relacje z konferencji, zaproszenia. Opisane poniżej podstawowe zasady tworzenia napisów zostały dostosowane do potrzeb administratora strony WWW instytucji publicznej, a nie twórcy napisów do filmów fabularnych.

Podstawę opracowania stanowią dokumenty załączone w aneksie oraz wyniki współczesnych badań napisów. Zasady tworzenia napisów dla niesłyszących opracowała w 2012 roku Fundacja Kultury Bez Barrier. W tym samym roku Ofcom opublikował wytyczne dla nadawców telewizyjnych w sprawie usług dostępu, a wśród nich napisów dla niesłyszących. W 2016 roku wytyczne w zakresie tworzenia napisów wydała Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. Od 2010 roku badania preferencji użytkowników napisów prowadzi Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem dr Agnieszki Szarkowskiej.

4.4 Wybór materiałów

Firmom i organizacjom, które nie mają obowiązku prawnego zamieszczania na WWW multimediiów z napisami, a zdecydowały się na to z innych względów np. biznesowych, w wyborze materiałów wideo, które opatrzą napisami, pomocna będzie zasada tworzenia napisów do najpopularniejszych wideo.

Także Ofcom zaleca brytyjskim nadawcom w pierwszej kolejności przygotowywanie napisów do najczęściej oglądanych programów. Następnie do tych, które mogą zainteresować osoby starsze.

⁴ § 19 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz. U. poz. 526, z późn. zm.), zgodnie z którym: „W systemie teleinformatycznym (...) należy zapewnić spełnienie przez ten system wymagań Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.0), z uwzględnieniem poziomu AA, określonych w załączniku nr 4 do rozporządzenia”.

⁵ MiiR/H 2014-2020/16(01)/05/2015, Minister Infrastruktury i Rozwoju, Wytyczne w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020

4.5 Napisy dla niesłyszących a napisy dialogowe

Najczęściej mamy kontakt z napisami do filmów obcojęzycznych. Są to napisy dla osób słyszących, będące alternatywą dla lektora lub dubbingu. Nazywa się je **napisami dialogowymi**. Nazwa pochodzi od listy dialogowej, na którą w filmie składają się narracja i dialogi. W napisach tych pomija się zrozumiałe dla odbiorcy słyszącego: potwierdzenia, zaprzeczenia, okrzyki, imiona. Aby napisy zsynchronizować z obrazem, dokonuje się także innych skrótów.

Napisy dla niesłyszących są to napisy dialogowe rozszerzone o dodatkowe informacje, takie jak: identyfikacja mówcy, informacja o dźwiękach, których osoby z dysfunkcją słuchu nie mogą usłyszeć.

Napisy dialogowe (A) a napisy dla niesłyszących (B), realizacja napisów Łukasz Dutka, do filmów „Test pilota Pirxa”, „Szatan z siódmej klasy”, źródło: Adapter.pl

Ze względu na stopień redakcji tekstu napisy dzielimy na:

- **dostłowne** – napisy zawierają wszystkie wypowiedziane wyrazy, w tym także charakterystyczne dla języka mówionego powtórzenia i zawahania;
- **standardowe** – napisy zawierające większość wypowiedzianych słów, bez powtórzeń i nieistotnych dla treści elementów języka mówionego;
- **skrócone** – napisy o uproszczonej składni i słownictwie; dzięki temu, że są skrócone mają dłuższy czas wyświetlania.

We wszystkich prowadzonych w Polsce badaniach preferencji użytkowników napisów (Szarkowska 2010, 2014) głusi i słabosłyszący opowiadają się za napisami dosłownymi.

Badania (Szarkowska 2011) wykonane z wykorzystaniem okulografu (ang. *eye tracking*), polegające na śledzeniu ruchów gałek ocznych, pozwoliły ustalić średni czas spędzony na czytaniu napisów i oglądaniu obrazu, oddzielnie dla napisów: skracanych, standardowych oraz dosłownych. Osoby niesłyszące, przy oglądaniu filmów z napisami dosłownymi, dłużej czytały tekst niż patrzyły na obraz. W badaniu korzystnie wypadły napisy standardowe. W przeciwieństwie do napisów skracanych, pozwoliły widzom śledzić zarówno tekst jak i akcję. Wypadły też dobrze w testach zrozumienia treści.

Jednocześnie badania znajomości języka polskiego wśród uczniów szkół średnich dla niesłyszących (Kowal 2011) wykazały, że średni poziom językowy głuchych uczniów po około 12 latach nauki to A2. Na tym samym poziomie edukacji polskojęzyczni uczniowie posługują się językiem na poziomie C1–C2. Obcokrajowcy osiągają poziom A2 po około 2 latach nauki z intensywnością dwóch półtoragodzinnych spotkań w tygodniu. Badania prowadzono za pomocą tekstów kwalifikacyjnych dla obcokrajowców do nauki języka polskiego, w skali od A1 do C2.

4.6 Napisy zamknięte i otwarte w multimedialach w Internecie

Ze względu na zastosowane rozwiązania techniczne napisy dzielimy na:

- otwarte (ang. *open caption* OC) – napisy będące graficzną częścią obrazu, których nie da się wyłączyć; jest to alternatywna dla dubbingu forma tłumaczenia filmów obcojęzycznych w telewizji, w odniesieniu do multimedialnych zamieszczanych w Internecie, to napisy naniesione na obraz podczas montażu;
- zamknięte (ang. *closed caption* CC) – napisy w odrębnym strumieniu tekstowym, które są widoczne po włączeniu, w krajach anglosaskich tożsame z napisami dla niesłyszących w telewizji; na DVD w tym formacie załącza się zarówno napisy dialogowe jak i dla niesłyszących.

Napisy zamknięte są obsługiwane przez YouTube. Po załączeniu napisów do pliku wideo przy tytule filmu pojawia się oznaczenie CC. Ten format napisów współpracuje także z urządzeniami asystującymi. Odczytuje je program udźwiękwiający komputer, dzięki czemu może z nich skorzystać także osoba głuchoniewidoma.

Napisy otwarte sprawdzają się w filmach, które będą udostępniane w serwisach społecznościowych. Przykładowo Facebook nie odtwarza napisów w filmach linkowanych z YouTube. Ma za to taką opcję w aplikacji mobilnej.

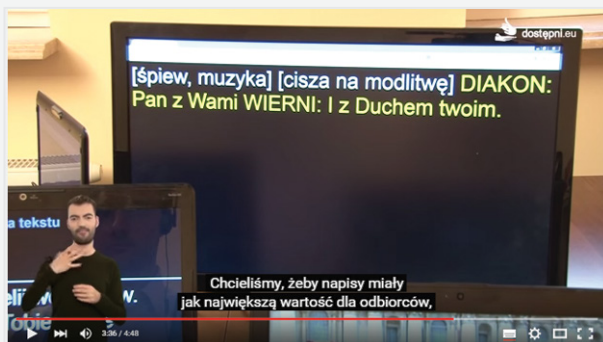
? **Ciekawostka:**

Pojęcie usługi zamkniętej i otwartej może dotyczyć także tłumaczenia migowego i audiodeskrypcji. W najpopularniejszych odtwarzaczach (np. YouTube) nie ma możliwości stosowania zamkniętej audiodeskrypcji i tłumaczeń migowych. Tłumacz lub ścieżka dźwiękowa z audiodeskrypcją dodawane są zazwyczaj na etapie montażu.

4.7 Zawartość napisów dla niesłyszących

Na napisy dla niesłyszących składają się:

- warstwa dialogowa,
- zapis innych istotnych informacji zawartych w warstwie dźwiękowej:
  - nastrój każdej odtwarzanej muzyki, słowa piosenek
[RADOSNA PIOSENKA]
[NIEPOKOJĄCA MUZYKA]
  - nastrój wypowiedzi (krzyk, ironia)
IRONICZNIE: To świetny pomysł.
  - niesłyszalne pomruki, krzyki itp.
[Z ODDALI – WRZASKI]
  - efekty dźwiękowe – jeśli są ważne dla zrozumienia treści
  - dźwięki spoza kadru
[STRZAŁY]
[WYBUCH]
  - informacje o długich cichych przerwach

Respeaking podczas mszy kanonizacyjnej. W chwilach zadumy i modlitwy pojawiały się komunikat o ciszy.
Realizacja: Dostępni.eu

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o napisach podczas mszy kanonizacyjnej, zobacz film.

4.8 Podział tekstu

1. Napis zawiera do 40 znaków w linii. Dłuższe linijki trudno się czyta.
2. Napis powinien mieć dwie linie. Trzy linie są dopuszczalne, jeśli główna treść przekazywana jest w warstwie słownej (np. komentarz), a napis nie zasłania istotnych elementów obrazu (np. twarzy).
3. Należy unikać sytuacji, gdy linijki napisów różnią się znacznie długością. Najlepiej, gdy obie linie są podobnej długości lub górna linia w napisie jest krótsza, tak by zasłaniała jak najmniej ważnych elementów obrazu. Wyjątki uzasadnia logika składni.

ŹLE	DOBRE
Wiem, że taka sytuacja jest dla was bardzo trudna.	Wiem, że taka sytuacja jest dla was bardzo trudna.

4. Przy podziale napisów na linie nie rozdzielamy związków międzywyrazowych – imienia od nazwiska, określenia od jego przedmiotu, przyimka od rzeczownika, partykuły „nie” i zaimka „się” od czasownika, nie zostawiamy na końcu linijki spójników, nie dzielimy wyrazów między liniami.

ŹLE	DOBRE	
Naciśnij klawisz, żeby rozpocząć połączenie	Naciśnij klawisz, żeby rozpocząć połączenie	Zdanie nadrzędne i zdanie podrzędne

ŹLE	DOBRZE	
Wiele osób chciało wziąć udział w naszym konkursie.	Wiele osób chciało wziąć udział w naszym konkursie.	Utarte wyrażenie („wziąć udział”)
O tę kwestię zapytaliśmy rzecznika prasowego ministerstwa.	O tę kwestię zapytaliśmy rzecznika prasowego ministerstwa.	Rzeczownik i przymiotnik
Ulepszyliśmy produkt i zdobyliśmy nowych klientów.	Ulepszyliśmy produkt i zdobyliśmy nowych klientów.	Dwa zdania współrzędne
Komputer połączy się z modemem automatycznie.	Komputer połączy się z modemem automatycznie.	Się + czasownik
Takie rozwiązanie nie poprawi sytuacji.	Takie rozwiązanie nie poprawi sytuacji.	Nie + czasownik
Przygotowania trwały przez cały tydzień.	Przygotowania trwały przez cały tydzień.	Przyimek + rzeczownik

- Wyświetlany napis powinien zawierać całe zdanie (zdania).
- Zdania długie, wielokrotnie złożone, zamienia się na kilka pojedynczych. Pojedyncze zdania są łatwiejsze do zrozumienia.

ŹLE	DOBRZE
Po naciśnięciu przycisku na modemie	Naciśnij przycisk na modemie.
wpisz klucz sieciowy WPA, który znajdziesz na naklejce,	Wpisz klucz sieciowy WPA. Znajdziesz go na naklejce.
a który powinien mieć 26 znaków.	Powinien mieć 26 znaków.

- Jeśli logiczna zamiana zdania złożonego na zdania pojedyncze nie jest możliwa i konieczne jest podzielenie go na dwa napisy, każdy napis powinien stanowić logiczną całość, najlepiej zakończoną przecinkiem, średnikiem, dwukropkiem.
- W dialogach w jednym napisie zestawiamy pytanie i odpowiedź. Każdą z wypowiedzi zaczynamy od myślnika (myślnik spacja tekst), np.:

- Dlaczego wybrała Pani ten model?
- Mój brat mi polecił.

Pojedynczej wypowiedzi jednej osoby nie trzeba poprzedzać myślnikiem.

ŹLE	DOBRZE
– Teraz pokażę wam, jak to działa.	Teraz pokażę wam, jak to działa.

4.9 Prezentacja tekstu

Podstawowe zasady prezentacji tekstu:

1. Napisy wyświetlamy na dole ekranu, z wyjątkiem sytuacji, w których zasłaniałyby usta mówiącego lub inne istotne informacje (Ofcom 2012). Użytkownicy akceptują podniesienie napisów ponad istotne informacje (Szarkowska 2014).
2. Należy używać prostych czcionek – Verdana, Arial, Tahoma. (Szarkowska 2014).
3. Podstawowym kolorem napisów jest biały.
4. Dla identyfikacji bohaterów zalecane jest używanie kolorów o wysokim kontraście do czarnego tła: żółtego, cyjanu (jasnoniebieski) i zielonego. (Ofcom 2012, Szarkowska 2014).
5. Dla identyfikacji mówców, jeśli nie są wyróżnieni kolorem, używa się białych WIELKICH LITER.

SPRZEDAWCA: Klienci chwalą sobie ten produkt.

6. Dźwięki zapisuje się [W NAWIASIE] małymi lub WIELKIMI literami.
     [owacja]
     [DZWONI TELEFON]

Przykład: Zapis dźwięków w filmie
 „Europoseł Jacek Saryusz-Wolski na Euromajdanie.”
 Realizacja: Dostępni.eu

7. Muzykę oraz teksty piosenek można oznaczać symbolem nutki.
     ♪ muzyka klasyczna
     ♪ „Ach, gdzie ci mężczyźni?”

Przykład: Informacja tekstowa i graficzna o warstwie dźwiękowej w filmie NBP. Źródło: Adapter.pl

8. Przy jednoczesnym występowaniu napisów i tłumacza migowego należy zwrócić uwagę, by napisy nie zasłaniały tłumacza i wizytówek.

Prawidłowe rozmieszczenie wizytówki, napisów i tłumacza PJM, w materiale wideo o Orange Warsaw Festival. Realizacja: Dostępni.eu

4.10 Zasady dokonywania skrótów w tekstach

Skracanie wypowiedzi jest wymuszone normami średniej prędkości czytania i nie ma na celu upraszczania tekstu.

W pierwszej kolejności należy pomijać: nieistotne dla fabuły wypowiedzi postaci epizodycznych, wypowiedzi radiowe, telewizyjne, itp., powtórzenia (chyba że są istotne dla sensu wypowiedzi albo charakterystyki mówcy), fragmenty wypowiedzi niewnoszące nic do treści (np.: no, wiesz, ten, taki, jakiś), teksty piosenek i innych odrębnych utworów, zawartych w filmie lub programie, jeśli ich treść nie nawiązuje do treści przekazu głównego.

Nie wolno pomijać: potwierżeń, zaprzeczeń, okrzyków wyrażających emocje, imion bohaterów itp. – jeśli są niezbędne dla rozumienia fabuły i identyfikacji bohaterów, tekstów piosenek i innych odrębnych utworów, zawartych w filmie lub programie, jeśli ich treść nawiązuje do treści nadrzędnego przekazu.

Jeśli widać twarz mówiącego, należy dążyć do zapisywania wszystkich wypowiedzianych słów, aby osoby czytające z ruchu warg uniknęły dysonansu poznawczego.

W razie konieczności dokonania skrótów napisy powinny zawierać wyłącznie słowa wypowiedziane przez mówcę.

W napisach należy zachowywać zasady poprawności językowej. Należy oddać styl wypowiedzi mówcy. Nie pomijamy elementów charakterystycznych, np. modnych słów, błędów językowych.

4.11 Synchronizacja

Minimalny czas wyświetlania napisu to 1 sekunda, a maksymalny 7 sekund. Napisów wyświetlanych krócej niż sekundę nie da się odczytać, a napisy widoczne dłużej niż 7 sekund nie są potrzebne. Prędkość napisów mierzy się w słowach na minutę lub znakach na sekundę. Prędkość nie powinna przekraczać 160 do 180 słów na minutę lub 12–15 znaków na sekundę (Ofcom 2012). Przyjmuje się, że w przypadku osób z dysfunkcją narządu słuchu jest to średnio 12 znaków na sekundę (KRRiT 2016).

Tworząc napisy, warto zadbać, by mogły je komfortowo przeczytać osoby czytające z przeciętną szybkością. Jeśli nie mamy technicznych możliwości sprawdzenia dokładnej prędkości wyświetlania napisów, powinniśmy postarać się, by napisy dwulinijkowe były wyświetlane około 6 sekund, a napisy jednolinijkowe – około 3 sekund. Nieco krótszy może być czas wyświetlania napisów zawierających tylko jedno – dwa słowa.

Cięcie montażowe (przejście od jednego ujęcia obrazu do innego) nie powinno następować w trakcie wyświetlania napisu, ponieważ utrudniałoby jego odbiór. Odstępstwem od tej zasady są długie teksty przy bardzo szybkim montażu. W takim przypadku należy upewnić się, że koniec napisów nie następuje tuż po zmianie ujęcia, tylko choć sekundę później. Napisy kończące się tuż po cięciu montażowym lub zaczynające się tuż przed nim utrudniają widzom odbiór i sprawiają wrażenie „migającego ekranu”.

4.12 Programy do opracowania napisów

Wszystkie programy pozwalające na tworzenie napisów – od najprostszych po najbardziej zaawansowane – opierają się na tej samej podstawowej zasadzie. Napis tworzymy wpisując tekst oraz oznaczając kod wejścia (moment pojawienia się napisu) i kod wyjścia (moment, gdy napis znika). Kod czasowy zawiera zwykle godzinę, minutę, sekundę oraz numer klatki materiału wideo. Pliki wideo mają najczęściej 25 klatek na sekundę.

Przykładowe narzędzia do tworzenia napisów⁶

- Amara
- Subtitle Workshop
- EZTitles
- FAB Subtitler
- WINCAPS QU4NTUM

Narzędzie YouTube do tworzenia napisów

Po zalogowaniu się na konto YouTube należy wybrać opcję *STUDIO TWÓRCÓW*, uaktywnić menu z opcjami dla danego filmu oraz zaznaczyć opcję *NAPISY*. W ten sposób znajdziemy się na stronie narzędzia do tworzenia napisów. W tym miejscu możemy załadować uprzednio przygotowane napisy za pomocą opcji *PRZEŚLIJ PLIK* lub przygotować napisy samodzielnie, wybierając *UTWÓRZ NOWE NAPISY*.

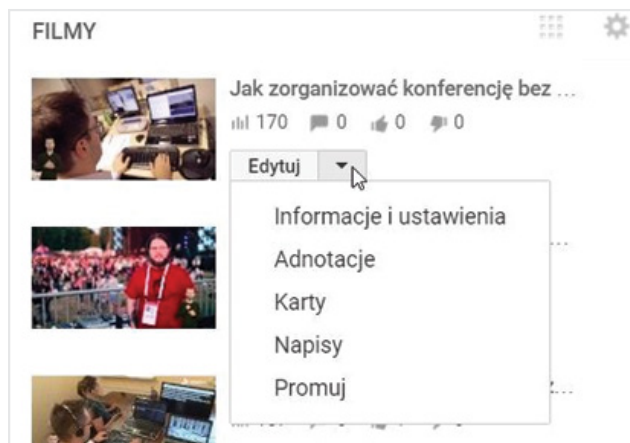
Zalety:

- Prostota działania sprawia, że wystarczy kilka minut, by opanować obsługę tego narzędzia.
- Gotowe napisy w jednym języku możemy zlecić do tłumaczenia na języki obce lub wykorzystać oferowaną przez YouTube funkcjonalność tłumaczenia maszynowego.
- Przygotowane napisy możemy ściągnąć w kilku dostępnych formatach, co pozwala wykorzystać to narzędzie do przygotowania napisów do filmów, które będą prezentowane także poza YouTube.

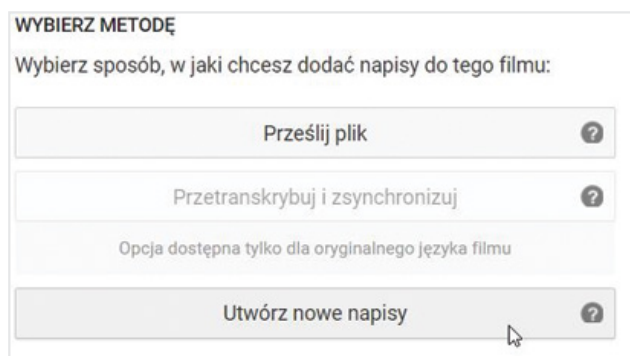
Wady:

- Bardzo ograniczone możliwości formatowania napisów (brak kolorów).
- Nie można kontrolować prędkości czytania przygotowywanych napisów.
- Nie sprawdza się, jeśli chcemy przygotowywać regularnie duże ilości napisów.

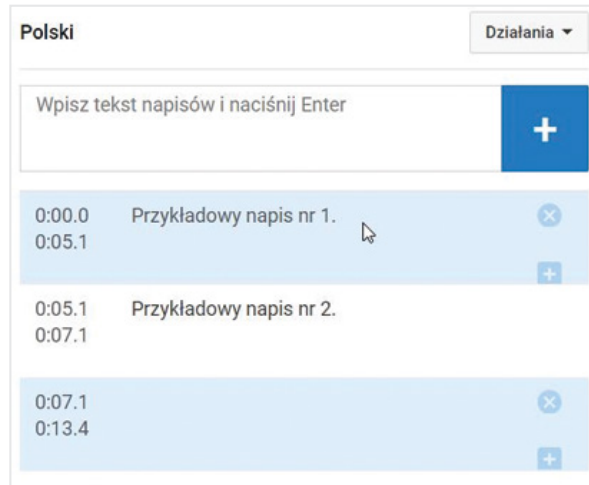
⁶ Opis programów – Łukasz Stanisław Dutka.

YouTube: Opcja napisy znajduje się w menu funkcji *EDYTUJ*

YouTube: Narzędzie umożliwia przesłanie gotowego pliku z napisami lub utworzenie nowych napisów.

YouTube: Widok narzędzia po wybraniu opcji
UTWÓRZ NOWE NAPISY

Amara (www.amara.org/pl)

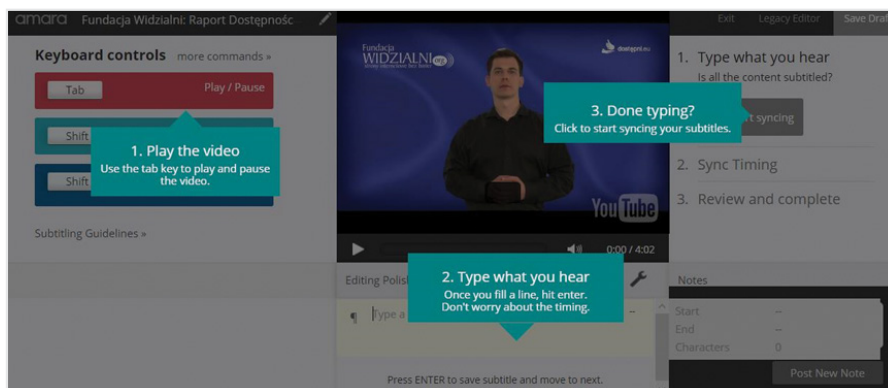
To bezpłatna platforma umożliwiająca tworzenie napisów do klipów opublikowanych na YouTube. Korzystając z tego narzędzia nie musimy być właścicielami klipu, do którego tworzymy napisy, wystarczy, że podamy do niego link. Trzeba jednak pamiętać, by sprawdzić, czy prawa autorskie zezwalają na takie wykorzystanie klipu. Po przygotowaniu napisów generuje się link umożliwiający oglądanie wideo wraz z napisami. Amara oferuje samouczek w języku angielskim.

+ Zalety:

- Prostota działania sprawia, że wystarczy kilka minut, by opanować obsługę tego narzędzia.
- Pozwala przygotować i udostępnić napisy do treści opublikowanych przez innych użytkowników YouTube.

- Wady:

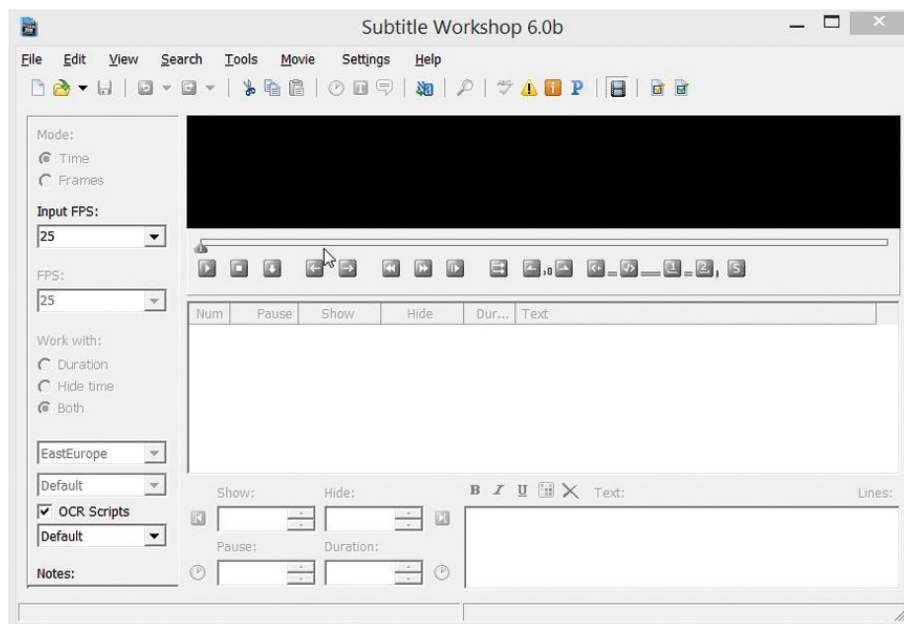
- Nie sprawdza się, jeśli chcemy przygotowywać regularnie duże ilości napisów.
- Nie można kontrolować prędkości czytania przygotowywanych napisów.

Amara: Widok narzędzia po wgraniu filmu

Subtitle Workshop

To popularny, bezpłatny program do tworzenia napisów. Jest dużo bardziej zaawansowany od dwóch poprzednich narzędzi, ale jest też mniej intuicyjny w obsłudze, a jego opanowanie wymaga więcej czasu.

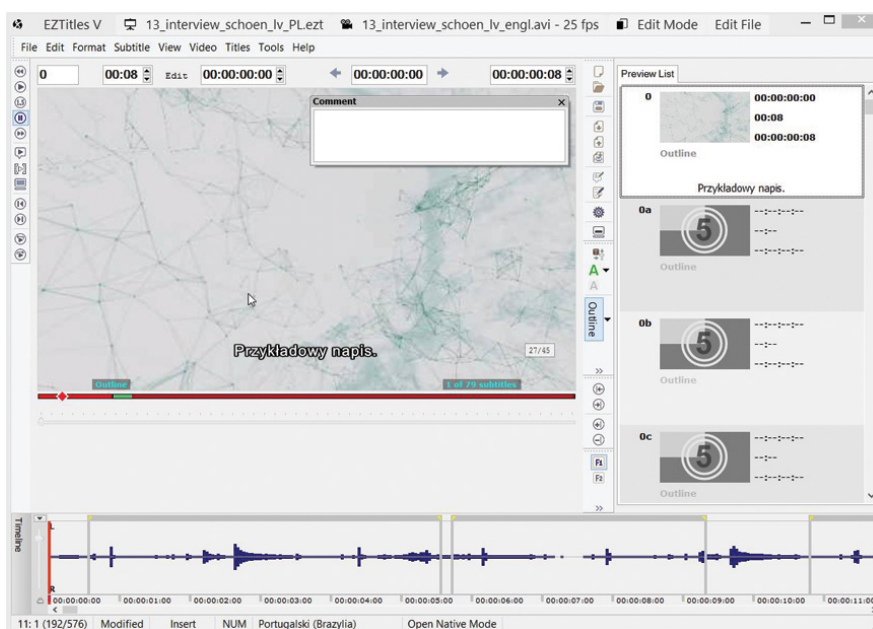

Subtitle Workshop: Widok panelu do tworzenia napisów

EZTitles

To jeden z popularniejszych programów do profesjonalnego opracowywania napisów. Udostępnia wiele opcji w zakresie formatowania, pozwala zapisywać pliki w różnych formatach i przygotowywać napisy do Internetu, kina, dla telewizji i na DVD. Oprogramowanie zostało wyposażone w wiele funkcji pomagających przygotować napisy wysokiej jakości. Pozwala przygotowywać napisy z dużą precyzją i kontrolować prędkość czytania.

Cena podstawowej licencji to ok. 8 tys. złotych. Oprogramowanie można też wynająć na dany okres, uiszczając comiesięczną opłatę w wysokości ok. 500 złotych. Producent oferuje na życzenie 30-dniową w pełni funkcjonalną wersję próbną. EZTitles ma też wersję 3D umożliwiającą opracowywanie napisów do filmów trójwymiarowych.

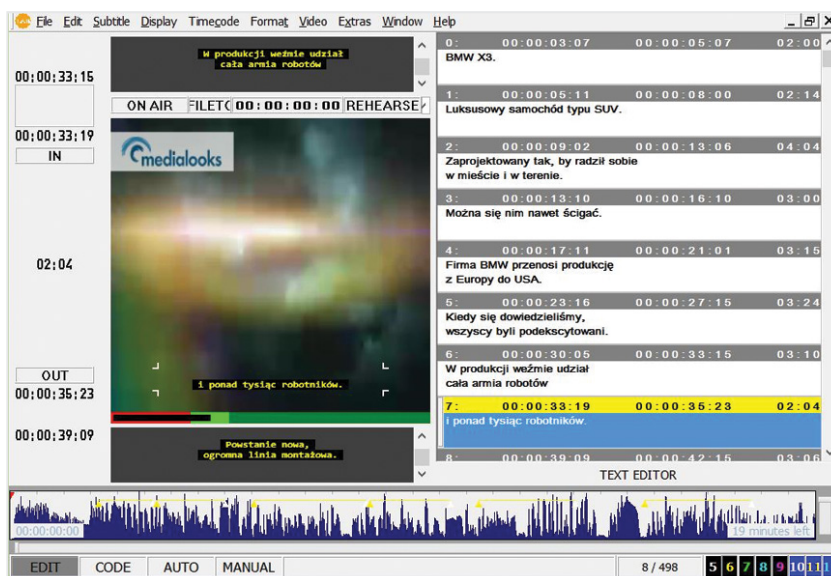

EZTitles: Widok panelu do tworzenia napisów

FAB Subtitler

Ma podobne możliwości co EZTitles. Powstał jako część pakietu rozwiązań dla stacji telewizyjnych i jest stosowany przez wielu europejskich nadawców.

Koszt podstawowej licencji to ok. 10 tys. złotych. Oprogramowanie dostępne jest także w wersji Live, umożliwiającej tworzenie napisów na żywo, np. z wykorzystaniem respeakingu. Cena licencji Live to ok. 40 tys. złotych. Producent udostępnia wersję demonstracyjną.

FAB Subtitled: Widok narzędzia podczas synchronizacji napisów.

WINCAPS QU4NTUM

To alternatywa dla EZTitles i FAB-a używana głównie w Wielkiej Brytanii. Oprogramowanie dostępne jest też w wersji WINCAPS Q-LIVE, umożliwiającej tworzenie napisów na żywo. Producent oferuje 48-godzinną wersję próbną.

4.13 Napisy na żywo

4.13.1 Metody tworzenia napisów na żywo

Napisy na żywo, czyli precyzyjnie symultaniczny przekaz tekstowy (SPT), polegają na wyświetleniu w formie tekstu, np. na ekranach, dosłownego zapisu wypowiedzi z jak najmniejszym opóźnieniem. To rozwiązanie ma zastosowanie wszędzie tam, gdzie zrozumiałość mowy jest priorytetem. Sprawdza się podczas debat, konferencji, wykładów, a także w transmisji online. Odbiorcami tej formy napisów są osoby słabosłyszące, późnoogłuchli i głusi użytkownicy języka polskiego, a także osoby słyszące. Napisy nie zastępują tłumaczenia migowego, ponieważ są skierowane do innej grupy. Proces powstawania SPT jest zbliżony do tłumaczenia symultanicznego, przeważnie w obrębie języka polskiego. Napisy na żywo mogą być także alternatywą dla tradycyjnego tłumaczenia symultanicznego z języków obcych, co czyni je bardzo uniwersalnym rozwiązaniem.

Respeaker i moderator przy pracy podczas konferencji w Sejmie RP.
Źródło: Dostępni.eu

4.13.2 Co musisz wiedzieć o respeakingu?

Symultaniczny przekaz tekstowy może być tworzony różnymi metodami. Najpopularniejsze na świecie są: pisanie na specjalistycznej skróconej klawiaturze oraz tzw. respeaking (od ang. re-speak – powtarzanie). Z powodu braku sprzętu i oprogramowania pierwsza metoda w Polsce nie występuje. Czasami stosuje się szybkie pisanie bezwzrokowe na zwykłej klawiaturze. Druga metoda używana jest od 2013 roku. Do powstawania napisów metodą respeakingu potrzebni są respeaker i moderator, niezbędne są ponadto oprogramowanie do rozpoznawania i przetwarzania mowy na tekst, aplikacja do wyświetlania napisów, ekran lub rzutnik. Zadaniem respeakera jest powtarzanie za mówcą do mikrofonu wypowiedzi, która jest przez program do rozpoznawania mowy przetwarzana na tekst. Następnie moderator dokonuje korekty i wysyła tekst na ekran. Wszystko odbywa się w czasie rzeczywistym.

Premiera respeakingu w Polsce miała miejsce w 2013 roku podczas konferencji Fundacji Widzialni w Sejmie RP. Od tamtej pory zespół Dostępni.eu realizował napisy na żywo m.in. podczas wydarzeń w Sejmie RP, Kancelarii Prezydenta RP, Biurze Parlamentu Europejskiego w Polsce. Podczas mszy kanonizacyjnej Jana Pawła II (2014) po raz pierwszy tworzył napisy na odległość oraz z przekładu z języków obcych. Pozytywnie zakończyły się także próby zastosowania tej metody w napisach nadawanych na żywo w transmisji *online*.

Tworzenie napisów na żywo metodą respeakingu podczas konferencji i do transmisji on-line.
Źródło: Dostępni.eu

4.13.3 Jakość napisów na żywo

Naukowcy z Uniwersytetu w Roehampton, którzy opracowali metodę badania jakości napisów na żywo ustalili, że 98% poprawności to wartość progowa, powyżej której jakość napisów może być uznana za „do przyjęcia”. Polskie napisy realizowane podczas konferencji spełniają brytyjskie standardy.

Na jakość napisów na żywo wpływają m.in:

- umiejętności respeakera i moderatora (m.in. zdolność myślenia symultanicznego jak u tłumaczy, znajomość ortografii i interpunkcji),
- jakość programu do rozpoznawania mowy (m.in. wielkość słownika, zdolność adaptacji),
- przygotowanie do wydarzenia – opracowanie i przetestowanie słownika,
- jakość komputerów i mikrofonu oraz oprogramowania wspierającego,
- warunki pracy (m.in. wyizolowane akustycznie, prawidłowo oświetlone i wentylowane pomieszczenie, doskonały dźwięk, podgląd wydarzenia, zapewnione przerwy oraz zmiany),
- sposób wyświetlania napisów (m.in. dobry kontrast, prosta czcionka, litery jak w zdaniu).

4.13.4 Zasady współpracy z twórcami napisów na żywo

Twórca napisów, tak jak tłumacz, musi się do wydarzenia przygotować.

Dlatego przed wydarzeniem:

- przekaż informacje o tematyce wydarzenia, scenariusz wraz z listą prelegentów i gości, których nazwiska padną, a także program i wszystkie dostępne materiały: wystąpienia, prezentacje – pamiętaj, że w przypadku respeakingu konieczne jest opracowanie i przetestowanie słownika przed każdym wydarzeniem,
- przekaż respeakerom kontakt do obsługi technicznej, upewnij się, że w miejscu wydarzenia jest Internet, kabina do tłumaczeń symultanicznych lub pomieszczenie z podglądem i że możliwe będzie zapewnienie dźwięku,
- sprawdź, czy wszystko sprawnie działa.

W trakcie wydarzenia:

- zadbaj, by nikt nie przeszkadzał tłumaczom,
- konieczne są zmiany tłumaczy co 30 min.

Po wydarzeniu:

- przekaż tłumaczom uwagi odbiorców; tak jak w przypadku tłumaczeń migowych pytanie o ocenę napisów możesz zamieścić w ankiecie ewaluacyjnej.

Pamiętaj także, że podczas dłuższych wydarzeń konieczne jest zatrudnienie dodatkowego respeakera. Nie każdy szybko piszący będzie dobrym twórcą SPT, trzeba mieć także umiejętność zapamiętywania i przetwarzania mowy na tekst. Niezależnie od zastosowania napisów na żywo wszystkie filmy wykorzystywane podczas wydarzenia powinny być opatrzone tłumaczeniem migowym i napisami.

4.14 Trudność tekstu

Teksty urzędowe są często napisane trudnym językiem. Ich zrozumienie wymaga przeważnie wyższego wykształcenia. Tymczasem zaleca się, by do zrozumienia tekstów publikowanych na stronach WWW wystarczyło wykształcenie gimnazjalne. Takie teksty będą zrozumiałe dla większości populacji. W przygotowaniu przystępnych artykułów pomocne będą automatyczne narzędzia do pomiaru stopnia trudności tekstu. Narzędzia te są dostępne bezpłatnie. Można z nich korzystać *online*. Nie wymagają dodatkowego oprogramowania ani żadnej wiedzy specjalistycznej. Mamy dwa narzędzia: Logios i Jasnopis.

4.14.1 Logios.pl

W 2010 roku stworzyli go naukowcy z Pracowni Prostej Polszczyzny Uniwersytetu Wrocławskiego i Politechniki Wrocławskiej. Od 2012 roku jest dostępny pod adresem

logios.pl. Wystarczy wkleić niesformatowany tekst (bez tabel, nagłówków) do formularza i przycisnąć przycisk Diagnoza. Narzędzie opiera się na indeksie mglistości FOG (od ang. *fog* – mgła), cechy utrudniającej zrozumienie tekstu. Analizuje dwa parametry: średnią długość zdań w tekście i liczbę długich wyrazów, zawierających cztery lub więcej sylab. Następnie wg wzoru Roberta Gunninga, dostosowanego do właściwości języka polskiego, pokazuje, na jakim poziomie trzeba ukończyć edukację, by zrozumieć tekst.

Interpretacja wartości FOG:

- 1–6 lat edukacji, język zbyt prosty (szkoła podstawowa)
- 7–8 lat edukacji, język zbyt prosty (gimnazjum)
- 9–10 lat edukacji, język zalecany w komunikacji publicznej (standard plain language)
- 11–12 lat edukacji, język dość trudny (matura)
- 13–17 lat edukacji, język trudny (studia wyższe)
- 18 i więcej lat edukacji, język bardzo trudny (studia doktoranckie)

4.14.2 Jasnopis.pl

Aplikacja Jasnopis.pl miała premierę w 2015 roku. Stworzyli ją naukowcy m.in. ze Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej i Instytutu Podstaw Informatyki PAN pod kierownictwem prof. dr. hab. Włodzimierza Gruszczyńskiego. Bada tekst i ocenia go w skali od 1 do 7, biorąc pod uwagę m.in. średnią długość zdania, procent słów trudnych, długość łańcucha dopełniaczowego.

Narzędzie potrafi zmierzyć zrozumiałość tekstu, wskazać jego trudniejsze fragmenty i zaproponować poprawki. Analizuje zarówno tekst wprowadzany do pola tekstowego, zawartość strony internetowej pod wskazanym adresem WWW jak i pliki załadowane bezpośrednio z komputera użytkownika w formatach wspieranych przez Open Office (m.in. .doc, .rtf, .odt, .txt) oraz tekstowe PDF.

Wskazuje m.in.:

1. stopień trudności tekstu (od 1 do 7),
  - trudne słowa (o czterech lub większej liczbie sylab, z pominięciem słów uznanych za ogólnie znane, czyli 5 tys. wyrazów najczęściej występujących w polskich tekstach),
  - zbyt długie zdania (dłuższe niż 20 wyrazów),
  - za trudne akapity,
2. propozycje zmian,
  - trzy indeksy zrozumiałości (m.in. FOG) i statystyki dla zaawansowanych użytkowników.

Interpretacja stopnia trudności tekstu:

- 1 – klasy 1–3 szkoły podstawowej
- 2 – klasy 4–6 szkoły podstawowej
- 3 – gimnazjum
- 4 – liceum
- 5 – licencjat/inżynier (ok. 3 pierwszych lat studiów)
- 6 – magister
- 7 – doktorat i trudniejsze

Atutem programu są też wtyczki do edytorów tekstów.

Przykład działania aplikacji Jasnopis.pl i Logios.pl

Tekst 1 – przed redakcją

Polskie kino w końcu będzie dostępne!

Będzie więcej dostępnych filmów. A audiodeskrypcja i napisy będą miały lepszą jakość. Polski Instytut Sztuki Filmowej zaktualizował regulamin dotacyjny na 2016 rok. Zapis w regulaminie Programów Operacyjnych PISF nie pozostawia żadnych wątpliwości: „6.3. Producent filmu fabularnego i pełnometrażowego filmu animowanego musi wyprodukować ścieżkę z audiodeskrypcją i napisy dla osób niesłyszących.”

Środowisko zajmujące się dostępnością multimediu zareagowało na informację z PISF z euforią. I nie ma się co dziwić. Audodeskrypcja i napisy w kopii zero oznaczają, że będzie je można odtworzyć w każdym kinie.

Widok ekranu z wynikiem analizy pierwotnego tekstu aplikacji Jasnopis.pl

Według aplikacji jasnopis.pl tekst osiąga wynik 5/7 i jest klasyfikowany jako „tekst trudniejszy, zrozumiały dla ludzi wykształconych”. Aplikacja podkreśla trudne słowa do zmiany. Kolorem pomarańczowym zaznaczony został cytat z regulaminu – fragment tekstu wyraźnie trudniejszego od reszty.

The screenshot displays the Jasnopis.pl application interface. At the top, there is a navigation bar with links for 'STRONA GŁÓWNA', 'APLIKACJA', 'SEMINARIUM', 'ZESPÓŁ', and 'KONTAKT'. Below this, the main content area is divided into two columns: 'STATYSTYKI' and 'DANE'. The 'STATYSTYKI' section shows a difficulty level of 5/7, with a progress bar and a note that the text is 'trudniejszy, zrozumiały dla ludzi wykształconych'. The 'DANE' section contains the text being analyzed, with a highlighted quote from the PISF regulations. A legend at the bottom left explains the symbols used in the text: a red 'A' for difficult fragments, an orange 'B' for very long sentences, and a blue 'C' for words needing change. The footer includes 'UNIwersytet SWPS' and 'NARODOWE CENTRUM NAUKI'.

Tekst 1 – po redakcji

Polskie kino w końcu będzie dostępne!

Będzie więcej dostępnych filmów. A usługi dla osób niepełnosprawnych będą miały lepszą jakość. Polski Instytut Sztuki Filmowej zmienił zasady finansowania filmów. Nowy regulamin Programów Operacyjnych PISF nie pozostawia żadnych wątpliwości. Producent do każdego filmu musi załączyć audiodeskrypcję i napisy dla osób niesłyszących.

Środowisko zajmujące się dostępnością zareagowało na informację z PISF z euforią. I nie ma się co dziwić. Tak przygotowane kopie zero oznaczają, że będzie je można włączyć w każdym kinie.

Widok ekranu z wynikiem analizy przeredagowanego tekstu aplikacji Jasnopis.pl

Po redakcji tekstu aplikacja jasnopis.pl ocenia go na 4/7 i klasyfikuje jako „tekst nieco trudniejszy, zrozumiały dla osób z wykształceniem średnim lub mających duże doświadczenie życiowe”. Podkreślone zostaje tylko jedno trudniejsze słowo.

The screenshot shows the Jasnopis.pl application interface. At the top, there is a navigation bar with links: STRONA GŁÓWNA, APLIKACJA, SEMINARIUM, ZESPÓŁ, and KONTAKT. Below this, there is a sub-header with 'TEKST', 'WYNIKI', and 'INSTRUKCJA OBSŁUGI'. The main content area is divided into two columns: 'STATYSTYKI' and 'DANE'. The 'STATYSTYKI' section shows a difficulty level of 4/7, a progress bar, and a legend with symbols for different types of text fragments. The 'DANE' section displays the text being analyzed, which is the same text as in the previous blocks, and includes a note about the text's readability and the PISF regulations.

W aplikacji Logios.pl obydwa teksty uzyskują ten sam wynik. Współczynnik mglistości FOG tekstów wynosi: 9-10 lat edukacji. Diagnoza brzmi: „język zalecany w komunikacji publicznej (standard plain language)”. Oznacza to, że tekst jest zrozumiały dla absolwenta gimnazjum.

5. Audiodeskrypcja

5.1 Definicja audiodeskrypcji

Definicja audiodeskrypcji została zapisana w ustawie o radiofonii i telewizji w 2011 roku⁷.

Audiodeskrypcja to werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z audycją.

Do przygotowywania audiodeskrypcji do multimediów zamieszczonych na stronach WWW zobowiązane są także podmioty realizujące zadania publiczne.

W 2015 roku zalecenia w zakresie audiodeskrypcji opracowała Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. Zebrała ona doświadczenia m.in. Fundacji Audiodeskrypcja i Fundacji Kultury Bez Barier oraz ośrodków akademickich. Tak jak w poprzednich rozdziałach materiał jest uzupełniony o niektóre wytyczne Ofcom.

5.2 Cel i odbiorcy audiodeskrypcji

Audiodeskrypcja jest skierowana przede wszystkim do osób z dysfunkcją wzroku, których odsetek w populacji, wg różnych szacunków i statystyk, wynosi od 20 do 30%.

Wśród osób z niepełnosprawnością wzroku znajdują się:

- osoby niewidome od urodzenia;
- ociemniali, czyli osoby, które utraciły wzrok w różnych momentach życia i mają różny poziom pamięci wizualnej;
- słabowidzący o różnym stopniu dysfunkcji wzroku.

Do odbiorców audiodeskrypcji mogą należeć także:

- ludzie starsi, którym dodatkowy opis ułatwia odbiór audycji;

⁷ Dz.U. z 2011 r. Nr 43, poz. 226, z późn. zm. Ustawa o radiofonii i telewizji z dnia 29 grudnia 1992 r.

- widzący, którym audiodeskrypcja pomaga w zrozumieniu treści wizualnych i wzmacnia ich poziom percepcji (np. osoby z innymi dysfunkcjami, osoby uczące się języka polskiego, osoby, które z różnych względów przerywają na jakiś czas oglądanie audycji, ale nie rezygnują z jej słuchania).

Mimo że grupa odbiorców jest bardzo zróżnicowana i ich potrzeby są różne, ze względów technologicznych przygotowuje się tylko jedną wersję audiodeskrypcji. Przeważnie jest ona wynikiem kompromisu. Jest tworzona tak, by była użyteczna dla jak największej liczby zainteresowanych.

Przy rozpoznaniu potrzeb użytkowników uwzględnia się:

- czy audiodeskrypcja jest dla nich głównym sposobem dostępu do treści wizualnych, czy techniką wspomagającą odbiór tych treści;
- jak bardzo odbiorcy zróżnicowani są pod względem niepełnosprawności, wieku i wykształcenia, kompetencji poznawczych.

Ofcom w wytycznych dla nadawców zaznacza, że twórcy audiodeskrypcji powinni uwzględniać fakt, iż większość potencjalnych użytkowników będzie częściowo widziało lub widziało na jakimś etapie swojego życia.

Audiodeskrypcję tworzy się po to, by zapewnić odbiorcom możliwość pełnego, samodzielnego i satysfakcjonującego odbioru filmu.

5.3 Wybór materiałów do audiodeskrypcji

Audiodeskrypcję przygotowujemy do materiałów, w których ważna jest warstwa audiowizualna: filmów fabularnych i dokumentalnych, seriali oraz audycji dla dzieci.

Audiodeskrypcja nie spełnia swojej roli w: audycjach informacyjnych, publicystycznych i innych opartych na rozmowie, w teleturniejach. Nie jest tożsama z komentarzem sportowym występującym w widowiskach sportowych.

Na stronach instytucji, których strony WWW realizowane są w standardach dostępności, najczęściej zamieszczane są: zaproszenia, nagrania z debat, konferencji prasowych, wystąpień oraz komentarze do wydarzeń. W zdecydowanej większości tych materiałów nad obrazem dominuje warstwa słowna. W sytuacjach, kiedy cały film to wypowiedź jednej osoby lub fragmenty dyskusji, albo komentarz lektora, w materiale nie ma miejsca na audiodeskrypcję. Aby uczynić go bardziej dostępnym dla użytkownika stosuje się **audiotekst**, czyli odczytanie przez lektora informacji tekstowych przedstawionych w formie wizualnej, np.:

- tytułu konferencji, daty i miejsca,
- imienia i nazwiska oraz funkcji osób występujących (z wizytówek),

- organizatorów, patronów, sponsorów, jeśli np. na planszach końcowych pojawiają się ich logo.

W niektórych przypadkach pomocna będzie także świadoma i precyzyjna narracja. Doświadczony mówca, z wiedzą o swoim audytorium, podczas prezentacji wykresu czy istotnego zdjęcia omówi je używając precyzyjnych określeń lokalizacji. Zamiast „widzicie tu” powie „pozioma oś wykresu przedstawia”, zamiast „co widać na zdjęciu” doprecyzuje, co konkretnie zdjęcie przedstawia.

Audiowstęp. Zasadniczo wykorzystywany jest jako wprowadzenie do utworów trudnych merytorycznie, jak np. opera. Utwór może być jednak trudny także ze względów technicznych, np. 30-sekundowy spot o szybkim montażu, w którym nastrój i emocje budowane są w oparciu o obraz. Wówczas krótkie wprowadzenie, odczytywane przez lektora przed rozpoczęciem utworu, pomoże w zrozumieniu materiału.

5.4 Podstawowe zasady tworzenia audiodeskrypcji

Umieszczenie audiodeskrypcji:

- między dialogami;
- za pomocą odrębnej, technicznie wydzielonej ścieżki dźwiękowej;
- w sposób niezaburzający odbioru utworu.

Uwaga: w wyjątkowych sytuacjach dopuszczalne są nieznaczne wyprzedzenia akcji.

Według Ofcom opis nie powinien wkraczać w dialog, przerywać ważnych uzupełniających, przełomowych efektów dźwiękowych, chyba że jest to naprawdę konieczne. Nawet wtedy audiodeskrypcja powinna być używana tylko do przekazywania istotnych informacji, gdy dialog lub inny dźwięk jest bez znaczenia, czy do czytania napisów lub napisów na ekranie.

Zawartość audiodeskrypcji:

- odpowiada na pytania: kto, co, jak, gdzie, kiedy?
- unika odpowiedzi na pytanie po co?

Wyjątek: jeśli wyjaśnienie jest konieczne, aby uniknąć dwuznaczności czy nieporozumienia.

Podstawowe zasady pisania audiodeskrypcji:

- zachowaj styl i estetykę utworu;
- oddaj zawarte w utworze emocje;
- wykorzystaj możliwości języka, by opis był precyzyjny i zwięzły;
- zachowaj poprawność językową i stosuj prostą składnię;
- bądź konsekwentny i zachowaj wewnętrzną spójność opisu;
- opisuj obiektywnie: nie wartościuj, nie komentuj, nie interpretuj za widza, nie cenzuruj;
- podążaj za akcją, stosuj czasowniki w 3. osobie czasu teraźniejszego oraz opis od ogółu do szczegółu z uwzględnieniem hierarchii informacji i czasu na ich przekazanie;

- uwzględnij odczytanie pojawiających się na ekranie napisów, znaków graficznych, nazwisk;
- objaśnij trudne do zidentyfikowania dźwięki.

5.5 Etapy realizacji audiodeskrypcji

Oglądanie i analiza materiału wideo

Na tym etapie odbywają się: analiza materiału wideo, wybór treści do opisu, porządkowanie informacji i przygotowanie słownika potrzebnych zwrotów. Potencjalnie trudne do opisania momenty łatwiej wychwycić podczas oglądania filmu z wyłączonym obrazem (FKBB 2012). Pozwala to skupić się na warstwie dialogowej. Przyda się również scenariusz z didaskaliami i listą dialogową.

Opracowanie skryptu

W skrypcie tekst audiodeskrypcji należy wyróżnić, np. kolorem, tak aby różnił się od dialogów. Miejsce wprowadzenia opisów oznacza się kodami czasowymi, podaje się także dodatkowe wskazówki, dotyczące np. występowania dźwięków, których lektor nie powinien zagłuszać oraz tempa czytania.

Dobrą praktyką jest ostateczna redakcja skryptu przez redaktora, który poprawi błędy i zwróci uwagę na nieścisłości. Kolejny krok to skonsultowanie tekstu audiodeskrypcji przed nagraniem z osobami z dysfunkcją wzroku.

Wybór lektora

Audiodeskrypcję czytać może zarówno kobieta jak i mężczyzna. Najważniejsze są: prawidłowa dykcja, naturalna intonacja i akcentowanie zgodne z logiką języka. W filmach obcojęzycznych głos lektora czytającego audiodeskrypcję musi się różnić od głosu lektora czytającego dialogi.

Nagranie lektora

Dobrą jakość nagrania zapewni profesjonalne studio dźwiękowe. Sposób czytania tekstu przez lektora powinien być neutralny, tak by nie przykuwał uwagi odbiorcy (np. intonacją), dostosowany do stylu i klimatu filmu. Głośność na tym samym poziomie co oryginalna ścieżka dźwiękowa.

Odsłuchanie, montaż

Odsłuch gotowej audiodeskrypcji w studiu służy sprawdzeniu synchronizacji oraz jakości nagrania oraz korekcie brzmienia i poziomu głośności. Ostatnim etapem jest ostateczny montaż.

6. Sprawdź swoją wiedzę

Zadanie 1. Test wiedzy – tłumaczenia migowe

Odpowiedz na pytania.

Językiem osób Głuchych urodzonych w Polsce najczęściej jest:

- a/ polski język migowy
- b/ język polski
- c/ system językowo-migowy

Czym różnią się PJM i SJM?

- a/ posługują się innymi znakami migowymi
- b/ mają różną gramatykę
- c/ nie różnią się

Gdzie należy umieszczać tłumacza języka migowego w filmie wideo?

- a/ nie ma znaczenia
- b/ raz po lewej raz po prawej
- c/ przeważnie po prawej stronie na dole ekranu

Jak powinien być ubrany tłumacz migowy podczas tłumaczenia wideo?

- a/ na czarno
- b/ tak aby ubiór odróżniał się od tła i koloru skóry
- c/ w garnitur

Jakiego sprzętu nie może zabraknąć przy nagrywaniu tłumaczeń migowych w studiu?

- a/ telewizora z podglądem
- b/ oświetlenia frontального
- c/ niebieskiego tła

Gdzie najlepiej szukać tłumaczy PJM?

- a/ w oficjalnych rejestrach wojewódzkich
- b/ w organizacjach zrzeszających tłumaczy i działających na rzecz Głuchych
- c/ w każdym urzędzie miasta

Wideo-tłumacz online to:

- a/ tłumaczenie wideo w języku migowym zamieszczone na stronie WWW
- b/ rozmowa przez komunikator wideo między niesłyszącymi
- c/ usługa tłumaczenia na odległość przez internet

Zadanie 2. Test wiedzy – napisy

Odpowiedz na pytania.

Jakie napisy najczęściej stosuje się w multimedialach?

- a/ skrócone
- b/ standardowe
- c/ dosłowne
- d/ wszystkie odpowiedzi są poprawne

Jakie napisy są pożądane przez odbiorców niesłyszących?

- a/ skrócone
- b/ dosłowne
- c/ hiperdokładne

Kto jest odbiorcą napisów?

- a/ słabosłyszący
- b/ każdy, w określonych sytuacjach
- c/ głusi
- d/ wszystkie odpowiedzi są poprawne

Które materiały wideo zgodnie z prawem powinny mieć napisy?

- a/ wszystkie zamieszczone na stronach WWW instytucji publicznych
- b/ wszystkie obcojęzyczne filmy w kinach
- c/ wszystkie serwisy informacyjne w telewizji

W serwisie YouTube:

- a/ istnieje możliwość wgrывania napisów zamkniętych, które oznaczone są ikoną CC
- b/ nie ma możliwości oznaczania materiałów wideo z napisami
- c/ można wgrывać jedynie filmy z napisami umieszczonymi w filmie

Jakich czcionek używamy do prezentacji napisów?

- a/ Times New Roman
- b/ Verdana, Arial, Tahoma
- c/ to nie ma znaczenia

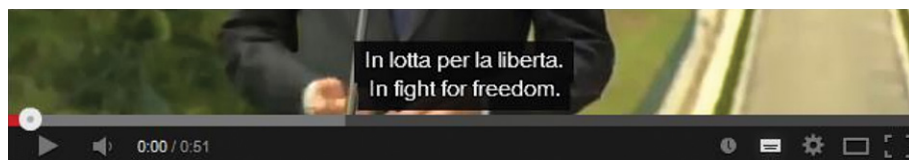
Respeaking to:

- a/ powtarzanie wyrazów
- b/ metoda tworzenia napisów na żywo
- c/ sposób tłumaczenia migowego

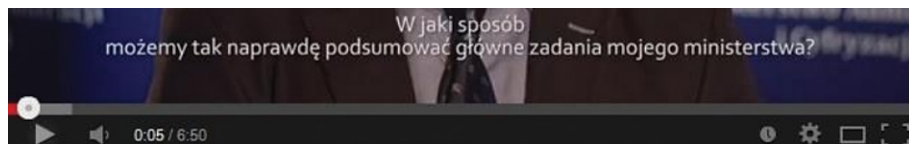
Zadanie 3. Ćwiczenie – popraw napisy.

Oto przykłady napisów do multimediiów ze stron WWW administracji publicznej. Znajdź i popraw błędy.

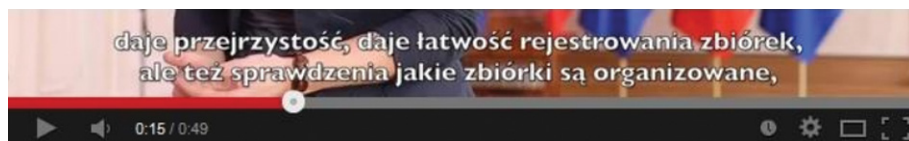
1

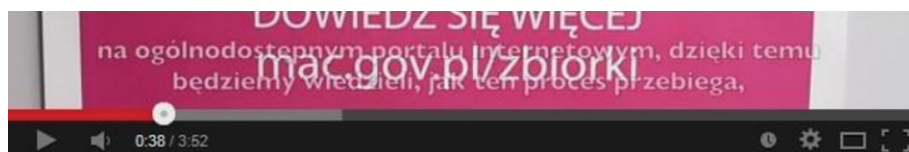
2

3

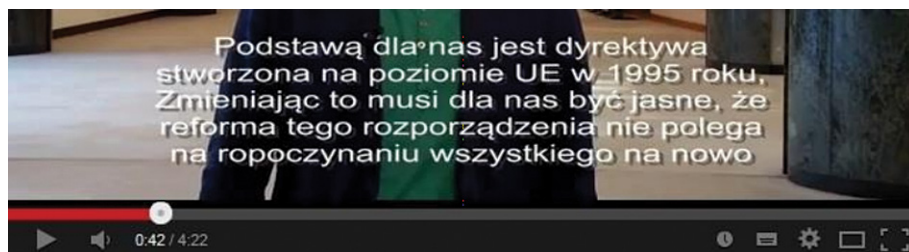
4

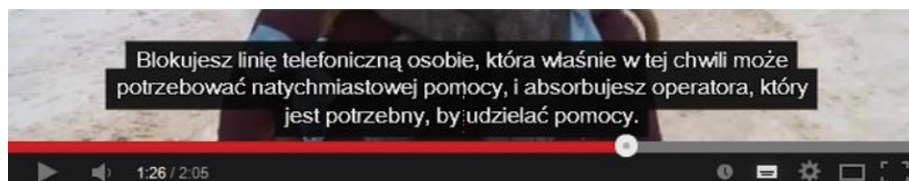
5

6

7

Zadanie 4. Ćwiczenie – dostępność wideo

Otrzymałeś film, który ma być zamieszczony na stronie administracji publicznej. Jest to trwająca 10 minut relacja z międzynarodowej konferencji w języku angielskim z polskimi napisami. Zaproponuj, jak dostosować film dla osób z dysfunkcjami wzroku.

Odpowiedzi:

Zadanie 1. A/B/C/B/C/B/C

Zadanie 2. B/B/D/A/A/B/B

Zadanie 3.

Rozwiązanie konsultowane przez Izabelę Künstler

Przykład 1.

Tekst trzeba przetłumaczyć i poinformować odbiorcę o języku oryginału.

[po włosku] W walce o wolność.

[po angielsku] W walce o wolność.

lub

PO WŁOSKU: W walce o wolność.

PO ANGIELSKU: W walce o wolność.

Przykład 2.

Za mała czcionka. Nielogiczny podział wierszy. Możliwość dokonania skrótu.

W jaki sposób możemy podsumować
główne zadania mojego ministerstwa?

Przykład 3.

Mało czytelna czcionka. Najlepiej użyć jednej z czcionek: Verdana, Arial, Tahoma. Aby napis wyraźnie odróżniał się od tła, na którym jest umieszczony, należy zapewnić dobry kontrast np. poprzez cienie, czarny obrys czcionki lub półprzezroczyste tło. Możliwość dokonania skrótu. Interpunkcja.

Propozycja 1.

daje przejrzystość,
daje łatwość rejestrowania zbiorów,

ale też sprawdzenia,
jakie zbiórki są organizowane.

Propozycja 2.

w zależności od kontekstu istnieje możliwość dokonania skrótu
daje przejrzystość i łatwość rejestracji,
i sprawdzenia jakie zbiórki są organizowane,

Przykład 4.

Mało czytelna czcionka. Najlepiej użyć jednej z czcionek: Verdana, Arial, Tahoma. Aby napis wyraźnie odróżniał się od tła, na którym jest umieszczony, należy zapewnić dobry kontrast np. poprzez cienie, czarny obrys czcionki lub półprzezroczyste tło. Inne rozwiązanie to podniesienie napisu, by nie zasłaniał tekstu znajdującego się pod nim. Za długie wiersze. Nielogiczny podział wierszy. Możliwość podziału tekstu na dwa zdania.

na ogólnodostępnym
portalu internetowym.

Dzięki temu będziemy wiedzieli,
jak ten proces przebiega.

Przykład 5.

Za duża czcionka. Za długie wiersze. Nielogiczny podział wierszy. Literówka. Interpunkcja.

To jest bardzo świeży wynik.

Liczba osób, które dzięki Latarnikom
wkraczają w cyfrowy świat,
w ostatnim czasie

Przykład 6.

Za duża czcionka. Nielogiczny podział wierszy. Literówka. Możliwość dokonania skrótu.

Propozycja 1.

Podstawą dla nas jest dyrektywa,
stworzona na poziomie UE w 1995 roku.

Zmieniając to,

musi dla nas być jasne, że reforma

tego rozporządzenia nie polega
na rozpoczynaniu wszystkiego na nowo.

Propozycja 2.

Podstawą jest dyrektywa UE z 1995 roku.

Musi dla nas być jasne,
że reforma tego rozporządzenia

nie polega na rozpoczynaniu
wszystkiego na nowo.

Przykład 7.

Za wąska czcionka. Najlepiej użyć jednej z czcionek: Verdana, Arial, Tahoma. Nielogiczny podział wierszy.

Propozycja 1.

Blokujesz linię telefoniczną osobie,

która właśnie w tej chwili może
potrzebować natychmiastowej pomocy,

i absorbujesz operatora,

który jest potrzebny,
by udzielać pomocy.

Propozycja 2.

Tekst lekko przeredagowany, krótszy, czyta się lepiej.

Blokujesz linię telefoniczną osobie,

która może potrzebować
natychmiastowej pomocy
i absorbujesz operatora,
który powinien udzielać pomocy.

Zadanie 4.

Rozwiązanie zaproponowane przez dr Annę Jankowską, Uniwersytet Jagielloński:

Wszystko zależy od tego, jak zrealizowany jest film. Trzeba sprawdzić, czy pomiędzy wypowiedziami mamy czas na audiodeskrypcję i czy aby na pewno jest potrzebna. Warto pamiętać o tym, że nie wszystkie programy wymagają audiodeskrypcji. Jest kilka możliwych konfiguracji udostępnienia osobom z niepełnosprawnością wzroku relacji z międzynarodowej konferencji, która nagrana jest w języku angielskim. Po pierwsze trzeba udźwiękować polskie napisy, żeby treść wypowiedzi w języku polskim była dostępna także dla osób niewidomych. W takiej sytuacji można skorzystać z lektora albo udźwiękować napisy przez syntezytor mowy, co może dać realne oszczędności przy satysfakcjonującej jakości. Gdyby osoby wypowiadające się w relacji nie były przedstawiane przed zabraniem głosu, warto podać informacje o nich w audiotekście lub audiodeskrypcji.

Jeśli warstwa wizualna jest szczególnie ważna – zakładając, że pomiędzy wypowiedziami jest miejsce – warto opisać ją w audiodeskrypcji. Może być tak, że relacja to zlepek ujęć. W takim wypadku trzeba się ograniczyć do krótkich komentarzy. „Konferencja w Auditorium Maximum UJ.” „W nowoczesnych wnętrzach przechadzają się tłumy studentów”. „Sala wykładowa. Na scenie występ chóru.” Itd. A jeżeli relacja jest bardzo przegadana, warto pomyśleć o krótkim audiodawstępie, w którym można by opisać, co mniej więcej się dzieje oraz przedstawić wypowiadające się osoby.

7. Praktyczne aspekty przekładu audiowizualnego

Łukasz Dutka
tłumacz i respeaker

Izabela Künstler
redaktorka napisów
i twórcza standardów

Ania Żórawska
Fundacja Kultury
Bez Barier

dr Agnieszka Szarkowska
Uniwersytet Warszawski

Małgorzata Limanówka
tłumaczka konferencyjna
i audiowizualna PJM

dr Anna Jankowska
Uniwersytet Jagielloński

Justyna Mańkowska
Fundacja Katarynka
Adapter.pl

Anna Sacha
promotorka napisów
i dostępności WWW

Małgorzata Czajkowska-Kisil
surdopedagog i trener tłumaczy

Marek Śmietana
tłumacz PJM

7.1 Dopóki odbiorcami napisów będą ludzie, człowiek ma pewne zajęcie – o napisach tworzonych metodą respeakingu opowiada tłumacz i respeaker Łukasz Dutka.

Łukasz Dutka

Tłumacz konferencyjny i audiowizualny języka angielskiego i hiszpańskiego. Autor napisów (w tym dla niesłyszących) i list dialogowych do programów telewizyjnych. Opracowuje napisy na żywo do spektakli teatralnych. Jako respeaker i moderator zespołu Dostępni.eu pracował przy napisach na żywo do licznych wydarzeń, m.in. mszy kanonizacyjnej Jana Pawła II. Studiował lingwistykę stosowaną i filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim. W Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW przygotowuje rozprawę doktorską o napisach na żywo i respeakingu. Członek Laboratorium Przekładu Audiowizualnego, Stowarzyszenia Tłumaczy Audiowizualnych oraz European Society for Translation Studies.

Na świecie napisy na żywo poza telewizją stosowane są także podczas eventów. Czym napisy wyświetlane na sali konferencyjnej, czy w transmisji online z wydarzenia, różnią się od napisów, które oglądamy w telewizji?

Przede wszystkim formą prezentacji. Napisy telewizyjne wyświetlane są zwykle w dwóch (maksymalnie trzech) liniach, tak by zasłaniać jak najmniej obrazu. Ze względów technicznych liczba znaków w linii jest ograniczona do około 38. Napisy na żywo pojawiają się z nieznacznym opóźnieniem. Odbiorcy, czyli telewidzowie, nie mają wpływu na wygląd napisów.

W przypadku transmisji w Internecie napisy mogą pojawiać się na obrazie wideo, ale też pod nim lub obok niego. Nie ma ograniczeń technicznych, jeśli chodzi o liczbę linii lub znaków w linii. Jeśli dostawca streamingu pozwoli na to, odbiorcy mogą dopasować krój czcionki, wielkość liter, kolor tekstu i tła do swoich indywidualnych potrzeb, co znacznie poprawia komfort czytania napisów. W zależności od stosowanej technologii, transmisję można stosunkowo łatwo opóźnić o kilka sekund, by zniwelować opóźnienie napisów. Przy zachowaniu standardów osoby z wadą wzroku mogą wykorzystać programy czytające i odsłuchać napisy przy pomocy syntezy mowy.

Podczas wydarzeń na żywo napisy wyświetlane są na miejscu na ekranie lub ekranach, tak by były widoczne dla wszystkich uczestników. Tekst jest zwykle prezentowany na kontrastowym tle (na przykład żółty tekst na czarnym tle), co ułatwia korzystanie z napisów osobom słabowidzącym. Tekst może zajmować cały ekran i być wyświetlany zdanie po zdaniu lub fraza po frazie. Napisy mogą też przypominać te telewizyjne i być prezentowane na ekranie wraz z widokiem prezentacji lub obrazem z kamery. Nieuniknione jest opóźnienie napisów. Jeśli jednak napisy są przygotowane profesjonalnie, opóźnienie jest niewielkie i nie utrudnia ich odbioru.

Jakie dodatkowe zastosowania mają napisy na żywo?

Po wydarzeniu pozostaje plik tekstowy lub tekst ze znacznikami czasowymi, czyli informacjami, kiedy dany napis powinien zostać wyświetlony i jak długo ma być prezentowany. Materiał ten może posłużyć jako transkrypcja wydarzenia albo być podstawą do opracowania protokołu spotkania lub stenogramu obrad. Zapis wideo z wydarzenia można udostępnić wraz z napisami, a cofnięcie napisów o kilka sekund to prosty technicznie zabieg, który poprawi ich synchronizację, jeśli były opóźnione. Napisy umożliwiają też przeszukiwanie nagrań po słowach-kluczach.

W Polsce napisy na żywo są tworzone metodą respeakingu z wykorzystaniem oprogramowania do rozpoznawania i przekładu mowy na tekst. Czy proces ten nie mógłby odbywać się automatycznie, bez udziału człowieka?

Dziś komputer całkiem dobrze radzi sobie z rozpoznawaniem mowy konkretnej osoby, która wypowiada się w równomiernym tempie i stara się mówić wyraźnie. Urządzenie, z którego korzystamy, analizuje głos i uczy się go „rozumieć” coraz lepiej, tworzy „profil głosowy”. Jeżeli jednocześnie dyskutowałoby 10 osób, komputer potrzebowałby 10 indywidualnych profili głosowych, musiałby także rozróżniać, kto mówi w danym momencie. Na scenę wkracza więc respeaker. Staje się on głosem innych osób, pośrednikiem, dzięki któremu system rozpoznawania mowy może bardzo dokładnie zapisać wypowiedzi wielu osób, także gdy mówią bardzo szybko, niewyraźnie lub z obcym akcentem.

Istnieją już systemy zaprojektowane do rozpoznawania wielu głosów, ale sprawdzają się one najlepiej w sytuacjach, gdy słowa i wyrażenia, które mogą być użyte przez mówców, są łatwe do przewidzenia, na przykład przy ograniczonej liczbie komend głosowych, które system ma rozpoznawać.

Czy więc w przyszłości dobrej jakości napisy będą powstawały w sposób w pełni automatyczny?

I tak, i nie. Każdy, kto miał problemy ze zrozumieniem tekstu piosenki z radia, zgodzi się, że rozumienie mowy ludzkiej nie jest łatwe. Choć systemy rozpoznawania mowy będą coraz lepsze, to w najbliższej przyszłości nie osiągną 100-procentowej dokładności. Nieodłączną cechą napisów powstających w ten sposób będzie pewna liczba błędów, a więc źle rozpoznanych słów. W niektórych zastosowaniach napisy automatyczne będą użyteczne nawet mimo tych błędów, w innych sytuacjach potrzebna będzie korekta. W obu wypadkach – dopóki odbiorcami napisów będą ludzie – będzie potrzebny człowiek, który czuwa nad powstawaniem napisów.

Dokładność przekazu i opóźnienie to podstawowe parametry, według których ocenia się napisy. Co powinien wiedzieć odbiorca napisów, by nie był rozczarowany?

Między chwilą, gdy mówca wypowiada słowo a momentem, kiedy pojawia się ono na ekranie, zachodzi cały łańcuch zdarzeń. Dlatego w napisach na żywo naturalne jest niewielkie opóźnienie. Potrzebna jest chwila, by respeaker wysłuchał fragmentu zdania i powtórzył go do mikrofonu. System komputerowy potrzebuje kolejnego ułamka sekundy, by przetworzyć mowę na tekst i przekazać dalej, a moderator musi w mgnieniu oka sprawdzić, czy tekst jest zrozumiały i czy nie zawiera rażących błędów. Jeśli niezbędna jest interwencja moderatora, kolejna sekunda mija na wprowadzaniu poprawki.

Respeakerów i moderatorów szkoli się, by reagowali niezwykle szybko, co umożliwia powstawanie napisów z nieznacznym opóźnieniem, około 6 sekund. Opóźnienie może być nieco większe. Dopóki wynosi około 10 sekund, nie przeszkadza w odbiorze wydarzenia. Pamiętajmy, że opóźnienie napisów na żywo jest ich nieodłączną cechą i samo w sobie nie stanowi problemu. O jakości napisów świadczy to, czy opóźnienie jest kontrolowane i czy nie przekracza wspomnianych wcześniej wartości.

Jak wiemy, niektórzy mówcy mają tendencję do tworzenia niekończących się zdań albo wręcz przeciwnie – co chwilę przerywają swoje wypowiedzi i nie kończą rozpoczętych myśli. Napisy na żywo mają być wiernym zapisem wypowiedzi mówcy, co nie znaczy, że muszą zawierać każdą wypowiedzianą głoskę, powtórzenie, zawahanie czy przejęzyczenie. Trzeba pamiętać o tym, by napisy służyły jak najlepiej odbiorcom, a więc żeby można było je odczytać szybko i w miarę łatwo zrozumieć. Z tego powodu respeaker stara się przekazywać wypowiedzi mówcy w komunikatywny sposób, czasem upraszczając składnię, dzieląc długie zdania na krótsze, eliminując powtórzenia i zawahania.

Dlaczego podczas tworzenia napisów na żywo potrzebna jest moderacja?

Po pierwsze, nieodłączną częścią technologii rozpoznawania mowy są błędy, czyli źle rozpoznane słowa. Żaden system nie osiąga 100-procentowej dokładności. Po drugie,

komputery potrafią przełożyć mowę na tekst, ale nie są w stanie rozumieć tekstu tak jak rozumieją go ludzie. Czy rozpoznany tekst ma sens? To ocenić może tylko człowiek i w pierwszej kolejności robi to moderator. Jego zadaniem jest błyskawiczna analiza tekstu i zidentyfikowanie błędnie rozpoznanych wyrazów oraz ich korekta. W pierwszej kolejności poprawia się te błędy, które zmieniają znaczenie tekstu, wprowadzają odbiorców w błąd lub mogłyby wywołać efekt śmieszności. Większość błędów, szczególnie w języku polskim, to źle rozpoznane końcówki słów, które nie przeszkadzają w zrozumieniu tekstu.

Na świecie uważa się, że bardzo dobre napisy na żywo to takie, które osiągają dokładność powyżej 98 procent. Oznacza to, że na 100 słów dwa lub jedno zostały błędnie rozpoznane. Taki wynik dla języka polskiego można osiągnąć tylko dzięki moderacji.

Respeaking przeważnie prowadzony jest w ojczystym języku. Czy każdy może być respeakerem? Jakie trzeba mieć predyspozycje?

Respeaker może też tłumaczyć z języka obcego, a napisy na żywo mogą być również formą tłumaczenia. Niezależnie od tego, w ilu językach pracuje respeaker, bardzo ważna jest umiejętność głębokiej koncentracji i podzielność uwagi. Niezbędna jest także umiejętność radzenia sobie ze stresem i pracowania pod dużą presją czasu, bo w respeakingu liczy się każda sekunda. W rezultacie nie jest to zajęcie dla każdego. Najlepiej radzą sobie osoby o wysokich kwalifikacjach językowych, które jednocześnie wypracowały umiejętność dzielenia uwagi. Świetnymi respeakerami są tłumacze ustni, ponieważ ich praca wymaga podobnych umiejętności. Dobrze radzą sobie też osoby, które w swojej wcześniej pracy zawodowej pracowały głosem (jedną z polskich respeakerek jest aktorka) lub mają dobry słuch (np. osoby z wykształceniem muzycznym). Bez wątpienia respeaking wymaga szkolenia i wielu godzin ćwiczeń.

7.2 Napisy muszą być czytelne i nie mogą przeszkadzać – Izabela Künstler, redaktorka napisów i autorka standardów ich tworzenia.

Izabela Künstler

Z zawodu dziennikarka, redaktorka, z wykształcenia – teatrolożka i nauczycielka muzyki.

Od 1994 roku zajmuje się napisami dla niesłyszących, od 2007 audiodeskrypcją. Od 2010 roku prowadzi firmę Napisy-Audiodeskrypcja, współpracując m.in z Telewizją Polsat, Canal+, Narodowym Instytutem Audiowizualnym, Fundacją Kultury bez Barier.

Autorka tekstów: „Napisy dla niesłyszących – problemy i wyzwania” (Przekładaniec, 2008), „Cel uświęca środki audiodeskrypcji” (Przekładaniec, 2014), eseju poświęconego audiodeskrypcji, wydanego w zbiorze „Białą łaską po kinowym ekranie”. Współautorka zasad tworzenia napisów dla niesłyszących i zasad tworzenia audiodeskrypcji, opublikowanych na stronie Fundacji Kultury Bez Barier.

Jaka jest rola napisów dla niesłyszących i słabosłyszących? Mają one umożliwić rozumienie, wiernie oddawać treść, czy pomagać w nauce języka polskiego?

Umożliwić rozumienie – zawsze. To ważne dla wszystkich odbiorców napisów. Wierne oddanie treści jest bardzo trudne, często niemożliwe. Tu zwykle pojawia się pytanie o sposób rozumienia wierności. Czy wierność oznacza zapisanie wszystkich słów, czy sensu wszelkich dźwięków? Odpowiedź zastępuje na pracę naukową i rozważania teoretyczne.

W praktyce (w przypadku typowego filmu) musimy uwzględnić, że wszystkich słów nie zdążylibyśmy przeczytać, ponieważ inna jest prędkość czytania, inna mówienia, a brzmienie i sens dźwięków (muzyki, nastrojotwórczych dźwięków tła, głosów aktorów, ich charakterystycznego sposobu mówienia) są nieprzekładalne. To nie znaczy, że tego co nieprzekładalne nie powinniśmy próbować zapisać lub opisać. Próbować trzeba, a najlepiej przekazać informację o tym, że w dźwięku dzieje się coś ważnego, niezwykłego, pięknego lub zaskakującego. Od razu zastrzeżenie – próbując zapisać, nie powinniśmy używać zapisu

fonetycznego, bo rezultat jest zwykle niezrozumiały. Najbardziej cierpieliby z tego powodu ci odbiorcy, którzy słabo znają język polski. To liczna i niejednorodna grupa – cudzoziemcy i osoby, dla których pierwszym językiem jest polski język migowy. Nie ma powodu, by nie brać pod uwagę ich interesów.

Podsumowując: napisy dla niesłyszących umożliwiają zrozumienie filmu, możliwie wiernie przedstawiając treść ścieżki dźwiękowej, z pominięciem tego, co nieprzekładalne i tego, co nie jest niezbędne.

Ze względów finansowych i często technologicznych złotym środkiem jest jedna wersja napisów. A ile rodzajów napisów powinno powstać w idealnym świecie?

Jeśli mogę puścić wodze fantazji... Na wyspie Utopii robilibyśmy napisy: dla dzieci niesłyszących od urodzenia i dzieci słabosłyszących, dla dorosłych niesłyszących od urodzenia, którzy porozumiewają się PJM, i dla dorosłych niedosłyszących. Sądzę, że można by również przygotować napisy dla cudzoziemców uczących się języka polskiego. Oni nie potrzebują informacji o dźwiękach.

Czym napisy dla niesłyszących różnią się od napisów dialogowych, np. do filmów obcojęzycznych?

Napisy do filmów obcojęzycznych to zapis przetłumaczonych dialogów, zwykle uproszczony, zawierający tylko najważniejsze treści. Nie uwzględnia tego, co słycać i co dla słyszących jest oczywiste, czyli emocji (okrzyków i innych dźwięków nieartykułowanych), często pomija zwroty grzecznościowe, powitania, pożegnania i imiona mówiących... Właśnie te informacje muszą się znaleźć w napisach dla niesłyszących obok dialogów i zapisu ważnych dźwięków. Kolejny element wyróżniający napisy dla niesłyszących to identyfikacja mówiących. Do tego celu służą kolory, nadawane kwestiom wypowiedzianym przez różne osoby, i czasem wizytówki, jeśli względy techniczne nie pozwalają na użycie kolorów.

Jak wygląda proces tworzenia napisów?

Napisy to plik tekstowy, w którym określonej partii tekstu zostają przypisane kody czasowe. Od kodów zależy, czy napisy wyświetlą się w odpowiednim momencie i pozostaną na ekranie wystarczająco długo, żebyśmy zdążyli je przeczytać. Tekst przygotowujemy najczęściej spisując ze słuchu to, co usłyszymy i uznamy za istotne. Czasem dostajemy listy dialogowe w wersji elektronicznej, wówczas proporcja pracy fizycznej do umysłowej zmienia się na korzyść tej drugiej. To oczywiście żart. Trzeba podkreślić, że element myślenia, podejmowania decyzji, jest cały czas bardzo ważny. Od strony technicznej

pomagają programy do robienia napisów. Profesjonalne programy bardzo przyspieszają tworzenie napisów. Wprawdzie jeszcze nie piszą za nas, niezmiennie trzeba stukać w klawiaturę, ale może już niedługo będziemy mogli teksty dyktować, podobnie jak w przypadku tworzenia na żywo napisów, z wykorzystaniem technologii *speech-to-text*. Oczywiście „będziemy mogli” nie znaczy, że będziemy musieli. Konserwatyści będą zbierać myśli, poruszając palcami po klawiaturze.

Tworząc napisy dla niesłyszących musimy też uwzględniać zasady łączenia napisów z obrazem, wspólne dla wszystkich napisów. Synchronizację rytmu pojawiania się i znikania napisów z montażem filmu ułatwiają właśnie automatyczne funkcje specjalistycznych programów.

I tu jest przewaga programów profesjonalnych nad amatorskimi. Na szczęście na stronach WWW najczęściej zamieszczane są mało skomplikowane montażowo statyczne wypowiedzi.

W takich wypadkach, gdy widać usta mówiącego, ważniejsze jest, by treść napisów odpowiadała wypowiedziom. Inaczej odbiorca, który słyszy i widzi lub czyta z ust i wspiera się napisami, będzie miał poczucie dysonansu.

Czy i co zmieniło się w podejściu do tworzenia napisów od 1994 roku, kiedy miały one premierę w telewizji?

Premiera polskich napisów dla niesłyszących odbyła się w Programie Drugim Telewizji Polskiej (TVP2). Przez następnych kilka lat tylko w TVP można było zobaczyć polskie napisy dla niesłyszących. Mówiąc o podejściu do tej dziedziny w czasach jej początków, mówimy o tym, jak napisy przygotowywali redaktorzy Redakcji Napisów dla Niesłyszących TVP. Początkowo były to napisy adaptowane, przygotowane dla odbiorców, dla których język polski jest drugim językiem. Podpisywaliśmy je następująco: napisy dla osób niesłyszących, posługujących się językiem migowym. Unikaliśmy trudnych konstrukcji gramatycznych, wyrazów wieloznacznych i metafor. Z czasem przeważała koncepcja tworzenia napisów w większym stopniu spełniających oczekiwania słabosłyszących.

Osoby odpowiedzialne za dostępność stron WWW mają do wykorzystania darmowe narzędzia do tworzenia napisów do multimedii, ale przeważnie nie kończyły specjalistycznych kursów. O czym powinny pamiętać?

Komfort odbioru jest najważniejszy. Napisy muszą być czytelne. Czytanie nie może wymagać wysiłku, ma być spontanicznie i jako czynność niezauważalne. Tekst powinien być podzielony na wersy i na napisy z uwzględnieniem całości znaczeniowych. Źle się czyta

napis, który zaczyna się od jednego, ostatniego wyrazu zdania z poprzedniego napisu, po czym po kropce następuje zdanie, które również nie kończy się w tym napisie. Koniecznie trzeba przestrzegać zasad ortografii i interpunkcji. Ciągłe z tego samego powodu – czytelności. Choć dźwięk w filmie jest bardzo ważny, jednak napisy przede wszystkim nie mogą przeszkadzać w odbiorze obrazu, także w dosłownym znaczeniu – nie mogą go zasłaniać. Powinny składać się z najwyżej dwóch niezbyt długich wersów. W jednej linijce tekstu może być najwyżej 40 znaków, a jeszcze lepiej – najwyżej 38.

Najczęstsze błędy w amatorskich napisach?

Powtórzę spostrzeżenia związane z odpowiedzią na poprzednie pytanie: złe rozmieszczenie tekstu i nieprzestrzeganie zasad interpunkcji, które bardzo utrudnia czytanie. Dodam – nadmiar tekstu, a w rezultacie zbyt krótkie czasy przypisane poszczególnym napisom.

7.3 Czynimy kulturę dostępną, by wzruszać, inspirować i aktywizować widzów z niepełnosprawnością – mówi Ania Żórawska z Fundacji Kultury Bez Barrier.

Anna Żórawska

Prezes Fundacji Kultury bez Barrier, powołana do Społecznej Rady Kultury przy Prezydencie m.st. Warszawy (2012–2015). Ukończyła studia wyższe na kierunku Edukacja Medialna i dziennikarstwo na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pomysłodawczyni i koordynatorka projektów „Poza Ciszą i Ciemnością” realizowanych w latach 2008–2013 w Fundacji Dzieciom „Zdążyć z Pomocą”. Od 8 lat działa na rzecz udostępniania kultury osobom niepełnosprawnym sensorycznie. Od stycznia 2011 roku koordynuje dla Biura Polityki Społecznej i Biura Kultury Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy projekt pilotażowy „Kultura Bez Barrier”, który ma za zadanie zaktywizować bezpośrednio przedstawicieli miejskich placówek kulturalnych do działań na rzecz zniesienia barier w ich instytucjach i udostępnienia wydarzeń osobom niewidomym oraz niesłyszącym. Prowadzi wykłady i szkolenia na temat udostępniania wydarzeń i miejsc kulturalnych osobom z niepełnosprawnością wzroku i słuchu. Jest autorką skryptów audiodeskrypcji do filmów (m.in. „Body/Ciało” w reż. M. Szumowskiej, „Młodość” – reż. P. Sorrentino) i spektakli teatralnych (m.in. „Skrzypek na dachu” – reż. J. Szurmiej, Teatr Żydowski; „Mary Stuart” – reż. Agata Duda-Gracz, Teatr Ateneum).

Kino, teatr, muzeum bez barier oraz coroczny Festiwal Kultury Bez Barrier – to główne projekty fundacji. Z jakich narzędzi korzystacie, by informacja skutecznie dotarła do odbiorców?

Wszystkim naszym działaniom, na każdym etapie, a więc: planowania inicjatyw, projektowania wydarzeń, wreszcie na etapie samej realizacji, przyświeca idea dostępności. Staramy się zawsze, ilekroć są ku temu środki, docierać z dostępną informacją do naszych odbiorców. Pierwsza podstawowa rzecz to fakt, że nasza strona WWW, dzięki

Fundacji Widzialni, jest zgodna ze standardami WCAG 2.0. Po drugie, każde zaproszenie na wydarzenie przygotowujemy w taki sposób, by nie tylko było dostępne, ale także by łatwo było dotrzeć do konkretnej informacji, która interesuje naszego odbiorcę. Nasze teksty są krótkie i konkretne, tak by potencjalny odbiorca miał szansę szybko zapoznać się z przesłaną wiadomością. Jeśli dysponujemy dodatkowymi środkami finansowymi, przygotowujemy zaproszenia w polskim języku migowym. Bardzo dobrym przykładem dostępnej informacji jest sama strona Warszawskiego Tygodnia Kultury Bez Barrier (www.wtkbb.pl) przygotowana przez zespół Dostępni.eu. Niezaprzeczalnym atutem strony, który wskazują nasi odbiorcy, jest jej funkcjonalność, dająca możliwość łatwego wyszukiwania informacji. Na stronie festiwalu zawarte są nie tylko wiadomości o wydarzeniu, ale także niezbędne w przypadku tego rodzaju przedsięwzięć instrukcje dotyczące dojazdu na wskazane miejsce, jak i dostępności architektonicznej instytucji.

Wykorzystujemy też często inne narzędzia dostępne w Internecie. Wszystkie nasze multimedia umieszczamy na kanale YouTube. Jesteśmy też obecni w portalach społecznościowych, które cieszą się ogromnym zainteresowaniem i uznaniem odbiorców z niepełnosprawnością słuchu. To właśnie dla tej grupy do filmów dodajemy napisy lub tłumaczenie migowe.

Nieocenionym wsparciem dla nas są wszystkie fundacje, organizacje i stowarzyszenia, które wysyłane przez nas multimedia i treści przekazują swoim członkom, za co jesteśmy im szalenie wdzięczni.

Nie każdą niepełnosprawność symbolizuje wózek inwalidzki, a znaki ucha i oka nie przekazują precyzyjnych informacji. Dlatego stworzyliście system ikon odpowiadających poszczególnym usługom. Czy ta praktyka się sprawdziła?

Piktogramy, ikony, to zdaniem specjalistów najlepszy, dla osób widzących, sposób szybkiego przedstawienia specyfiki wydarzenia. Tworząc pierwszą edycję festiwalu pokusiliśmy się, by stworzyć razem z Moniką Szczygielską system potrzebnych nam oznaczeń, wykorzystując te, które są już używane nie tylko w Polsce, ale i za granicą. Okazało się, że takie piktogramy były bardzo potrzebne, wręcz wyczekiwane. Z naszych ikon korzystają instytucje w Warszawie, które brały udział w WTKBB, ale także inni, którzy zgłaszają się do nas po nie. Niektórzy modyfikują nieznacznie ikony adaptując je do stylistyki swojej instytucji. Mamy dowody na to, że praktyka ta znalazła swoich sympatyków wśród uczestników festiwalu. Bardzo się z tego cieszymy. Natomiast jeśli chodzi o to, czy akurat ten system ikon się przyjął, trzeba powiedzieć, że podobnych systemów jest w Polsce kilka. Warto byłoby je zebrać i wreszcie usystematyzować, wystandaryzować. Do tego jednak potrzebna jest odrębna inicjatywa, do której włączą

się wszystkie zainteresowane strony: wykonawcy dotychczasowych systemów, odbiorcy, wreszcie instytucja, która nada takiemu systemowi znamiona oficjalności.

W 2012 roku opracowaliście pierwsze zasady tworzenia napisów dla niesłyszących i jedne z pierwszych dotyczących audiodeskrypcji. Co się od tego czasu zmieniło?

W samym systemie zasad właściwie nic, jednak na polu prac nad i przy audiodeskrypcji – naprawdę bardzo dużo. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wydała ogólne zasady tworzenia audiodeskrypcji i napisów, w których powołuje się na nasze dokumenty i publikację Fundacji Audiodeskrypcja z Białegostoku.

Po drugie – tworzeniem AD i napisów od zawsze zajmowali się m.in. profesjonalni tłumacze, ale ostatnio grono to zdecydowanie się powiększyło. My najczęściej pracujemy z „wychowankami”, naszym zdaniem nieocenionej, specjalistki w zakresie interesującego nas przekładu intersemiotycznego, dr Agnieszki Szarkowskiej z UW. To spod jej skrzydeł wychodzą naprawdę zdolni, chętni do współpracy autorzy AD i napisów dla niesłyszących. Kolejna jakże ważna kwestia to fakt, że audiodeskrypcji można się coraz częściej uczyć nie tylko na studiach i kursach uniwersyteckich, ale także pod okiem specjalistów z różnych fundacji. Kiedyś było znacznie mniej takich możliwości. My też prowadzimy szkolenia z tworzenia AD, przy czym skupiamy się przede wszystkim na audiodeskrypcji do dzieł plastycznych. A dzięki temu także muzea stają się coraz bardziej dostępne...

Aby lepiej rozumieć się z głuchymi odbiorcami Waszych działań, tworzyacie słowniki pojęć w polskim języku migowym. Powstał już słownik historyczny i teatralny. Pojęcia opracowali i tłumaczyli głusi tłumacze. Dlaczego wybraliście takie rozwiązanie?

Od samego początku w naszej działalności stawiamy na autentyczność, czyli na bezpośredni kontakt z odbiorcami, współtworzenie, współdziałanie z nimi. Wierzymy, że to włączanie naszych odbiorców w naszą pracę ma największy sens. Stworzenie słowników pojęć w polskim języku migowym to był pomysł wspólny, nas i uczestników naszych wydarzeń. Realizacją musieliśmy więc, naturalnie, również zająć się wspólnie. Zaprosiliśmy do współpracy profesjonalistów sprawdzonych i polecanych i widzimy, że efekt jest niezwykły. Środowisko osób niesłyszących, dla których to robiliśmy, nie tylko dowiedziało się o inicjatywie, ale także pozytywnie oceniło sam dobór treści i sposób realizacji.

W zespole macie osoby z niepełnosprawnością wzroku i słuchu. Jaka jest ich rola?

Nasz zespół funkcjonuje w oparciu o szacunek i dialog. Każdy z nas działa w swojej dziedzinie. Robert Więckowski [z niepełnosprawnością wzroku – przyp. red.] jest miłośnikiem sztuk wizualnych, muzeów, od samego początku zabiega o to, by działało się u nas naprawdę dużo w tym zakresie. Paulina [z niepełnosprawnością słuchu

– przyp. red.] stawia na film i teatr, ale też obserwuje to, co się dzieje wokół i inspiruje nas do nowych działań. Ponadto, gdy trzeba, Robert i Paulina konsultują materiały audiowizualne i rozwiązania wdrażane w instytucjach kultury. Tu głównie Robert jest ekspertem, nieskromnie trzeba powiedzieć, że prawdopodobnie ma największe w Polsce doświadczenie w zakresie konsultowania skryptów audiodeskrypcji do filmów, przedstawień i dzieł plastycznych. Cieszę się, że mam okazję pracować z takimi ludźmi. Bez nich nie wyobrażam sobie naszej fundacji.

Nie da się dostosować wszystkich materiałów. Czym kierujecie się w wyborze dzieł, do których powstają napisy i audiodeskrypcja?

W teatrze i muzeach jest dość łatwo. To osoby reprezentujące instytucje, nasi partnerzy, wskazują nam godne polecenia tytuły, dzieła sztuki. Tu zdajemy się absolutnie na nich. W przypadku teatrów prosimy jedynie, by wybierano te spektakle, które będą jeszcze grane, tak by jak najwięcej osób mogło zobaczyć sztukę w wersji z audiodeskrypcją i/lub napisami dla niesłyszących. Niestety, jeśli chodzi o filmy, sytuacja jest dość skomplikowana. Staramy się, by filmy, na które tak ciężko zdobyć środki, były dziełami wartościowymi, mądrymi i pięknymi. Nie zawsze łatwymi. Posiłkujemy się oczywiście recenzjami i sugestiami ekspertów w tej dziedzinie. Niestety nie zawsze to, co sobie zamarzemy, uda się zrealizować, ponieważ niekiedy okazuje się, że dystrybutor albo nie jest zainteresowany współpracą, albo odmawia, albo nie dysponuje już prawami do publicznych pokazów. Teraz, po wielu latach naszych starań, może być wreszcie łatwiej, bo PISF wprowadził obowiązek dodawania do filmów audiodeskrypcji i napisów dla niesłyszących. Jest więc nadzieja, że w dostępie do kina i filmów coś się zmieni i to systemowo. Do tej pory musieliśmy sobie radzić sami, ale pocieszające jest to, że większość filmów, które chcieliśmy udostępnić, pokazaliśmy i z tego jesteśmy dumni, bo jak się okazuje tytuły, które prezentujemy naszym odbiorcom, są dla nich ciekawe, wzruszające i inspirujące, choćby do tego, by wrócić do domu i podyskutować o filmie z rodziną. A taka aktywizacja to cel naszej pracy. Wspaniały cel!

7.4 Rynek nie nadąża z wprowadzaniem rozwiązań, które są zbadane naukowo – mówi dr Agnieszka Szarkowska z Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego.

dr Agnieszka Szarkowska

Adiunkt w Zakładzie Badań nad Przekładem Ustnym i Audiowizualnym w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Absolwentka Instytutu Anglistyki UW. Interesuje się przekładem audiowizualnym, a zwłaszcza napisami, audiodeskrypcją i respeakingiem. Prowadzi badania nad dostępnością mediów dla osób niewidomych i niesłyszących. Członek European Association for Studies in Screen Translation, European Society for Translation Studies i członek honorowy Stowarzyszenia Tłumaczy Audiowizualnych.

Foto: Archiwum A. Szarkowskiej

Uczestniczysz w międzynarodowych projektach badawczych dotyczących percepcji napisów i dostępności telewizji. Czy preferencje odbiorców napisów różnią się w zależności od kraju?

To zależy. Niektóre kwestie wyglądają bardzo podobnie bez względu na kraj. Jest tak na przykład w przypadku ogólnej niechęci odbiorców niesłyszących do skracania napisów. Większość osób – spytana, czy woli napisy dosłowne czy skracane – odpowie, że sprzeciwia się skracaniu napisów i domaga się wersji dosłownej, ponieważ chce mieć pełny dostęp do ścieżki dźwiękowej. W tym aspekcie niesłyszący z różnych krajów są bardzo zgodni.

Jednakże preferencje dotyczące innych kwestii zależą od kraju, w którym się mieszka i napisy ogląda. Przykładowo w napisach dla niesłyszących we Francji używa się kolorów w zupełnie inny sposób niż w Polsce: kolor biały jest zarezerwowany dla postaci, które widać na ekranie, a żółty dla bohaterów, których nie widać (a więc głosów z off-u), kolor niebieski – dla narratora, zielony dla wypowiedzi w języku obcym, czerwony służy do opisu dźwięków, a ciemnoróżowy (magenta) do opisu muzyki. Widzowie we Francji nie mają nic przeciwko użyciu koloru czerwonego, podczas gdy widzowie z Polski nie chcą go w ogóle widzieć w napisach.

Czy z badaniami preferencji nie jest tak, że lubimy to, co znamy? Przykładowo w telewizji oglądamy napisy w 2 wersjach, więc napis w 3–4 liniach uznamy za trudniejszy do czytania, choć w innych krajach będzie on normą.

To ciekawa sprawa. W wielu kwestiach tak właśnie jest: widzowie spytani o to, jakie napisy wolą, wybierają właśnie takie napisy, jakie znają. Kilka lat temu, w przeprowadzonym przez nas badaniu Digital Television for All, widzom z Hiszpanii podobał się opis dźwięków umieszczany w prawym górnym rogu ekranu, co jest normalną praktyką w tym kraju, (podczas gdy dialogi umieszczane są tradycyjnie na dole ekranu), a dla Polaków było to abstrakcją. Widzom z Portugalii przypadły do gustu emotikony, używane do określenia emocji bohaterów, a widzowie polscy mieli o nich bardzo negatywne zdanie.

Czy istnieje uniwersalna recepta na napisy idealne?

Tak jak nie ma odpowiedzi na pytanie, który samochód jest najlepszy, tak samo nie można chyba orzec, jakie napisy są idealne. Wszystko zależy od tego, dla kogo są przeznaczone – a więc: czy dla widzów dorosłych, czy dla dzieci; do jakiego typu programu są tworzone, a także w jakich okolicznościach powstają – tj. czy są tworzone w czasie rzeczywistym, czy przygotowywane wcześniej. W przypadku napisów na żywo będziemy stosować inne kryteria oceny jakości niż w stosunku do zwykłych napisów: nie będzie tam idealnej synchronizacji z obrazem ani tego, czego uczyliśmy adeptów przekładu audiowizualnego, czyli optymalnego rozłożenia informacji między poszczególnymi linijkami napisów i między napisami – mam tu na myśli nierozdzielanie wyrażań, niepozostawianie przyimków czy zaimków na końcu linii, umieszczanie w napisie jednej całości znaczeniowej.

Jakie napisy są najbardziej użyteczne dla jak najszerzej grupy odbiorców?

Najbardziej optymalnym rozwiązaniem jest pewnie pozostawienie użytkownikom wyboru preferowanej metody odbioru programów. Jestem przekonana, że wiele osób chętnie oglądałoby filmy i programy telewizyjne zarówno z napisami, jak i z tłumaczem języka migowego. To rozwiązanie niestety w tej chwili w Polsce w zasadzie nie funkcjonuje.

Co najbardziej przeszkadza niesłyszącym w odbiorze napisów?

W Polsce – sam fakt, że napisów jest mało oraz to, że część z nich odbiega od treści listy dialogowej, a więc są zbyt skracane. Mnie osobiście przeszkadza też zwykłe niechlujstwo: literówki, rozdzielanie wyrażań łączliwych, pozostawianie przyimków na końcu linii, stosowanie myślnika, gdy mówi tylko jedna osoba – lista takich „przewinień” jest długa.

Za granicą, gdzie wiele napisów nadawanych jest na żywo, widzom przeszkadzają opóźnienie tekstu względem obrazu oraz błędy, które powstają przy przetwarzaniu mowy na tekst. Na przykład w Wielkiej Brytanii w relacji telewizyjnej o chińskim Roku Konia w napisach pojawiła się informacja „*year of the whores*” zamiast „*horse*”.

Czy i co zmieni się w najbliższych latach w dziedzinie napisów? W zakresie badań napisów – czy są jeszcze pytania, na które warto byłoby poznać odpowiedzi?

Wbrew powszechnej opinii, że uniwersytet pozostaje w tyle za sytuacją na rynku, jeśli chodzi o napisy, mamy sytuację odwrotną: to rynek nie nadążył z wprowadzeniem rozwiązań, które są już zbadane naukowo i gotowe do realizacji. W tej chwili najbardziej palącą kwestią dotyczącą napisów telewizyjnych w Polsce jest ich brak w programach nadawanych na żywo. Technicznie ich zamieszczanie jest już możliwe dzięki technice respeakingu z wykorzystaniem narzędzi do rozpoznawania mowy.

Kolejną ważną sprawą jest prędkość wyświetlania napisów. Brak jest aktualnych badań nt. optymalnej prędkości wyświetlania napisów w Polsce, co zamierzamy niedługo zmienić. Warto też wykorzystać inne możliwości techniczne, jakie niesie ze sobą wprowadzenie telewizji cyfrowej. Jedną z propozycji jest wykorzystanie ikon do opisu dźwięków, np. dzwoniącego telefonu.

W niedługiej przyszłości pojawią się nowe rozwiązania, tzn. będzie można oglądać program w telewizji i jednocześnie wyświetlać zsynchronizowane z nim napisy na swoim urządzeniu mobilnym – smartfonie czy tablecie. Takie rozwiązania są już technicznie możliwe w telewizji hybrydowej, ale nie są one jeszcze dostępne dla końcowego odbiorcy. Pojawiają się też ciekawe rozwiązania edukacyjne wykorzystujące Internet i urządzenia mobilne, np. w Niemczech niesłyszący student może uczestniczyć w wykładzie, czytając napisy tworzone na żywo na odległość przez respeakera i wyświetlać je na ekranie swego smartfona, a potem wykorzystać ich tekst jako notatki z zajęć.

7.5 Napisów w polskich filmach jest wciąż za mało – o konieczności zmiany świadomości twórców multimedialnych rozmawiamy z Anną Sachą, promotorką napisów dla niesłyszących i dostępności WWW.

Anna Sacha

Z wykształcenia matematyk po Akademii Górniczo Hutniczej w Krakowie. Jest osobą słabosłyszącą. Zna PJM. Członek zarządu Instytutu Polskiego Języka Migowego oraz Zespołu ds. Osób Głuchych przy RPO. Współtworzyła Biuro ds. ON na AGH, pracowała w Stowarzyszeniu ONSI, jako redaktorka i organizatorka wyborów Miss Deaf Poland. Pomysłodawca Inicjatywy Napisy Plus – kampanii na rzecz upowszechnienia napisów dla niesłyszących. Współautorka kampanii Porozmawiaj Ze Mną (www.porozmawiajemna.pl). Autorka publikacji z dziedziny dostępności i sytuacji osób głuchych i słabosłyszących w Polsce. Od 2010 roku włącza się w prace legislacyjne dotyczące osób głuchych i słabosłyszących. Obecnie skupia się przede wszystkim na wdrażaniu i promowaniu dostępności stron internetowych, telewizji, telefonii itp. Współpracuje z wieloma organizacjami pozarządowymi (Fundacja Widzialni, Fundacja Kultury Bez Barrier, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Fundacja Promocji Kultury Głuchych KOKON, Fundacja Katarynka).

Jesteś słabosłyszącą konsultantką serwisów WWW i multimedialnych w Fundacji Widzialni. Na co szczególnie zwracasz uwagę audytując serwis w zakresie dostępności dla osób z dysfunkcjami słuchu?

Moim zadaniem jest sprawdzanie, czy osoby niesłyszące są w stanie zapoznać się z treściami zamieszczonymi na stronach internetowych. Sprawdzam, czy treści są zgodne z ustawą o języku migowym i normami WCAG, (jeśli tak, to na jakim poziomie). Rozpatruję osobno dostępność pod kątem potrzeb osób słabosłyszących i głuchych. Każda strona internetowa jest inna, każda ma inny cel i inną grupę odbiorców. Inaczej oceniam strony internetowe instytucji rządowych i samorządowych, a inaczej strony komercyjne czy

tematyczne, przeznaczone dla wąskiej grupy odbiorców. Między innymi sprawdzam obecność napisów w multimediami.

Prowadzisz projekt Napisy Plus. Jaki jest jego cel?

Głównym celem Inicjatywy Napisy Plus jest zwiększenie wśród producentów, dystrybutorów, stacji telewizyjnych itp. wiedzy na temat potrzeb osób głuchych i słabosłyszących w zakresie odbioru treści audiowizualnych. Zwiększanie świadomości w tym zakresie jest ciągle konieczne. Nasza grupa sprawdza, w jaki sposób realizowana jest dostępność, przede wszystkim w telewizji i kinach. Dla porównania monitorujemy też jak sytuacja wygląda poza granicami Polski. Jesteśmy zapraszani na konferencje, gdzie przybliżamy tematykę napisów dla niesłyszących, dostępności itp.

Poza prowadzeniem merytorycznej strony WWW i fanpage'a na Facebooku podejmujecie też inicjatywy w świecie realnym. Jakie są wasze największe sukcesy?

Naszym największym sukcesem jest zaangażowanie kin i osób niesłyszących w zorganizowanie projekcji filmu pt. „Bogowie” z napisami i audiodeskrypcją. Najpierw musieliśmy te napisy wywalczyć, poprzez odpowiednią akcję wraz z podpisywaniem petycji, którą poparto prawie 2000 osób. Echem tej akcji jest np. otwarcie się na napisy dla niesłyszących kanału vod.pl, który coraz chętniej zamieszcza polskie filmy z napisami. Zauważyliśmy też, że coraz więcej polskich filmów na DVD ma dołączane napisy. W tej dziedzinie jest jeszcze wiele do zrobienia. Wypadkową działań, naszych i innych organizacji, jest zmiana w podejściu do finansowania filmów przez Państwowy Instytut Sztuki Filmowej – będą oni teraz wymagać, aby dofinansowany film posiadał napisy i audiodeskrypcję.

Czy dostrzegasz różnice w napisach do filmów obcojęzycznych i polskich?

Napisów do filmów obcojęzycznych, czy to amatorskich, czy profesjonalnych, jest po prostu więcej, gdyż ich odbiorcami są także słyszący Polacy. Napisy do filmów polskich, np. w kinach, to wciąż sytuacja wyjątkowa, a nie norma. Inna jest też jakość przekładu. W filmach obcojęzycznych napisy są przeważnie na bardzo wysokim poziomie, natomiast przy napisach do materiałów rodzimych napisy często nie odpowiadają podstawowym zasadom i standardom. Trzeba pamiętać, że nawet napisy w obrębie rodzimego języka też są formą przekładu i bez przeszkolenia nie można zrobić ich na odpowiednim poziomie.

Czy osoba niesłysząca, słabosłysząca, może być twórcą napisów?

To kwestia indywidualna, zależna od stopnia uszkodzenia słuchu i rodzaju materiału audiowizualnego, do którego wykonywane są napisy. Kiedyś na przykład robiłam napisy

do filmów edukacyjnych na podstawie transkrypcji przygotowanej wcześniej przez osobę słyszącą, zrobiłam też napisy do kilku filmów fabularnych, ale zawsze we współpracy z partnerem słyszącym. Dzięki temu zdobyłam praktyczne doświadczenie, które jest mi potrzebne do pracy konsultanta czy audytora napisów. Myślę, że w tej roli lepiej wykorzystuję swoją wiedzę i potencjał.

Zwracasz uwagę na to, czy napisy są amatorskie czy profesjonalne?

Napisy amatorskie dają przynajmniej częściową możliwość zapoznania się z utworem, ale dopiero te w pełni profesjonalne umożliwiają jego właściwy odbiór.

Dla porównania przytoczę sytuację z filmem „Hammer”, o głuchym zapaśniku. Na specjalnych pokazach organizowanych w 2013 roku w całej Polsce, prezentowano film z przygotowanymi przeze mnie (sprawdzonymi i doszlifowanymi przez Izabelę Künstler) napisami dla niesłyszących, jednocześnie gdzieś w Internecie pojawiły się napisy amatorskie do tego filmu, zrobione przez przypadkową osobę, niezwiązaną nawet ze środowiskiem osób niesłyszących. Film z napisami amatorskimi nie zrobił tak dobrego, dużego wrażenia jak ten z przemyślanymi napisami, z dobranymi bardzo sugestywnie i trafnie opisami ścieżki dźwiękowej i tłumaczeniem rozmów z języka migowego. W takim przypadku to zupełnie dwa różne filmy.

Co najbardziej przeszkadza Ci w amatorskich napisach?

Najbardziej to, że fragmenty czytywiste dla słyszących są pomijane, np. zawołanie kogoś po imieniu, zaprzeczenia, potwierdzenia. Poza tym skracanie bez zachowania logiki oraz synchronizacja, a raczej jej brak. Bez właściwej synchronizacji nie da się oglądać filmu. Osoby niesłyszące to doskonali obserwatorzy, wyłapią każdą sprzeczność, a jeżeli tych sprzeczności jest za dużo, po prostu utworu nie da się oglądać z przyjemnością.

7.6 Głuchy tłumacz skuteczniej skomunikuje się z niesłyszącymi – o specyfice pracy głuchego tłumacza mówi Marek Śmietana.

Marek Śmietana

Studiuje na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Pracuje w Pracowni Lingwistyki Migowej, gdzie powstaje korpus PJM i badana jest gramatyka języka migowego. Od wielu lat działa w środowisku głuchych, występuje jako prelegent na konferencjach związanych z głuchymi. Jest wiceprezesem Instytutu Polskiego Języka Migowego i wolontariuszem Fundacji Promocji Kultury Głuchych KOKON. Pracuje jako tłumacz PJM, m.in. tłumaczy podręczniki szkolne. Od niedawna jest też lektorem polskiego języka migowego na Uniwersytecie Warszawskim. To jego pierwszy język, ponieważ jest głuchy od urodzenia.

W jakim rodzaju tłumaczeń migowych się specjalizujesz?

W Pracowni Lingwistyki Migowej przy Uniwersytecie Warszawskim zajmuję się między innymi tłumaczeniem z języka polskiego na polski język migowy podręczników szkolnych z języka polskiego, matematyki, przyrody. Otrzymuję też zlecenia od różnych stowarzyszeń, fundacji, jak np. GuideSign, czy Fundacji Kultury Bez Barier. Tłumaczę teksty pisane w języku polskim, definicje historyczne, artykuły, instrukcje dla głuchych. Rzadko pośredniczę w tłumaczeniu między głuchym a słyszącym.

W jaki sposób pracujesz? Z jakich metod, alternatywnych do tłumaczenia ze słuchu korzystasz?

Różnie. Czytam z promptera, albo z laptopa. Pracuję głównie z laptopem, wykorzystuję pamięć. Przed rozpoczęciem pracy przygotowuję się, czytam materiały, konsultuję je z innymi. Lubię pracować w parze, uważam, że jakość tłumaczenia jest wtedy lepsza.

Czy każdy głuchy użytkownik PJM może być tłumaczem?

Nie da się zostać tłumaczem bez bardzo dobrej znajomości drugiego języka, a także bez świadomości własnego. Trzeba umieć przetłumaczyć i przekazać informacje na różne

sposoby, dostosowując się do grup odbiorców głuchych. Warto też znać i rozumieć zagadnienia międzykulturowe, wiedzieć, jak przełożyć odpowiednio komunikaty zachowując kulturowe informacje przekazywane przez język. Oznacza to, że nie każdy głuchy użytkownik PJM może zostać tłumaczem, albo na przykład lektorem, podobnie jak nie każdy Polak może być tłumaczem.

W jakich sytuacjach głuchy tłumacz sprawdzi się lepiej niż słyszący?

Zdarza się, że głuchy nieznający języka polskiego może nie rozumieć słyszącego tłumacza. Wtedy jest potrzebny głuchy tłumacz. Przeważnie ma podobne doświadczenia, mentalność, zna zwyczaje, problemy życiowe niesłyszących, potrafi wczuć się w sytuację. Zdarzało się nieraz, że na lotnisku straż graniczna nie mogła porozumieć się z głuchymi cudzoziemcami. Wówczas wzywała głuchych tłumaczy znających *International Sign*.

Nie każdy niesłyszący zna międzynarodowy język migowy, tak samo jak słyszący nie znają esperanto.

W takich sytuacjach nie tylko znajomość narodowego języka migowego i *International Sign* pomagają nawiązać kontakt. Dzięki podobnym doświadczeniom głuchych na całym świecie, głusi tłumacze łatwiej mogą się porozumieć z niesłyszącymi obcokrajowcami.

Przygody na lotnisku to jednak sporadyczne sytuacje. Inne przykłady?

Głuchych tłumaczy warto zapraszać do współpracy przy tłumaczeniu podręczników szkolnych, książek, czy innych tekstów, kierowanych do głuchych. Dzięki temu, że sami chodzili do szkół dla głuchych, obracają się w ich środowisku, mają dobrą orientację w tym, jak można im przekazać wiedzę. Oprócz tego, jako byli uczniowie, dobrze znają znaki dotyczące terminologii szkolnej.

Wszystkie przykłady dotyczą tłumaczeń studyjnych. Zdarza Ci się pracować podczas konferencji?

Nie tłumaczyłem na konferencjach, jest to bardzo wymagający rodzaj tłumaczenia, do którego trzeba mieć odpowiednie predyspozycje i przeszkolenie. Lepiej się czuję właśnie w tłumaczeniach studyjnych.

7.7 Nowoczesna audiodeskrypcja może być dla wszystkich – o ewolucji audiodeskrypcji w rozmowie z Anną Jankowską z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

dr Anna Jankowska

Pracownik naukowy Katedry do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie prowadzi badania nad dostępnością i przekładem audiowizualnym, których uczy także w praktyce. Współpracuje z ILS UW w ramach grupy badawczej Laboratorium Przekładu Audiowizualnego (AVT Lab) oraz z grupą badawczą TransMedia Catalonia z Uniwersytetu Autonomicznego w Barcelonie. Założycielka i prezes Fundacji Siódmy Zmysł, która aktywnie promuje audiodeskrypcję oraz napisy dla niesłyszących, a także prowadzi kampanię społeczną na rzecz większej dostępności instytucji kultury „Udostępnij się!”.

Foto: Archiwum A. Jankowskiej

Głównym odbiorcą audiodeskrypcji są osoby niewidome, ale nie tylko. Komu jeszcze przyda się dodatkowy opis?

Zacznę od anegdoty. Podobno amerykańska telewizja Narrative Vision Network, która nadaje wszystkie programy z włączoną audiodeskrypcją, jest niezwykle popularna wśród osób widzących, które dzięki audiodeskrypcji mogą, nie tracąc nic z treści przekazu telewizyjnego, wyjść do innego pokoju czy prasować. Przytaczając tę skądinąd uroczą informację zawsze zastanawiam się, skąd się wzięła? Jako naukowiec zadaję sobie pytanie – czy ktoś to zbadał, czy może trzeba traktować ją jako nieszkodliwą legendę miejską.

Z drugiej strony w projekcie OpenArt tworzymy opisy sztuki współczesnej zgodnie z zasadami projektowania uniwersalnego. Tak, aby opis spełniał potrzeby osób z dysfunkcją wzroku, a jednocześnie był ciekawy dla innych odbiorców.

Audiodeskrypcja dla wszystkich?

W ostatnich latach zmieniło się podejście do audiodeskrypcji dzieł sztuki. Nowoczesna audiodeskrypcja ewoluowała od długich i dość trudnoprzyswajalnych opisów w stronę krótszych, zawierających poza opisem wizualnym także ciekawostki i elementy interpretacji. Taką audiodeskrypcję można promować jako opis dla wszystkich.

Prowadzisz badania nad audiodeskrypcją oraz jej odbiorem? Jaka jest idealna audiodeskrypcja i czy w ogóle istnieje?

To tak, jakby pytać, o idealną powieść. Recept jest wiele, ale czy to właśnie te zrobione według przepisu są najlepsze? W odpowiedzi na pytanie o „idealność” audiodeskrypcji pomaga nauka. W badaniach naukowych traktujemy audiodeskrypcję jako rodzaj tłumaczenia. I tak jak w tłumaczeniu z jednego języka na drugi nie mówi się o jedynej poprawnej wersji, tak nie można mówić o jedynej poprawnej wersji audiodeskrypcji. To, co audiodeskryptor wybierze do opisu i jakie strategie czy techniki zastosuje, zależy np. od gatunku filmu, długości przerw między dialogami i od odbiorcy. Inaczej pisze się dla dzieci, a inaczej dla dorosłych. Trzeba też pamiętać, że osoby niewidome to nie jest jednorodne środowisko.

Emocje w audiodeskrypcji. Powinny być? Czy też opis powinien być jak najbardziej precyzyjny i techniczny?

Nie jestem zwolennikiem opozycji audiodeskrypcja obiektywna vs. subiektywna. Świat nie jest czarny bądź biały. Audiodeskrypcja też nie. W ostatnich latach mówi się o tak zwanym odejściu od paradygmatu obiektywności. Ale uwaga, to wcale nie znaczy, że audiodeskrypcja od teraz będzie interpretować i przestanie być precyzyjna. Ta zmiana ma wiele wspólnego z tym, o czym już mówiłam, czyli z traktowaniem audiodeskrypcji jako rodzaju tłumaczenia. A tłumaczenie zakłada, że istnieje wiele poprawnych wersji przekładu tego samego oryginału. A ono samo zmienia się w zależności od tego, co, dla kogo i dlaczego się tłumaczy. Na pewno nie można przesadzać w żadną stronę. Opis zbyt techniczny może być bardzo trudny do zrozumienia, czasami wręcz mylący. W takim wypadku audiodeskrypcja przestaje spełniać swój cel. Z drugiej strony nie można też myśleć za kogoś, nie powiemy przecież, że „ktoś idzie do kuchni, żeby zadzwonić” (audiodeskrypcja nie odpowiada na pytania po co? dlaczego? – przypis red.).

Coraz popularniejsze są eksperymenty z tzw. audiodeskrypcją autorską. Na czym one polegają i jak są odbierane?

To rodzaj audiodeskrypcji emocjonalnej, bazującej na informacjach zawartych w scenariuszu, pisanej z punktu widzenia konkretnego bohatera filmu czy dopasowanej do narracji filmu. Zdradzę, że z naszych badań i doświadczeń wynika, że taka audiodeskrypcja przyjmuje się bardzo dobrze. Bo warto też zadać sobie pytanie o to, po co chodzimy do kina, teatru, opery czy nawet muzeum? Myślę, że po to, żeby przeżywać emocje i być z innymi ludźmi.

Czy amatorska audiodeskrypcja się sprawdzi?

Niektórym może wydawać się, że aby napisać audiodeskrypcję, wystarczy widzieć i znać język polski. Jak pokazują badania i doświadczenia, to bardzo złudne przekonanie. Zdarza się, że za jego sprawą powstaje coś, co tylko z nazwy jest audiodeskrypcją, a co de facto nie

zaspokaja potrzeb osób z dysfunkcją wzroku. Krzywda w takim wypadku jest podwójna. Bo niby dostępność jest zapewniona... ale tak naprawdę jej nie ma. Audiodeskrypcji trzeba się nauczyć, a następnie ćwiczyć, ćwiczyć i jeszcze raz ćwiczyć. Dlatego moim zdaniem lepiej zostawić tworzenie audiodeskrypcji profesjonalistom.

Czym różni się audiodeskrypcja do materiału polskiego i zagranicznego?

Co ciekawe, przez jakiś w Polsce nie robiono audiodeskrypcji do filmów zagranicznych. Uważano, że osobom niewidomym będzie trudno słuchać jednocześnie trzech ścieżek: dialogów oryginalnych, lektora oraz audiodeskrypcji. Faktycznie jest to niełatwe, ale prowadzone przez nas badania pokazały, że wykonalne. Zresztą pokazuje to także praktyka rynkowa, bo w końcu filmy zagraniczne są opisywane.

Jakimi prawami rządzi się audiodeskrypcja do filmu obcojęzycznego?

Po pierwsze, jeżeli nie mamy wersji lektorskiej, tylko napisy, to trzeba te napisy udźwiękować. Czyli po prostu nagrać, robiąc z nich wersję lektorską lub tak zwane audionapisy. Po drugie, trzeba zadbać o to, żeby lista dialogowa i audiodeskrypcja były czytane przez lektorów różnej płci. To bardzo pomaga osobom niewidomym w odróżnieniu audiodeskrypcji od dialogów, a tym samym zmniejsza wysiłek wkładany w odbieranie audiodeskrypcji. Po trzecie trzeba pamiętać o tym, że wersja lektorska nakłada się na oryginalną ścieżkę i bardzo często rozpoznanie po głosie tego, kto mówi, jest niemożliwe. Dlatego warto pomyśleć o tym, żeby częściej wskazywać mówiących w audiodeskrypcji. Chociaż też nie należy z tym przesadzać. Na pewno nie ma potrzeby wprowadzać imion mówiących przed każdą kwestią w scenach, w których występują dwie osoby.

Tłumacze muszą się zmierzyć z kodami kultury. Jak podobny problem wygląda w audiodeskrypcji?

Tak jak nie każde słowo czy zjawisko z jednej kultury ma swój odpowiednik w drugiej, tak w audiodeskrypcji trzeba identyfikować kody kultury zawarte w obrazie np. miejsca, stroje, gesty, potrawy. Trzeba mieć wiedzę interkulturową oraz znać wachlarz technik pomocnych w opisywaniu takich elementów. Żeby to lepiej zilustrować podam przykład. Widząc na ekranie talerz żółtego ryżu z warzywami i owocami morza, audiodeskryptor może opisać go jako „talerz paelli”, „talerz żółtego od szafranu ryżu z warzywami i owocami morza”, „talerz hiszpańskiej paelli” albo „talerz paelli – żółtego od szafranu ryżu z warzywami i owocami morza”. To pewnie nie wyczerpuje wszystkich możliwości, a opis, który stworzy audiodeskryptor będzie zależał od tego, co on sam wie o kulturze hiszpańskiej jak i od tego, jak wyobraża sobie odbiorcę audiodeskrypcji i jego wiedzę. Podobnie może być z np. Wieżą Eiffla, którą można w audiodeskrypcji po prostu nazwać „Wieżę Eiffla” albo opisać jako „stalową konstrukcję”...

7.8 Mój cel: profesjonalizm – mówi Małgorzata Limanówka, tłumaczka konferencyjna i audiowizualna polskiego języka migowego.

Małgorzata Limanówka

Tłumaczka konferencyjna i audiowizualna. Współzałożycielka Stowarzyszenia Tłumaczy Polskiego Języka Migowego. Tłumaczy programy informacyjne w Telewizji Polskiej oraz filmy historyczne i przyrodnicze dla Canal+. Uczestniczyła w tłumaczeniu cieniowym spektakli teatralnych. Współpracuje ze Stowarzyszeniem „Integracja” oraz z zespołem Dostępni.eu. Absolwentka I edycji Studiów Podyplomowych Polskiego Języka Migowego ze specjalnością translatorską na Uniwersytecie Warszawskim. Uczestniczka międzynarodowych konferencji EFSLI (European Forum of Sign Language Interpreters). Nauczycielka wychowania przedszkolnego w Instytucie Głuchoniemych.

Czego tłumacz migowy uczy się na Studiach Podyplomowych „Polski Język Migowy” na Uniwersytecie Warszawskim?

Na te studia podyplomowe przychodzi się ze znajomością języka migowego. Jednym z przedmiotów są warsztaty tłumacza PJM, gdzie m.in. poznaje się techniki i strategie tłumaczenia na język migowy i z języka migowego, specyfikę środowisk tłumaczeniowych. A także uczy się, czym jest profesjonalizm i etyka w tłumaczeniu języka migowego oraz jak zawód ten wygląda na świecie.

W jakim rodzaju tłumaczeń się specjalizujesz?

W tłumaczeniach konferencyjnych, filmów i programów informacyjnych, komunikatów na strony WWW, a także bajek (pracuję w przedszkolu). Ten wybór to efekt wielu lat doświadczeń. W zakresie tej tematyki uczestniczę w szkoleniach, które organizujemy w Stowarzyszeniu Tłumaczy Polskiego Języka Migowego. Są też środowiska: prawno-sądowe, medyczne, akademickie, religijne czy teatralne. W 2015 roku w Polsce po raz pierwszy odbyło się tłumaczenie teatralne cieniowe, w którym miałam przyjemność uczestniczyć. Na świecie to

znana technika tłumaczenia teatralnego. Polega na tym, że na scenie każdemu aktorowi jest przypisany jeden tłumacz. Cieszę się bardzo, że mogłam uczestniczyć w tym eksperymencie.

Często tłumaczysz treści artykułów do Internetu. Co charakteryzuje ten rodzaj przekładu?

Bardzo często teksty, które tłumaczę do Internetu, to teksty polityczne, napisane specyficznym językiem. Wymagają one adaptacji, by były zrozumiałe dla wszystkich odbiorców niesłyszących, niezależnie od wieku, preferencji i zasobu słownictwa. Przekład musi być jednocześnie zrozumiały, spójny i zgodny z oryginałem oraz kompletny i poprawny gramatycznie. Odbiorcami są osoby głuche, które posługują się językiem migowym na różnym poziomie. Są to ludzie wykształceni i niewykształceni, posługujący się regionalizmami, typowymi dla części Polski, które zamieszkują. Dlatego też zawsze oryginalny tekst staram się wcześniej poznać i dostosować tak, by był zrozumiały dla wszystkich odbiorców.

Czym takie tłumaczenie różni się od telewizyjnego?

Można je porównać do tłumaczenia pisemnego. Jest czas na wykonanie tłumaczenia całościowego. Na analizę tekstu, zrozumienie, wcześniejsze zapoznanie się z kontekstem, przećwiczenie tłumaczenia i dokonanie poprawek. A tłumaczenie telewizyjne to tłumaczenie symultaniczne. Natychmiast i na bieżąco.

Jaka jest specyfika tłumaczenia dla dzieci?

W tłumaczeniu dla dzieci, warto pamiętać o tym, że mimika jest częścią gramatyki języka migowego, ale też u dzieci mimika jest mocniejsza niż u dorosłych, dlatego również w przekładzie powinna być mocniejsza, czasami przerysowana. Można porównać ją do głosu kierowanego do dzieci słyszących. Mimiką kieruje się tak, jak głosem – ważne są: akcent, barwa, wysokość czy natężenie. W zależności od tego, co chcemy osiągnąć, używamy głosu w różny sposób.

Porozmawiajmy o metodzie pracy. Podczas tłumaczeń konferencyjnych preferujesz pracę w duecie, tłumaczenia telewizyjne i wideotłumaczenia konsultujesz z głuchym ekspertem. Zdradzisz dlaczego?

Podczas tłumaczeń konferencyjnych zazwyczaj pracuję w parze z drugim tłumaczem z tego samego powodu, dla którego tłumacze ustni konferencyjni innych języków również pracują w zespołach. Skupienie uwagi i najlepszy efekt pracy ludzkiego mózgu to 20 minut. Na konferencji jeden tłumacz tłumaczy, a drugi w tym czasie go wspiera. Dzięki temu przekaz informacji jest zawsze na wysokim poziomie. Tłumacze zmieniają się, więc nie ma

zmęczenia i jest mniejsze prawdopodobieństwo wystąpienia błędów tłumaczeniowych. Przy takim trybie pracy zauważalna jest rzeczywista poprawa jakości tłumaczenia – tłumacze kontrolują się nawzajem, oceniając nie tylko poprawność komunikatu ale również swoje zachowania i reakcje podczas tłumaczenia pod względem etycznym.

W tłumaczeniach do Internetu, czy telewizyjnych, konsultuję się z głuchym tłumaczem, bo jest on bardziej świadomy potrzeb językowych i kulturowych odbiorców głuchych niż osoba słyszająca. Współpraca z głuchym ekspertem to minimalizacja nieporozumień językowych i kulturowych wynikających z przekształcenia tekstu. Dzięki niej tekst jest przełożony możliwie najbardziej profesjonalnie. A taki jest cel mojej pracy.

7.9 Każda innowacja jest narażona na krytykę – o portalu ADAPTER i eksperymentalnych sposobach udostępniania treści opowiada Justyna Mańkowska.

Justyna Mańkowska

Z wykształcenia dziennikarka, autorka i realizatorka projektów lokalnych i ogólnopolskich, z obszaru kultury oraz aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych – w szczególności niewidomych i niesłyszących. Zainicjowała wprowadzenie audiodeskrypcji na polskie stadiony. Współautorka alternatywnego raportu o wdrażaniu przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Współtworzyła pierwszy na świecie portal filmowy dedykowany osobom niewidomym i niesłyszącym ADAPTER. W swojej pracy łączy działalność na styku sektora publicznego i komercyjnego.

Prowadzicie portal z filmami dostosowanymi

Foto: Fundacja Katarynka

do potrzeb osób z niepełnosprawnościami sensorycznymi. Jakie rodzaje usług dostępu zapewniate widzom?

Portal ADAPTER to pierwsze kino w sieci stworzone specjalnie dla osób, które nie widzą i nie słyszą. Jest dostępny pod adresem www.adapter.pl. W tej chwili do obejrzenia oferujemy 65 filmów z audiodeskrypcją i napisami. W każdy czwartek o 20:00 na ADAPTERZE pojawia się kolejny polski film, który często po raz pierwszy mogą zobaczyć osoby głuche i niewidome. Dla nas to bardzo ważne, że ADAPTER daje szansę na domowy seans filmowy każdemu odbiorcy. Wystarczy dostęp do Internetu, komputer, telefon lub tablet. Portal jest bardzo prosty w obsłudze i dostępny według standardów WCAG 2.0. Oznacza to, że osoba niewidoma z łatwością może poruszać się po nim dzięki klawiaturze oraz czytnikom ekranowym. ADAPTER został także zaprojektowany w kolorach czarno-żółto-białych. Nie chodziło nam tylko o wyrazisty wygląd, ale przede wszystkim o to, aby strona była czytelna dla osób słabowidzących. Portal opiera się o dostępny odtwarzacz stworzony przez Vimeo, który pozwala film zatrzymać, cofać i przesuwać do przodu za pomocą kursorów. Przed stworzeniem ADAPTERA rozmawialiśmy z wieloma osobami niewidomymi i głuchymi, które ze względu na brak mobilności, miejsce zamieszkania, brak środków, a może przede

wszystkim brak dostępnego repertuaru, nie mogły czerpać radości z wypraw do kina. Dlatego postawiliśmy na najprostsze i najbardziej efektywne rozwiązanie – Internet! Okazało się, że to strzał w dziesiątkę.

Zamieszczacie na ADAPTERZE filmy z otwartą audiodeskrypcją i napisami jednocześnie, choć może to utrudniać odbiór niektórym osobom słabosłyszącym, dlaczego?

Robimy tak ze względu na umowy licencyjne, jakie zawieramy ze studiami filmowymi. Audiodeskrypcja i napisy są włączone na stałe, tak aby z portalu mogły korzystać przede wszystkim osoby z dysfunkcjami słuchu i wzroku. Dzięki temu filmy dostępne są bezpłatnie i bez konieczności logowania.

Czym różni się ADAPTER od ADAPTERA W SZKOLE?

ADAPTER W SZKOLE jest odpowiedzią na potrzeby młodzieży szkolnej. To część portalu ADAPTER, którą stworzyliśmy z myślą o dzieciach i młodzieży. Zauważyliśmy, że dzieci z dysfunkcją słuchu i wzroku nie mogą korzystać z powszechnie dostępnej edukacji filmowej, ani z adaptacji filmowych lektur szkolnych. Mimo tego, że dzieciaki najbardziej potrzebują kontaktu z filmami i kinem, to właśnie ta grupa jest najbardziej zapomniana przez twórców różnych dostosowań. Poza filmami udostępniamy uczniom także dodatkowe materiały edukacyjne np. fotosy z zasobów Filмотeki Narodowej z audiodeskrypcją oraz krótkie materiały filmoznawcze z tłumaczeniem migowym.

W ramach ADAPTERA W SZKOLE dostosowaliśmy do tej pory 10 polskich filmów dla dzieci i młodzieży. Na początku zajęliśmy się adaptacjami filmowymi lektur. Filmy dla najmłodszych oprócz audiodeskrypcji i napisów posiadają tłumaczenie na polski język migowy.

W wybranych materiałach stosujecie napisy uproszczone? Jaki jest ich odbiór?

Tak, w projekcie dla dzieci i młodzieży zdecydowaliśmy się na dość innowacyjne działanie. Oprócz napisów standardowych, udostępniamy także filmy z napisami uproszczonymi. Dyskusje na temat różnych rodzajów napisów dla niesłyszących trwają od lat. Zarówno napisy rozbudowane – standardowe jak i te uproszczone mają wielu zwolenników i przeciwników.

Zdecydowaliśmy się zatem sprawdzić i pokazać oba dostosowania szerokiej publiczności, aby mogła zobaczyć jak to działa w praktyce.

Dlatego do filmów zamieszczanych na ADAPTERZE W SZKOLE zapewniamy dwa typy napisów: standardowe – dla młodzieży słabosłyszącej oraz napisy uproszczone dla młodzieży głuchej. Napisy uproszczone są dużo krótsze od napisów standardowych. Często zawierają

główny sens filmowego zdania, bez dodatkowych elementów, które jednak dla osób głuchych mogą być nieczytelne. Na ten rodzaj napisów zdecydowaliśmy się po konsultacjach z Inicjatywą Napisy Plus oraz z polonistami w szkołach dla niesłyszących. Wszyscy ci specjaliści zgodnie uważają, że głusi uczniowie, na początkowym etapie edukacji, potrzebują właśnie takich napisów, aby rozumieć polski język i coraz lepiej się nim posługiwać. Nie obyło się oczywiście bez krytyki, jednak każda innowacja jest na nią narażona.

Do jakiego odbiorcy są kierowane napisy uproszczone?

To rozwiązanie głównie dla młodych osób głuchych, które posługują się językiem migowym i dopiero w późniejszych latach szkoły uczą się płynnie czytać i pisać po polsku. Dla tej grupy język polski jest językiem obcym – tak jak dla słyszących język angielski czy niemiecki. Dlatego napisy uproszczone to także świetna forma uczenia się języka polskiego.

Eksperymentowaliście też z bardzo dokładnym opisem dźwięków w napisach dla niesłyszących. Z jakim odbiorem się spotkaliście?

Większość użytkowników, którzy kontaktują się z nami, pozytywnie ocenia ten sposób opisu dźwięków w filmie, choć są również tacy, którzy twierdzą, że ten dokładny opis wnosi niewiele wartości poznawczej. Inaczej mówiąc, jest raczej obojętny.

Czy wprowadzacie różne typy audiodeskrypcji?

Wierzmy, że audiodeskrypcja to sztuka, która się rozwija, podobnie jak inne tłumaczenia audiowizualne. Powinna być integralną częścią filmu i równie mocno intrygować i zabawiać odbiorcę. Jest po prostu sztuką opowiadania. Dlatego próbujemy czasem do audiodeskrypcji podejść eksperymentalnie. Przykładem takiego eksperymentu jest audiodeskrypcja Przemka Zdroka do filmu „Test Pilota Pirxa”. Po wielu dyskusjach na ten temat Przemek stworzył kolejnego bohatera filmu – androida, który nie tylko opisuje wszystko to, co dzieje się na ekranie, ale także dzieli się swoimi odczuciami i przemyśleniami. Często te fragmenty audiodeskrypcji są zaczerpnięte z opowiadania Lema „Rozprawa”, na podstawie którego powstał film. Ta audiodeskrypcja spotkała się z dużym entuzjazmem i zainteresowaniem odbiorców. Kolejnym filmem, przy którego audiodeskrypcji lekko eksperymentowaliśmy, był „Pan Tadeusz” ze świetną audiodeskrypcją Izy Künstler i Uli Butkiewicz. Tutaj autorki opierały się miejscami, np. w opisach przyrody, na oryginalnym tekście Adama Mickiewicza.

Jaki rodzaj materiałów tłumaczycie na PJM?

Przetłumaczyliśmy na polski język migowy kilka filmów dla dzieci, m.in. „Akademię Pana Kleksa” i „Magiczne drzewo”. Zdecydowaliśmy się na PJM przy filmach skierowanych do

najmłodszych odbiorców, głównie dlatego, że w tym przypadku nawet uproszczone napisy mogą być zbyt nieczytelne dla głuchych dzieci.

Kolejne materiały opatrzone tłumaczeniem na polski język migowy, to filmiki edukacyjne, gdzie wyjaśniamy pojęcia filmowe oraz to, czym są audiodeskrypcja i napisy. Tutaj zależało nam głównie na tym, aby trudne i nowe pojęcia zostały zrozumiane i przyswojone przez głuchą młodzież.

7.10 Język migowy to język obcy – o specyfice tłumaczeń migowych i zatrudnianiu tłumaczy mówi Małgorzata Czajkowska-Kisil, surdopedagog i trener tłumaczy.

Małgorzata Czajkowska-Kisil

CODA, surdopedagog, nauczycielka w Instytucie Głuchoniemych w Warszawie.

Doktor nauk humanistycznych – praca doktorska na temat opisu gramatycznego polskiego języka migowego. Wykładowca na studiach podyplomowych PJM na Wydziale Polonistyki UW. Tłumacz i lektor PJM na UW. Członek zespołu badawczego Pracowni Lingwistyki Migowej. Współautorka programu autorskiego do nauczania języka migowego w Instytucie Głuchoniemych w Warszawie. Członek zespołu doradczego w sprawach osób głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich.

W projekcie Biura Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Warszawskiego dla nauczycieli wykłada przedmiot nauczanie dzieci głuchych i niedosłyszących.

Autorka artykułów o dwujęzycznej edukacji dzieci głuchych.

Współzałożycielka Instytutu Polskiego Języka Migowego.

Co powinni wiedzieć ludzie zatrudniający tłumacza języka migowego do projektu?

Język migowy jest jak każdy język obcy, a zadaniem tłumacza jest tłumaczenie a nie asysta i wsparcie osoby niesłyszącej. Zarówno urzędnik jak i osoba głucha muszą to rozumieć. Tłumacz ma tłumaczyć, a nie pomagać. Na świecie już dzieci w szkole uczą się, jak korzystać z tłumacza. U nas zdarza się, że dziecko jest wykorzystywane jako tłumacz. Lekarz czy urzędnik powinien reagować w takich sytuacjach.

Czym kierować się przy wyborze tłumacza migowego?

Przede wszystkim pytać o portfolio. O specjalizację, dotychczasowe miejsca pracy i rekomendacje.

Jak oceniać kwalifikacje tłumaczy? Jakie kryteria wpisywać do zapytań ofertowych?

Nie da się ocenić tłumacza wyłącznie w oparciu o cv. Warto poprosić o podestanie przykładowych nagrań wideo. Przy ocenie jakości tłumaczenia można skorzystać z pomocy osoby, która trenuje i egzaminuje tłumaczy. Niestety w Polsce nie ma niezależnej organizacji certyfikującej tłumaczy. Gdyby istniała komisja certyfikująca, do zapytań ofertowych wystarczyłoby wpisać wymagany certyfikat i miałoby się gwarancję, że zatrudnia się dobrego tłumacza.

Dodatkowo trzeba pytać o staż i miejsca pracy, ukończone studia i kursy w zakresie języka migowego. Osoby, które nie posługują się biegle językiem migowym nie mają szans na ukończenie studiów podyplomowych PJM na Uniwersytecie Warszawskim. Warto też pytać o specjalizację i zainteresowania zawodowe tłumacza. Tłumacz migowy specjalizujący się w tłumaczeniach terapeutycznych niekoniecznie sprawdzi się w sprawach prawno-bankowych.

Czy fakt znajomości PJM wystarczy, by być tłumaczem? Czy każdy CODA/SODA [słyszące dziecko głuchych rodziców / słyszące rodzeństwo głuchego brata lub siostry] może być tłumaczem?

Tłumaczyć każdy może, jeden lepiej, drugi gorzej. Do doraźnego tłumaczenia nadaje się prawie każdy, kto biegle zna język. Ale istnieje zasadnicza różnica między tłumaczeniem asystenckim a konferencyjnym. To drugie wymaga dużo większych umiejętności. Bardzo rzadko się zdarza, że ktoś potrafi tłumaczyć wszystko. Każdy rodzaj tłumaczenia wymaga innych predyspozycji.

Tłumaczy można szukać np. w środowiskach niesłyszących. Ale sam fakt, że ktoś napisze, że jest CODA, nie gwarantuje biegłej znajomości polskiego języka migowego. CODA może posługiwać się językiem systemowym lub znać polski język migowy na poziomie podstawowym, który wystarcza do komunikacji codziennej, ale nie kwalifikuje do bycia tłumaczem. Osoba, która biegle posługuje się PJM i zna język polski porozumie się w SJM. Jeśli zaś tłumacz posługuje się tylko SJM, a trafi mu się klient migający PJM, nie zrozumie go.

Jak na jakość tłumaczenia wpływa brak specjalizacji tłumaczy?

Bardzo często jest tak, że tłumacz, który radzi sobie w tłumaczeniu asystenckim, nie potrafi przetłumaczyć konferencji. Wówczas kończy się jak na pogrzebie Mandeli. Kiedy Kancelaria Sejmu wprowadziła transmisję *online* z obrad z tłumaczeniem migowym, analizowaliśmy jakość tłumaczeń. Od razu można było dostrzec, który tłumacz specjalizuje się w tematyce sejmowej. Wielu brakowało wprawy w tłumaczeniu audiowizualnym. Przeszkadzało niezrozumienie tematu w języku polskim, zauważalne były braki w słownictwie w języku

migowym. Tłumacz fachowiec wie, że do każdego tłumaczenia trzeba się przygotować, sprawdzić o czym będzie mowa i czy rozumie się wszystkie pojęcia. Inaczej pojęcia nie będą tłumaczone właściwie. W języku migowym występuje wiele homonimów, tak jak w języku polskim. Nie każdy zamek będzie siedzibą księżniczki. Nie każda dyscyplina to rygor, czasem może to być dziedzina nauki. Zastosowanie niewłaściwych znaków wprowadza w błąd.

Brak specjalizacji najbardziej szkodzi tłumaczeniom oficjalnym. Na świecie specjalizacje są standardem. Tłumaczeniem migowym ludzie zajmują się zawodowo, a u nas tłumacze mają inne wykształcenie. Oczywiście to się zmienia, istnieje stowarzyszenie tłumaczy języka migowego, powstały studia podyplomowe, ale 1,5 roku studiów to czas, aby dowiedzieć się, ile się nie wie. Na świecie tłumacze języka migowego kończą 5-letnie studia, przechodzą szkolenia, kwalifikację psychologiczną, zdają państwowe egzaminy, są w branżowych stowarzyszeniach. Zarabiają jak tłumacze innych języków. W Polsce oficjalne stawki ustawowe są tak niskie, że praktycznie nie da się utrzymać z samego tłumaczenia.

W jakich sytuacjach głusi odbiorcy będą mieli większą korzyść, gdy tłumaczył będzie niestyszający tłumacz?

Przede wszystkim, kiedy jest to tłumaczenie z innego języka migowego np. wykład głuchego wykładowcy. Może to zależeć też od tematu, np. tematyki związanej ze środowiskiem głuchych. Tu głuchy tłumacz może być bardziej wiarygodny. Nie można mylić tłumaczenia przez głuchego tłumacza z rolą głuchego asystenta, jak np. głuchy nauczyciel wspierający w szkole dla niestyszających.

W niemieckim parlamencie obrady tłumaczy głuchy tłumacz języka migowego. Tłumaczy na podstawie tekstu, który powstaje metodą respeakingu z udziałem niewidomego tłumacza-respeakera.

Dobrze przygotowany głuchy tłumacz powinien sobie świetnie radzić z tłumaczeniem z tekstu. Musi ten tekst jednak rozumieć. Warto byłoby sprawdzić, na ile tłumaczenie jest wierne. Pytanie, czego głusi się dowiadują? Bez badań trudno powiedzieć, czy jest to profesjonalne tłumaczenie, czy trend zatrudniania osób niepełnosprawnych. Oczywiście osoba głucha może być świetnym tłumaczem, wszystko zależy od predyspozycji indywidualnych.

Konferencje burmistrza Nowego Jorku także tłumaczy niestyszający tłumacz. Pracuje techniką lustra w parze ze słyszącą żoną. Jakie plusy ma takie tłumaczenie? Czy są minusy takiej formy?

Nie dziwi mnie, że tłumacz tłumaczy wspólnie z żoną. Sytuacja życiowa wymusza, że się świetnie rozumieją, ufają sobie, bo w życiu nie da się mówić półprawdami. Ten rodzaj

tłumaczenia może gwarantować, że ich tłumaczenie będzie wierne oryginałowi. Jeśli osoba słyszająca tłumaczy blisko oryginalnego tekstu, głuchy tłumacz dostaje tak dużo informacji, że po przetworzeniu na język migowy jest to nadal wierne i wiarygodne tłumaczenie.

Czy tłumaczenie z udziałem dwóch tłumaczy ma minusy?

Nadmiar interpretacji może zmienić przekaz. Nigdy nie wiemy, na ile zdeformowany zostanie komunikat, po przejściu przez dwa przekładniki. Ludzie powinni mieć prawo do samodzielnej interpretacji. Pytanie, na ile przeszkadza w tym tłumacz, lub dwóch tłumaczy w tym przypadku. Zawsze istnieje ryzyko, że pośrednicy narzucą własną interpretację.

Jakie rozwiązania funkcjonujące na świecie mogłyby poprawić rynek tłumaczeń migowych w Polsce?

Przede wszystkim dzienne studia dla tłumaczy języka migowego, niezależna certyfikacja i popularyzacja organizacji branżowych. Stowarzyszenia branżowe stawiają wymagania i wymagają doskonalenia umiejętności. W Polsce nadal wielu tłumaczy boi się poddać weryfikacji. A że tłumaczy w ogóle jest mało, to na bezrybiu i rak ryba.

Na świecie zarówno CODA jak i pozostali słyszący idą na studia, zdają egzaminy i fakt urodzenia w głuchej rodzinie nie ma żadnego znaczenia. Wiele lat temu w USA i Europie tłumacze także wywodzili się ze środowiska głuchych, ale uruchomienie studiów i powstanie organizacji branżowych zmieniło sytuację. Jest jeszcze jedna kwestia, która musi ulec zmianie. W Polsce nie postrzega się języka migowego jak języka obcego, a jako pracę charytatywną na rzecz niepełnosprawnych.

8. Skorowidz

- Adapter 28, 58, 65, 118-119
 alfabet Braille'a 12, 32
 alfabet Lorma 13, 32, 34
 Amara 67, 69-70
 aparat słuchowy 12, 21, 22, 23, 32, 33
 audiodeskrypcja 28, 31, 32, 33, 61, 79-83, 96, 102-104, 108, 112-114, 118-121
 audiotekst 27, 30, 31, 80, 81
 audiowstępowanie 81, 82, 90
 Bundestag 52
 CODA 39, 122, 123, 125
 czytnik plików 29
 daktylografia 23, 24, 25
 Dostępni.eu 37, 38, 40, 41, 44, 48, 49, 62, 64, 65, 73, 74, 81, 92, 101, 115
 EZTitles 67, 71, 72
 FAB Subtitler 67, 71-72
 Fundacja Katarzynka 41, 81, 107, 118
 Fundacja Kultury Bez Barrier 37, 57, 79, 96, 100, 107, 146, 158
 Fundacja Widzialni 27, 42, 50, 73, 101, 107
 głuchoniewidomi 13, 32, 33, 60,
 Głusi 12, 15-25, 35, 39, 40, 46, 47, 50, 55, 56, 60
 implant pniowy 17, 18
 implant ślimakowy 12, 16, 18
 Jasnopis 75, 76-78
 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRIT) 57, 66, 79, 102, 131
 Logios 75-76, 77, 78
 Migam 54
 monookular 32, 33
 napisy dialogowe 58, 60
 napisy dla niesłyszących 15, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 58, 61, 96, 97, 98, 108, 112
 napisy na żywo 72-74, 92-95
 napisy otwarte 61
 napisy zamknięte 60
 niesłyszący 12
 niewidomi 12, 29, 31, 33, 52, 79, 90, 100, 104, 112, 118, 124,
 Niniateka 48
 Ofcom 36, 39, 42, 57, 64, 66, 79, 80, 82, 167
 okulograf 60
 Orange Polska 38, 46, 47-48, 54, 65,
 pętla indukcyjna 15, 16, 21, 22, 23, 32
 polski język migowy 12, 15, 17, 19, 20, 21, 35, 39, 47, 49, 84, 97, 110, 115, 119, 120, 121, 123
 Polski Związek Głuchych 38, 52
 późnoogłuchli 12, 56, 72
 Prezydent RP 44, 49, 50, 73
 program asystujący 29
 program powiększający 27, 29, 30, 31
 program udźwiękowiający 27, 30, 32, 60
 rejestr tłumaczy 39
 respeaking 52, 62, 71, 73-75, 85, 92-95, 104, 106, 124
 Sejm RP 51-52, 73, 123
 Senat RP 51-52
 słabosłyszący 12, 21, 23, 24, 32, 50, 56, 60, 72, 85, 96, 97, 107-108, 119
 słabowidzący 12, 27-31, 79, 93, 118
 SODA 39, 123
 speech-to-text 98
 sportwatch 25,
 Subtitle Workshop 67, 70
 system FM 32, 33, 34
 system ikon 36, 101
 system językowo-migowy 35-36, 38, 84, 123
 tłumaczenie migowe na żywo 50-52
 tłumaczenie migowe online 50-52, 54
 transkrypcja 32, 34, 38, 93
 Unikkon Integral SKASUJ
 VerbaVoice 52-53
 wideorozmowy 19, 20, 53
 wideotłumaczenie 37, 46, 84, 116
 WINCAPS QU4NTUM 67, 72
 wysoki kontrast 27, 28, 30, 44
 YouTube 67-69

9. Bibliografia

1. *Standardy tworzenia audiodeskrypcji do produkcji audiowizualnych*, Barbara Szymańska i Tomasz Strzymiński, Fundacja Audiodeskrypcja, Białystok 2010
2. *Audiodeskrypcja*, Agnieszka Chmiel, Iwona Mazur, Wydział Anglistyki UAM, Poznań 2014
3. *Jakie powinny być napisy? Raport z badania preferencji widzów dotyczących napisów telewizyjnych*, Agnieszka Szarkowska, Monika Laskowska, Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Warszawa 2014
4. *Kiedy stosować napisy a kiedy język migowy? Głusi i słabosłyszący odbiorcy Internetu*, Anna Sacha, Krzysztof Kotyniewicz, Piotr Kowalski, Forum Dostępnej Cyberprzestrzeni, Warszawa 2015
5. *Dostępne wydarzenia w praktyce*, Monika Szczygielska, współpraca: Mariusz Trzeciakiewicz, Maciej Kasperkowiak, Forum Dostępnej Cyberprzestrzeni, Warszawa 2015
6. Kurs e-learningowy, *Dostępne multimedia*, Fundacja Widzialni 2015

10. Studia i kursy

Jeśli chcesz profesjonalnie zająć się przekładem audiowizualnym – oto uczelnie, na których znajdziesz pomocne kursy i studia.

Uniwersytet Śląski, Włączenie cyfrowe i społeczne: strony internetowe, audiodeskrypcja, multimedia

Dwa semestry, podyplomowe studia kwalifikacyjne, 227 godzin dydaktycznych, rekrutacja całoroczna, prowadzenie m.in. Barbara Szymańska, Marcin Luboń, Przemysław Marcinkowski; zasady naboru: o przyjęciu decyduje kolejność zgłoszeń, rozpoczęcie: październik, opłata: 3600 zł.

Kierownik Studiów Podyplomowych Kwalifikacyjnych Włączenie cyfrowe i społeczne: strony internetowe, audiodeskrypcja, multimedia: dr Izabela Mrochen

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego

ul. Generała Grota Roweckiego 5, 41-200 Sosnowiec

e-mail: ibmrochen@gmail.com;

izabela.mrochen@us.edu.pl

www.wlaczeniecyfrowe.us.edu.pl

Uniwersytet Jagielloński, Kursy dla tłumaczy audiowizualnych (audiodeskrypcja w teatrze i muzeum, audiodeskrypcja w kinie i telewizji, dubbing, napisy dla niesłyszących, wersja lektorska, wersja napisowa)

Kursy weekendowe, 16 godzin dydaktycznych, prowadzenie: Anna Jankowska, Izabela Künstler; zasady naboru: o przyjęciu decyduje kolejność zgłoszeń, kursy prowadzone będą cyklicznie i uruchamiane w miarę zainteresowania, limit miejsc: 15–20 osób, grupy uruchamiane są, gdy zbiera się min. 10 osób; opłata: 450–600 zł za kurs.

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego

Katedra do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową, pok. 408

Al. Mickiewicza 9a, 31-120 Kraków
 e-mail: podyplomowe.unesco@uj.edu.pl
 tel. 12 663 43 82
www.unesco.uj.edu.pl

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Studia podyplomowe z tłumaczeń specjalistycznych: opracowania audiowizualne

Dwa semestry, 240 godzin dydaktycznych; rekrutacja od kwietnia, rozmowa kwalifikacyjna, rozpoczęcie: październik; prowadzenie: m.in. Anna Celińska, Dorota Dziadkiewicz, Magdalena Balcerak, Ewa Choba, Krzysztof Kowalczyk, Sylwester Misiołek, Izabela Künstler, Urszula Butkiewicz i Agnieszka Szarkowska; opłata: 6100 zł.

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej

ul. Chodakowska 19/31, Warszawa 03-815
 e-mail: cspis@swps.edu.pl
 kierownik studiów: Maria Sikora
 e-mail: msikora@swps.edu.pl, tel. 22 517 99 16

Uniwersytet Warszawski, Studium Podyplomowe „Polski Język Migowy” Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Trzy semestry, specjalizacja lektorska lub tłumaczeniowa, 360 godzin dydaktycznych, języki wykładowe: polski i PJM; rekrutacja: do wyczerpania limitu 50 miejsc, dla absolwentów studiów magisterskich lub licencjackich różnych kierunków, którzy znają bądź polski język migowy jako rodzimy lub jako obcy, bądź system językowo migowy; rozpoczęcie: październik; prowadzenie m.in. Małgorzata Czajkowska-Kisil, Paweł Rutkowski, Aleksandra Kalata-Zawłocka, Joanna Łacheta, Bartosz Marganiec; opłata: 7200 zł.

Instytut Języka Polskiego, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, 2 piętro, pok. 36
 e-mail: ijpuw@uw.edu.pl
 tel. 22 55 21 021
 kierownik studiów: prof. dr hab. Marek Świdziński:
 e-mail: m.r.swidzinski@uw.edu.pl

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Udostępnianie kultury i sztuki osobom niepełnosprawnym

Dwa semestry, studia podyplomowe, 250 godzin dydaktycznych; rekrutacja całoroczna, rozpoczęcie: marzec; studia pod patronatem Fundacji Kultury bez Barier w Warszawie, Stowarzyszenia Kulturalno-Sportowego Nieśłyszących „Surdostal” w Stalowej Woli, Towarzystwa Tłumaczy i Wykładowców Języka Migowego „Gest” w Poznaniu; opłata: 3600 zł.

Wydział Artystyczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Instytut Sztuk Pięknych, al. Kraśnicka 2b, 20-080 Lublin

kierownik studiów: dr Ewa Niestorowicz

informacji merytorycznych udziela:

dr Edyta Lisek-Lubaś, tel. 504 016 754, e-mail: edyta.lisek@wp.pl

Dokumenty przyjmuje organizator studiów –

Zbigniew Bagiński, który prosi o uprzedni kontakt telefoniczny:

506 005 005 lub mailowy: ukson@umcs.pl.

11. Aneks

11.1 Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 26 stycznia 2016 roku w sprawie jakości i sposobu realizacji napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych

KRAJOWA RADA
RADIOFONII I TELEWIZJI

1. Stan prawny

Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2015 r. poz. 1531, z późn. zm.), zwana dalej „u.r.t.” stanowi, że podlegający jej przepisom nadawcy programów telewizyjnych są obowiązani do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu przez wprowadzanie odpowiednich udogodnień: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących oraz tłumaczeń na język migowy tak, aby co najmniej 10% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia (art. 18a ust. 1 u.r.t.).

Art. 47g u.r.t. nakłada na podmioty dostarczające audiowizualne usługi medialne na żądanie obowiązek dążenia do stopniowego zapewniania dostępności audycji dla osób niepełnosprawnych poprzez wprowadzanie odpowiednich udogodnień, takich jak np. napisy. Rozporządzenie KRRiT z dnia 28 maja 2013 r. w sprawie niższego udziału w programie telewizyjnym audycji z udogodnieniami odbioru dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu (Dz. U. z 2013 r. poz. 631), wydane na podstawie art. 18a ust. 2 u.r.t. obniża kwotę udogodnień dla osób niepełnosprawnych w niektórych programach telewizyjnych. Rozporządzenie to stanowi, że udział w programie telewizyjnym czasu audycji z udogodnieniami dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu wynosi:

- 1) co najmniej 1% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, dla programów:
  - a) o zasięgu ludnościowym nieprzekraczającym 200 000 mieszkańców,
  - b) rozpowszechnianych w sieciach telekomunikacyjnych innych niż wykorzystywane do rozpowszechniania rozsiewczego naziemnego lub rozsiewczego satelitarnego, jeżeli liczba indywidualnych odbiorców nie przekracza 50 000,
  - c) których dzienny czas nadawania bez audycji powtórkowych oraz reklam i telesprzedaży nie przekracza średnio w kwartale 2 godzin,
  - d) wyspecjalizowanych o charakterze muzycznym;
- 2) co najmniej 5 % kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, dla programów:
  - a) o zasięgu ludnościowym nieprzekraczającym 500 000 mieszkańców,
  - b) których dzienny czas nadawania bez audycji powtórkowych oraz reklam i telesprzedaży nie przekracza średnio w kwartale 5 godzin.

Ustawa o radiofonii i telewizji w obecnym kształcie nie definiuje napisów dla niesłyszących. Ustawodawca nie przekazał również KRRiT delegacji do określenia tych definicji w drodze rozporządzenia. Jedynym aktem, który w obecnym stanie prawnym określa, co rozumie się jako napisy dla niesłyszących jest akt samoregulacji nadawców, tj. Porozumienie nadawców programów rozpowszechnianych w naziemnej telewizji cyfrowej w sprawie sposobu realizacji obowiązków wynikających z art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji dotyczących udogodnień w programach telewizyjnych dla osób z niepełnosprawnością wzroku i dla osób z niepełnosprawnością słuchu[1].

Akt ten określa, że przez napisy dla niesłyszących rozumie się:

- **napisy w rodzimym języku**, będące tekstowym odpowiednikiem mówionych dialogów lub narracji, korespondujące ściśle z widocznym na ekranie obrazem, zawierające rozróżnienie osób występujących w dialogu (kolorami lub przy pomocy identyfikatorów tekstowych – inicjały, imię bohatera itp.) oraz opisy tekstowe efektów dźwiękowych;
- **napisy „na żywo”** jako usługę umożliwiającą osobom z dysfunkcją narządu słuchu dostęp do treści dźwiękowych towarzyszących obrazowi w czasie prawie rzeczywistym (to jest z niewielkim przesunięciem czasowym), stosowaną w audycjach informacyjnych i publicystycznych;
- **napisy dialogowe** udostępniające za pośrednictwem tekstów w rodzimym języku dialogi i narrację audycji obcojęzycznych.

2. Realizacja napisów dla osób niesłyszących w programach telewizyjnych

Kwartalne sprawozdania składane do KRRiT przez nadawców telewizyjnych, dotyczące obowiązku zapewniania dostępności programów dla osób z niepełnosprawnością sensoryczną wskazują, że napisy dla niesłyszących stanowią zdecydowaną większość oferty audycji z udogodnieniami (tendencja ta występuje również w innych krajach). Przykładowo, w programach rozpowszechnianych w naziemnej telewizji cyfrowej audycje z napisami dla niesłyszących (dane za III kwartał 2015 r.) stanowią od 5,5% (jeden z komercyjnych programów sportowych) do 36,5% (Program 1 TVP) czasu nadawania programu z wyłączeniem reklam i telesprzedaży.

Przewaga udziału audycji z napisami dla niesłyszących nad pozostałymi udogodnieniami wymienionymi w u.r.t. (tj. język migowy i audiodeskrypcja) wynika z tego, że dla dostawców usług medialnych dołączanie napisów w procesie produkcji audycji jest stosunkowo proste pod względem technicznym i organizacyjnym oraz najmniej kosztowne w porównaniu z tłumaczeniem na język migowy czy audiodeskrypcją. Uwaga ta nie dotyczy jednak napisów na „żywo” występujących w audycjach, których zawartość w dużej mierze opiera się na treściach produkowanych i rozpowszechnianych w czasie rzeczywistym. Chodzi np. o audycje informacyjne, relacje sportowe i inne, audycje z dużą zawartością dyskusji politycznych czy publicystycznych, które odnoszą się do bieżących wydarzeń. Tego typu audycje dotychczas opatrzone były ograniczoną ilością napisów dla niesłyszących, co wynikało z trudności techniczno-organizacyjnych występujących podczas ich tworzenia w czasie rzeczywistym.

W związku z szybkimi zmianami technologicznymi, wiedzą na temat procesu respeakingu[2] oraz trwającymi pracami nad użyciem tej metody do opracowywania napisów do audycji telewizyjnych na żywo, oczekiwana jest znacząca poprawa w tym zakresie.

Jeśli chodzi o zapewnienie właściwej jakości napisów dla niesłyszących, ogólne rekomendacje w tym zakresie zawiera niniejsze Stanowisko. W kwestiach bardziej szczegółowych nadawcy programów telewizyjnych oraz twórcy napisów mogą szukać wsparcia w specjalistycznych materiałach źródłowych, np. tych wymienionych w pkt 6 „Informacje końcowe”.

3. Cel zamieszczania napisów w utworach audiowizualnych

Głównym celem zamieszczania napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych jest usuwanie bariery komunikacyjnej wynikającej z dysfunkcji narządu słuchu, a w szerszej perspektywie – umożliwienie niesłyszącym i niedosłyszącym możliwie satysfakcjonującego odbioru utworów audiowizualnych. Poziom satysfakcji w tym zakresie nie zależy jednak wyłącznie od sposobu przygotowania i rozmieszczenia napisów, za co odpowiedzialność spoczywa na nadawcy programu/dostawcy usługi na żądanie, ale również od czynników od nich bezpośrednio niezależnych. Jest to związane z uwarunkowaniami technicznymi w zakresie metody rozpowszechniania (telewizja analogowa lub cyfrowa) i sposobu dystrybucji (naziemny, satelitarny, kablowy), jak też w zakresie właściwości urządzeń odbiorczych (obsługa teletekstu/napisów DVB), których konfiguracja i obsługa zależy od rozwiązań zastosowanych przez producenta (różne oprogramowanie, różna konstrukcja, różne ustawienia użytkownika). Ponadto, poziom satysfakcji odbiorcy z napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych zależy również od tego, w jakim stopniu zasób i poziom użytego w napisach słownictwa odpowiada jego kompetencjom językowym i indywidualnym oczekiwaniom.

Wypracowanie jednolitej formuły redagowania napisów, która w równym stopniu zadowoliliby oczekiwania wszystkich odbiorców jest zatem niemożliwe: inne kompetencje językowe, a co za tym idzie, inne oczekiwania wobec stopnia szczegółowości, długości i wielkości napisów będą mieć osoby niesłyszące od urodzenia, inne – dzieci, inne – osoby, które utraciły słuch później niż we wczesnym dzieciństwie, a jeszcze inne – osoby z różnym stopniem niedosłuchu, w tym osoby starsze. Problem ten ma mniejsze znaczenie jedynie wtedy, gdy dana audycja skierowana jest do wyraźnie sprofilowanej grupy odbiorców (np. dzieci czy seniorów).

4. Odbiorcy napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych

Jak wspomniano powyżej, odbiorcy napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych nie stanowią jednorodnej grupy. W uproszczeniu wyróżnia się:

- **osoby głuche** (średni ubytek słuchu powyżej 90 dB), w tym:
  - osoby niesłyszące od chwili narodzin lub takie, które utraciły słuch we wczesnym dzieciństwie; ich pierwszym, tj. natywnym językiem jest najczęściej język wizualno-przestrzenny zwany Polskim Językiem Migowym, a ich umiejętność czytania w języku polskim, traktowanym jako tzw. drugi język, bywa poważnie ograniczona;
  - osoby, u których utrata słuchu nastąpiła zwykle po opanowaniu mowy dźwiękowej; znają oni język polski i najczęściej potrafią odczytywać mowę z ust;
- **osoby niedosłyszące**, tj. osoby z częściowym uszkodzeniem słuchu (średni ubytek słuchu poniżej 90 dB), w tym osoby starsze.

Uznaje się, że w Polsce mieszka około 45 tys. osób głuchych, około 900 tys. osób z niedosłuchem co najmniej w stopniu umiarkowanym oraz około 3 mln osób z lekkim niedosłuchem, co pozwala oszacować, że potencjalni odbiorcy napisów dla niesłyszących stanowią około 10% populacji Polski. Światowa Organizacja Zdrowia przyjmuje jeszcze wyższy wskaźnik, tj. że około 15% populacji ma problemy ze słuchem.

Ponadto, z napisów dla niesłyszących mogą korzystać osoby słyszące, dla których napisy stanowią dodatkową pomoc w zrozumieniu treści utworu, w tym cudzoziemcy uczący się języka polskiego, a także inni odbiorcy, którzy z różnych względów nie mogą lub nie chcą korzystać z fonii w telewizyjnym przekazie audiowizualnym.

5. Podstawowe zasady tworzenia napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych

Podstawową funkcją napisów dla niesłyszących jest zastąpienie dźwięku – przede wszystkim treści ścieżki dialogowej, ale też tych dźwięków pozawerbalnych (o ile występują), których nie da się zidentyfikować przez obraz, a które są nośnikami informacji o zasadniczym znaczeniu dla zrozumienia przekazu.

Audycja audiowizualna zawiera jedną wersję napisów dla niesłyszących, co w praktyce oznacza, że w przypadku audycji niekierowanej do specyficznej grupy celowej, musi to być wersja użyteczna dla jak największej liczby odbiorców. Wymaga to zatem poszukiwania kompromisu ze względu na zróżnicowane potrzeby i kompetencje językowe wśród osób niesłyszących. W kontekście tym, należy mieć też na uwadze, że osoby głuche nieznające języka polskiego lub posługujące się nim w ograniczonym zakresie mogą przede wszystkim korzystać z audycji telewizyjnych tłumaczonych na język migowy (art. 18a ust. 1 u.r.t jako udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością narządu słuchu wymienia zarówno napisy dla niesłyszących jak i tłumaczenie na język migowy).

Z punktu widzenia przeciętnego odbiorcy napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych istotne jest to, by korzystanie z nich było proste i naturalne, a napisy możliwie wiernie odzwierciedlały treść ścieżki dialogowej (wszelkie rozbieżności między tekstem napisów a wypowiedziami bohaterów mogą powodować trudności w odbiorze utworu audiowizualnego). Selekcję informacji i skróty należy wprowadzać wyłącznie wtedy, gdy zachowanie powyższego warunku nie jest możliwe. Należy przy tym wziąć pod uwagę dwa następujące wyzwania:

- napisy dla niesłyszących mają przekazać treść ustnych wypowiedzi, co oznacza konieczność pogodzenia mowy potocznej z regułami słowa pisanego;

- napisy muszą znaleźć się na ekranie w określonym momencie i zmieścić się w ograniczonym czasie ekspozycji, co jest o tyle trudne, że tempo czytania jest wolniejsze niż tempo mówienia, a ponadto dla odbiorców napisów dla niesłyszących przyjmuje się wolniejsze tempo czytania niż w przypadku osób słyszących.

Pomimo zatem wyraźnej niechęci niektórych środowisk osób niesłyszących wobec stosowania skrótów w napisach do utworów audiowizualnych jest to czasem konieczne w celu zachowania niezbędnej synchronizacji.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki, do ogólnych zasad opracowywania napisów dla niesłyszących w utworach audiowizualnych można zaliczyć:

- **selekcję informacji:** należy ustalić, które informacje są niezbędne dla uchwycenia istoty przekazu i jak należy je sformułować, by były zrozumiałe dla możliwie szerokiego grona odbiorców tego udogodnienia; w pierwszym rzędzie są to wypowiedzi, ale też – w zależności od rodzaju utworu – istotne dla zrozumienia istoty przekazu dźwięki pozawerbalne, zwłaszcza gdy nie widać ich źródła; zaleca się natomiast unikać opisywania dźwięków oczywistych, których występowanie jednoznacznie wynika z obrazu;
- **czytelność – dobrą rozpoznawalność (widoczność) napisów:** tekst napisów powinien wyraźnie odróżniać się od tła, na którym jest umieszczony (konieczność zapewnienia dobrego kontrastu np. poprzez cienie, czarny obrys czcionki lub półprzezroczyste tło). Rozróżnienie postaci możliwe jest przy pomocy identyfikatorów tekstowych (np. inicjały, imię bohatera itp.) lub za pomocą kolorów czcionki (ten sam kolor jest przypisany do tej samej postaci). Zaleca się niewprowadzanie zbyt dużej ilości kolorów (w Polsce, w napisach do utworów audiowizualnych, poza podstawowym kolorem białym, stosuje się przeważnie kolor żółty, cyjan, zielony i ewentualnie magenta; nie zaleca się używania koloru czerwonego), a ich użycie w danym utworze powinno być spójne i konsekwentne. Użycie znaków specjalnych (np. wersalików, nawiasów) może służyć przekazaniu dodatkowych informacji (np. o sposobie mówienia, o odgłosach, o tle muzycznym itp.);
- **czytelność – właściwe rozmieszczenie napisów na ekranie[3];** tzw. rozstawienie napisów powinno uwzględniać możliwie najlepszą synchronizację z obrazem (kiedy to tylko możliwe, napisy powinny być idealnie zgrane z cięciami ujęć, scen) oraz zasadę, że jeden napis powinien zmieścić się w dwóch liniach tekstu (w wyjątkowych sytuacjach – w trzech liniach tekstu). Ponadto, napisy te nie powinny zasłaniać: napisów znajdujących się w filmie, wizytówek (np. w audycjach informacyjnych), ust osób mówiących (umożliwienie odczytywania mowy z ust), ani czynności istotnych dla zrozumienia sensu i przebiegu akcji w utworze;

- **ekspozycję napisów – czas wyświetlania**, który z jednej strony powinien być precyzyjnie dostosowany do tempa odczytywania (przyjmuje się, że w przypadku osób z dysfunkcją narządu słuchu jest to średnio 12 znaków na sekundę ze spacjami), a z drugiej – powinien utrzymywać synchronizację wyświetlanych napisów z akcją w utworze. W przypadku napisów przeznaczonych dla dzieci, czas ich wyświetlania powinien być wydłużony. Ponadto, napisy dla dzieci do 11. roku życia powinny być zredukowane pod względem ilości tekstu i maksymalnie uproszczone pod względem słownictwa;
- **komunikatywność napisów**: napisy powinny być zbudowane ze zrozumiałych, prostych i zwięzłych (ale nieprzesadnie skróconych) zdań oraz z powszechnie używanych wyrazów. Należy unikać skrótowców czy specjalistycznego, wyszukanego słownictwa, ale też nie cenzurować wypowiedzi bohaterów. Jeden napis (tj. tekst, który ukazuje się na ekranie i znika zastąpiony kolejnym napisem) powinien stanowić jedną całość znaczeniową; na końcu linijki nie należy zostawiać przyimków, zaimków itp. Ponadto napisy powinny odpowiadać logicznej budowie zdania i zachowywać poprawność gramatyczną, interpunkcyjną i językową (chyba że błędy językowe charakteryzują bohatera utworu, co należy uwzględnić w napisach); w miarę możliwości zachowanie charakteru i stylu wypowiedzi bohaterów oraz rytmu tych wypowiedzi. Chodzi o emocjonalny charakter wypowiedzi oraz o styl leksykalny (a nie fleksyjny czy foniczny), np. w przypadku używania gwary czy języka archaicznego. Jeśli nie ma możliwości zachowania tych elementów, należy je zasygnalizować za pomocą zastosowania odpowiedniej strategii, która pozwoli oddać charakter utworu w tym zakresie.

W audycjach zagranicznych w wersji z lektorem warto zadbać o synchronizację napisów nie tyle z tekstem odczytywanym przez lektora, co z obrazem, tj. z dźwiękiem oryginalnym filmu. Gdy w audycji zagranicznej (np. filmie) występują wtrącenia w języku obcym, których nie tłumaczy się dla odbiorców słyszących, w napisach dla niesłyszących można podać, jakiego użyto języka (np. „mówi po włosku”), albo przytoczyć daną wypowiedź w języku oryginalnym (np. „buongiorno”) tak, by osobom niesłyszącym znającym język obcy umożliwić równy dostęp do oryginału.

Wskazane jest, by napisy dla niesłyszących były opracowywane w formie teletekstu, gdy program, za wiedzą lub zgodą nadawcy, jest dystrybuowany czy retransmitowany w analogowych sieciach kablowych (dostępność po wybraniu przez użytkownika funkcji teletekst w analogowym odbiorniku telewizyjnym).

6. Informacje końcowe

Materiały źródłowe, które posłużyły do opracowania niniejszego Stanowiska Rekomendacyjnego w części dotyczącej ogólnych zasad tworzenia napisów dla niesłyszących:

1. BAI (Broadcasting Authority of Ireland) Guidelines Subtitling;
2. BBC.Co.UK, Online Subtitling Editorial Guidelines v 1.1., compiled and edited by Gareth Ford Williams, 2009;
3. CSA (Conseil Supérieur de l'Audiovisuel), Charte relative à la qualité du sous-titrage à destination des personnes sourdes ou malentendantes, Paris 2011;
4. ITC, Guidance on Standards for Subtitling, February 1999 (standardy przyjęte przez brytyjski organ regulacyjny Ofcom);
5. Izabela Künstler i Urszula Butkiewicz, Napisy dla osób niesłyszących i słabosłyszących – zasady tworzenia, opracowanie dla Fundacji Kultura bez Barrier, 2012;
6. Izabela Künstler, Napisy dla niesłyszących – problemy i wyzwania;
7. Agnieszka Szarkowska, Monika Laskowska, Jakie powinny być napisy? Raport z badania preferencji widzów na temat napisów telewizyjnych, 2014.

Przewodniczący KRRiT

Jan Dworak

[1] Porozumienie zostało podpisane w dniu 5 czerwca 2013 roku przez: TVP SA, Telewizję Polsat, Telewizję TVN, Telewizję PULS, Polskie Media (TV4), ATM Grupę SA i Stawkę sp z o.o. W 2015 r. przystąpienie do ww. Porozumienia zadeklarował nadawca programu Stopklatka TV.

[2] Metoda respeakingu polega na zastosowaniu programu komputerowego do rozpoznawania mowy (na rynku są już dostępne takie programy dla języka polskiego). W audycjach nadawanych na żywo respeaker słucha oryginalnych wypowiedzi i powtarza usłyszane słowa (w razie potrzeby dokonuje parafrazowania) do mikrofonu sprzężonego z programem do rozpoznawania mowy. Dyktuje także niezbędne znaki interpunkcyjne i inne elementy (kolory, etykiety mówców) dostosowując wypowiedź do możliwości percepcyjnych osób niesłyszących. Następnie słowa respeakera są przetwarzane na tekst wyświetlany w formie napisów na ekranie. Cały proces powinien odbywać się z możliwie najkrótszym opóźnieniem w stosunku do pierwotnej wypowiedzi. Przy obecnych możliwościach programów do rozpoznawania mowy dla języka polskiego, niezbędna wydaje się współpraca respeakera z dodatkową osobą, która zajmuje się moderacją i korektą wynikowego tekstu.

[3] W przypadku napisów dla niesłyszących odbieranych za pomocą teletekstu lub których źródłem jest teletekst (np. dekodery cyfrowej telewizji kablowej), efekt końcowy, tj. położenie napisów na ekranie nie zależy od nadawcy, tylko od formatowania obrazu przez producenta odbiornika telewizyjnego/dekodera (w odbiornikach różnych producentów napisy mogą się wyświetlać inaczej).

11.2 Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie sposobu realizacji i jakości audiodeskrypcji w utworach audiowizualnych

KRAJOWA RADA
RADIOFONII I TELEWIZJI

1. Stan prawny

1.1. Definicja audiodeskrypcji

Zgodnie z art. 4 pkt 28 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2011r. Nr 43, poz. 226, z późn. zm.), zwanej dalej u.r.t. audiodeskrypcją jest werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z audycją.

1.2. Obowiązki dostawców audiowizualnych usług medialnych

Nadawcy programów telewizyjnych podlegających u.r.t. są obowiązani do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, przez wprowadzanie odpowiednich udogodnień: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących oraz tłumaczeń na język migowy tak, aby co najmniej 10% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia (art. 18 a ust. 1 u.r.t.). Rozporządzenie KRRiT z dnia 28 maja 2013 roku w sprawie niższego udziału w programie telewizyjnym audycji z udogodnieniami odbioru dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu (Dz. U. z dnia 3 czerwca 2013 r.), wydane na podstawie art. 18 a ust. 2 u.r.t. obniża kwotę udogodnień dla osób niepełnosprawnych. Rozporządzenie to stanowi, że udział w programie telewizyjnym audycji z udogodnieniami odbioru dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu wynosi:

- 1) co najmniej 1% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, dla programów:
  - a) o zasięgu ludnościowym nieprzekraczającym 200 000 mieszkańców,
  - b) rozpowszechnianych w sieciach telekomunikacyjnych innych niż wykorzystywane do rozpowszechniania rozsiewczego naziemnego lub rozsiewczego satelitarnego, jeżeli liczba indywidualnych odbiorców nie przekracza 50 000,
  - c) których dzienny czas nadawania bez audycji powtórkowych oraz reklam i telesprzedaży nie przekracza średnio w kwartale 2 godzin,
  - d) wyspecjalizowanych o charakterze muzycznym;
- 2) co najmniej 5 % kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, dla programów:
  - a) o zasięgu ludnościowym nieprzekraczającym 500 000 mieszkańców,
  - b) których dzienny czas nadawania bez audycji powtórkowych oraz reklam i telesprzedaży nie przekracza średnio w kwartale 5 godzin.

Ponadto, nadawców programów nadawanych w naziemnej telewizji cyfrowej (poza programami: Telewizja Trwam, Stopklatka TV i Focus TV) obowiązuje akt samoregulacyjny. Porozumienie nadawców z dnia 5 czerwca 2013 r. w sprawie sposobu realizacji obowiązków wynikających z art. 18 a u.r.t. dotyczących udogodnień w programach telewizyjnych dla osób z niepełnosprawnością wzroku i dla osób z niepełnosprawnością słuchu. Porozumienie to określa obowiązek stosowania: audiodeskrypcji na poziomie 11 godzin kwartalnie w następujących programach: TVP 1, TVP 2, Polsat, TVN. W pozostałych programach obecnych w naziemnej telewizji cyfrowej, których nadawcy są sygnatariuszami ww. Porozumienia, kwota audiodeskrypcji została określona na poziomie 6 godzin kwartalnie dla każdego z programów.

Jeśli chodzi o dostawców audiowizualnych usług medialnych na żądanie, to zgodnie z art. 47 g u.r.t. mają oni dążyć do stopniowego zapewniania dostępności audycji dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu poprzez wprowadzanie między innymi audiodeskrypcji.

2. Cel i odbiorcy audiodeskrypcji

Szacuje się, że w rozwiniętych gospodarczo społeczeństwach problemy ze wzrokiem ma co najmniej 20% populacji, a według European Blind Union problem ten może mieć nawet 30% Europejczyków. Poza osobami z niepełnosprawnym narządem wzroku, wśród których znajdują się:

- osoby niewidome od urodzenia;
- osoby ociemniałe na różnych etapach życia, tj. dysponujące różnymi poziomami pamięci wizualnej;
- osoby niedowidzące o różnym stopniu uszkodzenia narządu wzroku;

Do odbiorców audiodeskrypcji mogą należeć także:

- osoby starsze, dla których audiodeskrypcja jest ułatwieniem w odbiorze audycji;
- osoby widzące, dla których dodatkowy opis obrazu ułatwia zrozumienie treści wizualnych i wzmacnia ich poziom percepcji (np. osoby z innymi dysfunkcjami, osoby uczące się języka polskiego, osoby, które z różnych względów przerywają na jakiś czas oglądanie audycji, ale nie rezygnują z jej słuchania).

Audycja audiowizualna może zawierać tylko jedną wersję audiodeskrypcji. Musi to więc być wersja użyteczna dla jak największej liczby odbiorców. Ustalając wersję audiodeskrypcji należy mieć na względzie, że dla jednych odbiorców jest ona głównym sposobem dostępu do treści wizualnych, a dla innych tylko techniką wspomagającą odbiór tych treści. Należy także wziąć pod uwagę zróżnicowanie grup odbiorców pod względem stopnia niepełnosprawności, kapitału kulturowego, wieku i wykształcenia, indywidualnych potrzeb i odmiennych kompetencji poznawczych.

Zadaniem audiodeskrytora jest zatem dążenie do kompromisu między zróżnicowanymi, często wykluczającymi się oczekiwaniami i potrzebami odbiorców. Jednocześnie warto pamiętać, że celem audiodeskrypcji w utworach audiowizualnych jest stworzenie jej odbiorcom możliwości pełnego, samodzielnego i satysfakcjonującego odbioru oraz samodzielnej interpretacji treści wizualnych. Audiodeskrypcja powinna oddziaływać na korzystającego z niej odbiorcę w tym samym czasie i tak samo, jak obraz oddziałuje na odbiorcę widzącego.

Wśród odbiorców audiodeskrypcji występuje zróżnicowana znajomość świata wyrażanego przez obrazy, kolory, wyobraźnię przestrzenną, umiejętność odczytywania języka filmowego, czy rozumienia zabiegów formalnych.

3. Podstawowe zasady tworzenia audiodeskrypcji w utworach audiowizualnych

Audiodeskrypcja jako dodatkowy, opisowy przekaz słowny rozmieszczana jest między dialogami i przekazywana odbiorcy za pomocą odrębnej, technicznie wydzielonej ścieżki dźwiękowej.

Opis zawarty w audiodeskrypcji odnosi się do podstawowych pytań związanych z przebiegiem zdarzeń w przekazie audiowizualnym: kto, co; jak, gdzie, kiedy. Unika za to odpowiedzi na pytanie po co, chyba, że takie wyjaśnienie jest niezbędne w celu uniknięcia dwuznaczności czy nieporozumienia. Opis treści wizualnych nie powinien zaburzać

naturalnego rytmu utworu. W wyjątkowych sytuacjach dopuszczalne są nieznaczne wyprzedzenia akcji, gdy są uzasadnione potrzebą miarodajnego odbioru przez osoby korzystające z audiodeskrypcji.

Nie istnieje jeden słuszny wzorzec audiodeskrypcji danego utworu. Opis powinien być:

- dostosowany do przedmiotu opisu;
- czytelny;
- wewnątrznie spójny;
- precyzyjny;
- zwięzły i dopełniający oryginalną ścieżkę dźwiękową.

Właściwa audiodeskrypcja jest transparentna, czyniąc widzialnym opisywany słowami obraz. Ważna jest znajomość języka utworu, który stanowi o kolejności kadrów i sposobie ich łączenia. Audiodeskryptor odczytuje ten język i jego kody, a ich sens zapisuje w tekście audiodeskrypcji.

W przypadku utworów zagranicznych, w których występują elementy kulturowe nieznanne polskim widzom, należy zastosować odpowiednią do kontekstu strategię.

W przypadku opracowywania audiodeskrypcji do szczególnie trudnych utworów można rozważyć dodanie do skryptu krótkiego wprowadzenia, odczytywanego przez lektora przed rozpoczęciem utworu (tzw. *audio introduction*).

Do elementarnych zasad tworzenia audiodeskrypcji należy:

- poszanowanie integralności utworu, jego stylu, estetyki i poetyki;
- odwzorowanie i utrzymanie zawartego w utworze ładunku emocjonalnego;
- korzystanie z plastyczności języka w celu doboru jak najtrafniejszych sformułowań do realizacji ww. celów przy jednoczesnym zachowaniu poprawności językowej i stosowaniu prostych konstrukcji składniowych;
- dążenie do zachowania obiektywizmu: brak wartościowania, komentowania, interpretowania, cenzurowania (np. występujących w utworze scen i zdarzeń drastycznych czy erotycznych);
- zachowanie szacunku dla odbiorcy: audiodeskrypcja nie może przytłaczać czy rozpraszać nadmiarem opisu, nie może być też zbyt lakoniczna, ani zagłuszać żadnych ważnych dźwięków. Jest to sztuka kompromisu, selekcji i hierarchizacji informacji. Nie należy zapominać, że odbiorca audiodeskrypcji śledzi zawartość oryginalnej ścieżki dźwiękowej. W praktyce oznacza to, że audiodeskrypcja nie może zastępować warstwy słownej i dźwiękowej utworu, powielać jej zawartości, czy konkurować z nią o uwagę odbiorcy. W produkcjach zagranicznych dopuszczalne jest nachodzenie ścieżki audiodeskrypcji na oryginalne dialogi w języku obcym, niedopuszczalne jest jednak nachodzenie audiodeskrypcji na polskie tłumaczenie ścieżki dialogowej, które odczytuje lektor. Jeżeli audiodeskrypcja celowo skierowana jest do grupy odbiorców o konkretnych

preferencjach, potrzebach, wykształceniu czy możliwościach poznawczych, np. do dzieci, to powinno się rozpoznać i uwzględnić specyfikę takiej grupy.

- nadążanie za akcją utworu, relacjonowanie jej na bieżąco w formie czasu teraźniejszego i w trzeciej osobie; opisywanie od ogółu do szczegółu z uwzględnieniem ważności informacji i dostępnego czasu na przekazanie tej informacji;
- uwzględnienie pojawiających się na ekranie napisów, znaków graficznych, nazwisk oraz logo twórców i producentów;
- objaśnienia niejednoznacznych lub trudno rozpoznawalnych, mało charakterystycznych elementów tła dźwiękowego.

4. Realizacja audiodeskrypcji

4.1. Wybór audycji

Są audycje, które ze względu na swój charakter są szczególnie podatne na dołączenie do nich audiodeskrypcji. Należą do nich w szczególności: filmy fabularne i dokumentalne, seriale i serie oraz audycje dla dzieci. Ze względu na nasycenie warstwą słowną, audiodeskrypcja nie spełnia swojej roli w audycjach informacyjnych, publicystycznych i innych opartych na rozmowie w studiu, w teleturniejach i quizach czy w audycjach z udziałem publiczności. Audiodeskrypcja nie jest tożsama z komentarzem sportowym występującym w widowiskach sportowych. Jednocześnie należy mieć na uwadze, że gusta odbiorców audiodeskrypcji, podobnie jak innych widzów, są różnorodne, dlatego mają oni prawo oczekiwać możliwie zróżnicowanej oferty audycji z audiodeskrypcją.

4.2. Oglądanie materiału filmowego

Realizację audiodeskrypcji rozpoczyna się od dokładnego obejrzenia materiału audiowizualnego. Niektóre zalecenia wskazują, by pierwsze oglądanie było szczególnie nakierowane na odsłuchanie ścieżki dialogowej. Umożliwia to nie tylko zapoznanie się z fabułą utworu, ale również wychwycenie fragmentów, które mogą sprawić trudności w trakcie tworzenia skryptu audiodeskrypcji, na przykład ze względu na trudne w opisie elementy scenografii, niewyraźny obraz, skomplikowaną, szybką akcję itp. Warto mieć dostęp do scenariusza i listy dialogowej. W przypadku serii czy serialu wskazane jest obejrzenie wszystkich odcinków.

Napisanie skryptu audiodeskrypcji poprzedzają następujące etapy:

- pogłębiona obserwacja i analiza materiału audiowizualnego;
- selekcja treści przeznaczonych do opisanie w skrypcie;

- synteza zgromadzonych wytycznych;
- ustalenie porządku opisywania i sprawdzenie, czy jest on zrozumiały i logiczny;
- przygotowanie słownika umożliwiającego dobór potrzebnych zwrotów i wyrażeń.

4.3. Tworzenie skryptu

Skrypt audiodeskrypcji powinien mieć przejrzystą i czytelną dla lektora formę graficzną; tekst audiodeskrypcji powinien odróżniać się od dialogów np. innym krojem czcionki, pogrubieniem itp. Ponadto, skrypt powinien zawierać oznaczenie kodów czasowych synchronizujących go z materiałem audiowizualnym, zaznaczenia miejsc występowanie odgłosów, których lektor nie powinien zagłuszać oraz inne wskazówki, np. dotyczące koniecznych zmian tempa czytania.

Wskazówki edytorskie: w zakresie tworzenia audiodeskrypcji chodzi o:

- odkrywanie rzeczywistości, którą utwór zawiera, a nie wymyślanie tego, co mógłby on zawierać;
- dzielenie się informacją, a nie przekonywanie do własnej wizji utworu;
- pokazywanie, a nie bycie na pokaz.

4.4. Redakcja skryptu

Skrypt powinien być czytany przez kogoś innego niż autor, najlepiej przez redaktora. Osoba ta sprawdza czy audiodeskrypcja mieści się w przewidzianym czasie, czy jest zsynchronizowana z przebiegiem akcji, czy jest zrozumiała i logiczna, czy nie zawiera błędów itd. Dobrą praktyką jest tzw. wspólne wstępne naczytanie skryptu przez autora i redaktora oraz uzgodnienie przez nich koniecznych zmian.

4.5. Naczytanie w grupie osób niewidomych

Do dobrej praktyki należy skonsultowanie skryptu przed nagraniem z osobami z dysfunkcją wzroku. Najlepiej jeśli taka grupa konsultacyjna składa się z kilku osób i jest zróżnicowana pod względem posiadanych kompetencji poznawczych i możliwości odbioru.

4.6. Nagranie audiodeskrypcji

Jakość nagrania w dużej mierze zależy od wyboru profesjonalnego lektora, mającego prawidłową dykcję, stosującego właściwą intonację i akcentowanie zgodne z logiką języka. Audiodeskrypcja może być odczytywana zarówno przez głosy kobiece jak i męskie, w zależności

od rodzaju utworu. Sposób czytania przez lektora nie może przykuwać uwagi odbiorcy np. nadmierną modulacją intonacji czy barwy głosu. Audiodeskrypcja powinna być neutralna wobec oryginalnej ścieżki dźwiękowej, co nie znaczy, że głos lektora ma być nużący. Powinien on współgrać z atmosferą filmu, jego klimatem i stylem. W przypadku filmów zagranicznych, w których czytane są dialogi, dla odbiorcy istotna jest możliwość wyraźnego rozróżnienia głosu lektora czytającego audiodeskrypcję i głosu lektora czytającego listę dialogową. Można to uzyskać np. poprzez dobór głosu męskiego i głosu żeńskiego.

Poziom głośności audiodeskrypcji powinien być dostosowany do poziomu głośności oryginalnej ścieżki dźwiękowej.

4.7. Odsłuchanie, mastering nagrania

Odsłuch gotowej audiodeskrypcji w studiu służy sprawdzeniu jej synchronizacji z tłem dźwiękowym oraz warstwą dialogową i wizualną, jak też sprawdzeniu, czy treść nagrania jest zgodna z treścią skryptu oraz czy jakość foniczna nagrania nie utrudnia odbioru oryginalnej zawartości utworu. Służy też poprawieniu łatwo usuwalnych niedociągnięć, korekcje, standaryzacji brzmienia i poziomu głośności.

5. Informacje końcowe

Materiały źródłowe, który posłużyły do opracowania niniejszego Stanowiska Rekomendacyjnego w części dotyczącej szczegółowych zasad tworzenia i przygotowania audiodeskrypcji:

1. *Audiodeskrypcja – zasady tworzenia*, opracowanie Małgorzaty Zawadzkiej na podstawie ITC Guidance on Standards for Audio Description, May 2000, Standards techniques in audio description, updated 2007;
2. *Audiodeskrypcja – zasady tworzenia*, Izabela Künstler, Urszula Butkiewicz, Robert Więckowski dla Fundacji Kultury bez Barrier, Warszawa, 2012;
3. *Standardy tworzenia audiodeskrypcji do produkcji audiowizualnych*, Barbara Szymańska i Tomasz Strzymiński, Fundacja Audiodeskrypcja, Białystok 2010;
4. *Audiodeskrypcja*, Agnieszka Chmiel, Iwona Mazur, Wydział Anglistyki UAM, Poznań 2014;
5. *L'audiodescription, principes et orientations*, document rédigé par Laure Morrisset et Frédéric Gonant, CSA, 2008.

Przewodniczący KRRIT
Jan Dworak

11.3 Napisy dla niesłyszących – zasady tworzenia, Izabela Künstler, Urszula Butkiewicz dla Fundacji Kultury bez Barrier, Warszawa, 2012

NAPISY DLA OSÓB NIESŁYSZĄCYCH I SŁABOSŁYSZĄCYCH – zasady tworzenia

WSTĘP

Napisy dla niesłyszących i słabosłyszących tworzy się, aby umożliwić osobom z dysfunkcją słuchu jak najpełniejszy odbiór utworów audiowizualnych – zapewnić tym grupom widzów nie tylko zrozumienie treści filmów, spektakli teatralnych, programów telewizyjnych itp., ale też satysfakcję z ich odbioru.

Cele te można osiągnąć poprzez jak najdoskonalsze odwzorowanie ścieżki dźwiękowej w słowie. Dlatego oprócz dialogów napisy powinny zawierać: niewerbalne wypowiedzi bohaterów (okrzyki i pomruki, wyrażające emocje), informacje o istotnych dźwiękach, odgłosach i tle muzycznym oraz informacje, ułatwiające identyfikację bohaterów. Poza specyficznymi zasadami, wynikającymi z potrzeb odbiorców, w napisach dla osób niesłyszących i słabosłyszących stosuje się większość ogólnych reguł starannego tworzenia napisów.

Odbiorcy napisów dla niesłyszących i słabosłyszących są zróżnicowani. Mają różne potrzeby, uwarunkowane rodzajem i stopniem dysfunkcji słuchu, kompetencjami językowymi, w tym sprawnością czytania oraz znajomością świata dźwięków pozawerbalnych. Dzielią się na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza – to osoby biegle władające językiem fonicznym (w tym większość słabosłyszących i osoby, które późno utraciły słuch). Druga grupa – to osoby niesłyszące od urodzenia, których pierwszym językiem jest język migowy i które uczą się fonicznej polszczyzny jako drugiego języka. Odrębną kwestią jest udostępnienie napisów osobom z jednoczesną dysfunkcją słuchu i wzroku – m.in. poprzez stworzenie możliwości powiększania napisów.

W Polsce świadomość tych różnic jest niewielka. Nie ma też społecznego przyzwolenia na zdefiniowanie części odbiorców napisów jako niepostępujących się biegle polskim językiem fonicznym.

Odbiorcy – w bezpośrednich wypowiedziach i na forach internetowych – deklarują, że oczekują napisów, zawierających wszystkie wypowiedane słowa, nawet jeśli oznacza to nieprzestrzeganie ogólnych zasad opracowywania napisów. Z drugiej strony – naukowcy dowodzą, że napisy w takiej formie nie spełniają swoich zadań, czyli nie umożliwiają większości widzów z niepełnosprawnością słuchu pełnego odebrania treści.

Autorzy napisów mierzą się z tym problemem od lat. Wydaje się, że ideałem byłaby możliwość przygotowywania dwóch wersji napisów i pozostawienie wyboru samym odbiorcom: wersji przeznaczonej dla osób biegle władających językiem fonicznym i wersji dla osób postępujących się językiem migowym, które uczą się fonicznej polszczyzny. Na razie nie ma jednak takiej praktyki.

Ponieważ celem przyświecającym twórcom napisów jest nie tylko udostępnienie treści utworu audiowizualnego, ale też zadowolenie odbiorców, najczęściej przygotowuje się pierwszą wersję napisów. Druga wersja proponowana jest głównie dzieciom.

Przedstawione poniżej zasady opracowywania napisów dla osób z dysfunkcją słuchu są wynikiem zbieranych od 1994 roku doświadczeń redakcyjnych, wielokrotnych konsultacji ze środowiskiem odbiorców i z surdopedagogami oraz analizy standardów stosowanych w innych krajach.

ZASADY OPRACOWYWANIA NAPISÓW DLA OSÓB BIEGLE ZNAJĄCYCH POLSKI JĘZYK FONICZNY

PODZIAŁ TEKSTU

1. Wers napisu zawiera zwykle do 40 znaków.
2. Napis powinien mieć nie więcej niż dwa wersy. Trzywersowe wyjątki są dopuszczalne, jeśli główne treści materiału audiowizualnego zawarte są w przekazie słownym, a w mniejszym stopniu w obrazie (np. telewizyjne talk show, programy publicystyczne, niektóre filmy dokumentalne) – zwłaszcza gdy w trzech wersach mieści się całe zdanie/całość znaczeniowa, np.:

Cyklony powstają
na skutek podwyższonej temperatury
i wilgotności nad powierzchnią wód.

3. W dwuwiersowym napisie górny wers powinien być krótszy, by zastępować jak najmniej ważnych elementów obrazu (zazwyczaj to, co najistotniejsze, widać w centrum ekranu), np.:

Brzegi rzeki
są wymarzonym miejscem na kolację.

Odstępstwa od tej zasady są uzasadnione z powodu dużej dysproporcji długości wersów albo logiki składni, narzucającej podział na wersy, np.:

Wówczas w okolicznych jeziorach rozmnażają się ryby,
którymi żywią się kormorany.

4. Dzieliąc napis na wersy, uwzględniamy całości znaczeniowe, nie rozbijamy związków międzywyrazowych (nie rozdzielamy imienia od nazwiska, określenia od jego przedmiotu, przyimka od rzeczownika, partykuły „nie” i zaimka „się” od czasownika, nie zostawiamy na końcu linijki spójników itp.), np.:

Sąd powołuje
Agnieszkę Bereszczyńską na świadka.

a nie:

Sąd powołuje Agnieszkę
Bereszczyńską na świadka.

5. Wyświetlany na ekranie napis powinien zawierać całe zdanie (zdania).
6. Jeśli to możliwe, dla ułatwienia odbioru warto zamienić długie, wielokrotnie złożone zdanie na kilka pojedynczych. Ułatwi to również synchronizację napisów z obrazem. Na przykład zdanie:

Moja droga, zapewniam cię, że również dla mnie takie sytuacje są wyjątkowo niezręczne, próbuję jednak jakoś sobie radzić, natomiast ty od razu się poddajesz!

można zamienić następująco:

Moja droga!

Zapewniam cię, że również dla mnie
takie sytuacje są wyjątkowo niezręczne.

Próbuję jednak jakoś sobie radzić.

Natomiast ty od razu się poddajesz!

7. Jeśli logiczna zamiana zdania złożonego na zdania pojedyncze nie jest możliwa i konieczne jest podzielenie go na dwa, a nawet trzy napisy, każdy napis powinien stanowić całość składniową, najlepiej zakończoną znakiem interpunkcyjnym (przecinkiem, średnikiem, dwukropkiem), np.:

Wystąpiłem do Jugendamtu z wnioskiem,

żeby prawa rodzicielskie
zostały przekazane dziadkom,

żyjącym w Polsce, w Radomiu.

8. Zapisując dialog, należy w jednym napisie zestawiać ze sobą jednowersowe kwestie, stanowiące logiczną całość – np. pytanie i odpowiedź. Na początku wersów zamieszczamy wówczas myślniki, tekst piszemy po spacji, np.:

– Komu mam tłumaczyć?
– Wszystkim.

ROZMIESZCZENIE TEKSTU, KOLORY CZCIONKI, ZNAKI SPECJALNE

1. Najkorzystniejszym rozwiązaniem jest umieszczanie napisów na tle sylwetek bohaterów albo w ich pobliżu. Zabieg taki znakomicie ułatwia identyfikację osób, co jest bardzo pomocne zwłaszcza w sytuacji, gdy widać kilku rozmówców.
2. Większość tekstu zazwyczaj zapisana jest **białą czcionką**.
3. Dla ułatwienia identyfikacji wypowiedzi głównych albo trudnych do zidentyfikowania bohaterów (np. wypowiadających się zwykle z dalekiego planu albo z offu – jak narrator czy rozmówca telefoniczny) należy oznaczać innym kolorem (np. **żółtym, zielonym, czerwonym**) – tym samym od początku do końca filmu. Wyróżnia się w ten sposób dwóch, trzech, a maksymalnie czterech bohaterów. Większa liczba kolorów mogłaby sprawić odbiorcy kłopot. Opracowując napisy do filmu z suspensem (np. kryminalnego) należy zachować szczególną rozwagę przy nadawaniu kolorów – tak, by przedwcześnie nie zasugerować rozwiązania akcji, na przykład wyróżniając kolorem pozornie mało znaczącego bohatera, który ostatecznie wywrze zasadniczy wpływ na fabułę.

4. Gdy konieczna jest identyfikacja mówiącego niewyróżnionego kolorem, należy poprzedzić jego kwestię: imieniem, nazwiskiem, funkcją, zwięzłym opisem, zawierającym atrybut postaci itp. Informację tę zapisujemy białymi wersalikami i kończymy dwukropkiem. Np.:

NAUCZYCIELKA: Liczę na twoją prawdomówność.
CHŁOPAK W CZAPCE Z DASZKIEM: Szybko! Gliny!

5. Białymi wersalikami zapisuje się też tłumaczenia pojawiających się na ekranie obcojęzycznych napisów – tytułów prasowych, tekstów na monitorze komputera, tablic informacyjnych, nazw miejsc, drogowskazów itp. – np.:

TRAGICZNY FINAŁ POŚCIGU;
BAZA MARYNARKI WOJENNEJ

Układ tekstu powinien być podobny do widocznego na ekranie. Napis pojawia się jednocześnie z napisem oryginalnym i jednocześnie z nim znika. W przypadku długich tekstów (np. wielozdaniowa informacja o dalszych losach bohaterów, zamieszczona na końcu filmu), tłumaczenie zapisujemy zwykłą czcionką, aby ułatwić czytanie. Polskich tekstów tego rodzaju nie wolno zasłaniać napisami.

6. Przy opisie dźwięków, odgłosów i tła muzycznego zwykle stosuje się wersaliki w określonym kolorze (najczęściej niebieskim) albo tekst zapisany zwykłą czcionką, umieszczony w nawiasie – dla odróżnienia od dialogów, np.:

PISK HAMULCÓW / (pisk hamulców)

MELANCHOLIJNA MUZYKA ORKIESTROWA /
(melancholijna muzyka orkiestrowa).

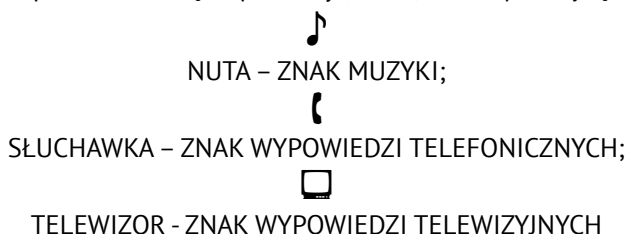
Wyjątkiem są okrzyki i pomruki, wydawane przez bohaterów wyróżnionych kolorem, a także informacje o ich sposobie mówienia - zasadne jest zapisywanie ich tym samym kolorem, np.:

POMRUK ZŁOŚCI

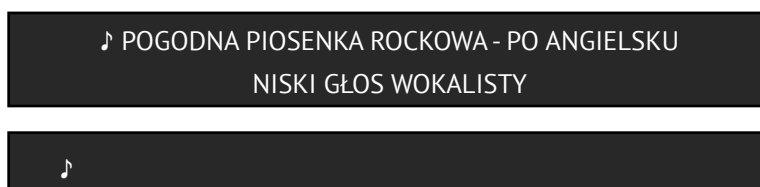
JĄKAJĄC SIĘ: Ja... nic... o tym... nie wiem.

7. Cytaty literackie, listy itp. należy zapisywać kursywą – zgodnie z ogólnie znanymi zasadami edytorskimi.

8. W cyfrowej wersji napisów słowny opis warto łączyć ze znakami graficznymi, oznaczającymi np. źródło dźwięku (televizja, radio, telefon), muzykę itp.

Znaki graficzne powinny być wyświetlane przez cały czas trwania dźwięku, natomiast informacja słowna – tylko na początku, przez kilka sekund, np.

ZASADY DOKONYWANIA SKRÓTÓW W TEKŚCIE

Skracanie wypowiedzi bohaterów jest zwykle wymuszone normami średniej prędkości czytania (o normach – w dalszej części tekstu).

1. W pierwszej kolejności należy pomijać:
  - nieistotne dla fabuły wypowiedzi postaci epizodycznych, wypowiedzi radiowe, telewizyjne itp.,
  - powtórzenia (chyba że są istotne dla sensu wypowiedzi albo charakterystyki bohatera),
  - słowne „podpórki”, niewnoszące nic do treści (np.: no, wiesz, ten, taki, jakiś),
  - teksty piosenek i innych odrębnych utworów, zawartych w filmie lub programie, jeśli ich treść nie nawiązuje do treści nadrzędnego przekazu.
2. Nie wolno pomijać:
  - potwierzeń,
  - zaprzeczeń,
  - okrzyków emotywnych,
  - imion bohaterów itp. – jeśli są niezbędne dla rozumienia fabuły i identyfikacji bohaterów,
  - tekstów piosenek i innych odrębnych utworów, zawartych w filmie lub programie, jeśli ich treść nawiązuje do treści nadrzędnego przekazu.

3. Jeśli widać twarz mówiącego, należy dążyć do zapisywania wszystkich wypowiedzianych słów, aby osoby czytające z ruchu warg uniknęły dysonansu poznawczego.
4. W razie konieczności skrótów napisy powinny zawierać wyłącznie słowa wypowiedziane przez bohatera.
5. W przypadku tekstów literackich, zwłaszcza zrytmizowanych, dokonując skrótów, nie pomijamy pojedynczych wyrazów, lecz całości formalne. Staramy się zachować rytm i rym oryginału.

STYLISTYKA

1. Przeformułując tekst z konieczności skrótów, nie należy zastępować słów należących do stylu wysokiego słowami z języka potocznego, (np.: zamiast *albowiem* – *bo*) i odwrotnie ani też słów neutralnych – nacechowanymi (np. zamiast: *mężczyzna* – *facet*) i odwrotnie.
2. W napisach należy oddać styl wypowiedzi bohaterów, który jest elementem ich charakterystyki – np. używanie górnolotnych sformułowań, częste wtrącanie modnych słów, np. *aczkolwiek*, *generalnie*, *dokładnie* (w znaczeniu: *właśnie tak*), popełnianie błędów językowych (np. *Czekałam, ale nie przyszłeś*).
3. Należy też oddać stylizację tekstu (archaizację, dialekty, gwary, także środowiskowe), zapisując formy archaiczne i regularne formy gwarowe, dbając jednak o zrozumiałość przekazu – chyba że niezrozumiałość jest celowo zamierzona przez twórców filmu/programu.
4. Jeśli nagromadzenie form archaicznych czy gwarowych jest duże, np.:

Bele kaj nie byda robiot, yno na grubie abo na banie!

należy zamieścić tłumaczenie tekstu na współczesny język ogólny, poprzedzając je informacją o archaizacji czy gwarze:

MÓWI GWARĄ ŚLĄSKĄ:

Nie będę pracował byle gdzie, tylko w kopalni albo na kolei

POPRAWNOŚĆ JĘZYKOWA

1. Twórca napisów jest zobowiązany do przestrzegania kryteriów poprawności językowej, chyba że popełnianie błędów językowych jest cechą bohatera filmu/programu.
2. Należy ustalać prawidłową pisownię rzadkich nazw, neologizmów i świeżych

zapożyczeń z innych języków, nieuwzględnianych w słownikach. Jeśli nie znajdziemy interpretacji językoznawców, stosujemy pisownię najbardziej prawdopodobną – na zasadzie analogii do form zgodnych z normą.

OPIS DŹWIĘKÓW I ODGŁOSÓW

1. Należy bezwzględnie informować o wszystkich dźwiękach ważnych dla zrozumienia akcji (nawet kosztem skrótów w dialogach), np.:

NA ZEWNĄTRZ – HUK WYSTRZAŁU

WARKOT URUCHOMIONEGO SILNIKA

WARKOT USTAŁ

2. Nie opisujemy dźwięków oczywistych, jednoznacznie wynikających z obrazu – zakładamy, że niesłyszący są wówczas w sytuacji „jak w życiu”.

Na przykład – zazwyczaj nie jest celowe zamieszczanie informacji: **ODGŁOS KROKÓW**, gdy widać idącego człowieka, jeśli jednak odgłos jest charakterystyczny – np. wyjątkowo głośny albo niemal niesłyszalny czy też w inny sposób oddaje intencje bohatera, należy o tym poinformować, np.:

IDZIE BEZGŁOŚNIE

WYBIJA NOGAMI RYTM PIOSENKI, SŁYSZANEJ PRZEZ RADIO

3. W związku z wieloznacznością okrzyków i pomruków emotywnych (np. *Ach!* może wyrażać: radość, zachwyty, błogość, rozkosz, zdumienie, przestraszanie, oburzenie, ból), konieczne bywa poprzedzanie ich informacją o emocjach bohaterów (tylko wówczas, gdy emocje nie są wyrażone mimiką i nie wynikają z kontekstu), np.:

Z ZACHWYTEM: *Ach!!*

4. Niezbędny jest opis charakterystycznego sposobu mówienia bohaterów filmu (np. bardzo szybkie albo bardzo wolne tempo, wady wymowy, elementy dialektu albo gwary, naśladowanie czyjegoś sposobu mówienia itp.), np.:

PREZES, BEŁKOTLIWIE: *Elli! Elli!*

KAZIMIERZ NAŚLADUJE ŚPIEWACZKĘ: Lecą świetliki, lecą...

a także typowych dla nich odgłosów (np.: nerwowe chrząkanie, machinalne pstrykanie długopisem).

5. Należy informować o sprzecznych z treścią wypowiedzi intencjach bohatera (ironia, sarkazm itp.), wyrażanych za pomocą intonacji, modulacji czy akcentowania, np.:

KPIĄCO: No to załatwiłeś sprawę...

Chyba że intencje bohatera wynikają z kontekstu.

6. Opisu wymagają również dźwięki i odgłosy współtworzące koloryt lokalny, klimat miejsca, nastrój chwili (np. śpiew ptaków czy szum drzew w sielskiej scenerii, wrzawa i głośna rytmiczna muzyka w dyskotecce).
7. Opisuje się także wszelkie inne dźwięki i odgłosy, nawet z pozoru nieistotne, jeśli reagują na nie bohaterowie filmu.
8. Charakter muzyki filmowej – współtworzącej nastrój albo „komentującej” fabułę – opisuje się, określając emocje, jakie wzbudza (muzyka radosna, pogodna, smutna, przejmująca, niepokojąca itp.). Tytuł, kompozytora lub wykonawcę podajemy tylko w przypadku utworów bardzo słynnych albo z innych powodów ważnych dla fabuły.
9. Jeśli nie ma możliwości zastosowania znaku graficznego, a jakiś dźwięk (w tym muzyka) albo cisza trwają długo, należy powtórzyć informację (np. **TELEFON NADAL DZWONI!**; **WCIAŻ PANUJE CISZA**) – żeby uniknąć konsternacji widzów.

CZAS WYŚWIETLANIA NAPISÓW, SYNCHRONIZACJA Z OBRAZEM

1. Czas wyświetlania napisu jest uwarunkowany przeciętną prędkością czytania – 12-15 znaków na sekundę. Pojedynczy napis nie powinien być wyświetlany dłużej niż 7 sekund i krócej niż sekundę.
2. Sąsiednie napisy nie powinny być wyświetlane jeden po drugim, bez przerwy. Percepcję ułatwia zachowywanie niewielkiego, odstępu między nimi, równego ułamkowi sekundy. Zwykle odstęp wynosi od 2 do 8 tzw. klatek (klatka to zazwyczaj jedna dwudziesta piąta część obrazu, zarejestrowanego przez kamerę w ciągu sekundy).
3. Najlepiej, gdy napis pojawia się jednocześnie z początkiem dźwięku i znika z jego końcem. Drobne wyprzedzenia lub opóźnienia są dopuszczalne pod warunkiem przestrzegania zasad montażu, opisanych w następnych punktach, i pod warunkiem, że w ścieżce dźwiękowej nie pojawił się kolejny dźwięk (np. wypowiedź innej osoby).

4. Należy zsynchronizować rytm pojawiania się napisów z montażem filmu czy innego materiału audiowizualnego.
5. Cięcie montażowe obrazu nie powinno następować w trakcie wyświetlania napisu – napisy mają pojawiać się z początkiem ujęcia i znikać wraz z jego zakończeniem (oczywiście jeśli ujęcie trwa długo, można wyświetlić kilka napisów). To zasada zgodna m.in. ze standardami BBC.
6. Unikanie cięć montażowych w trakcie wyświetlania napisu jest szczególnie istotne w przypadku krótkich (jedno, dwuwyrzowych) tekstów. W przypadku dłuższych napisów – jeśli dynamika montażu uniemożliwia stosowanie powyższej reguły – dopuszczalna jest zmiana ujęcia w czasie wyświetlania napisu. Napis powinien jednak pojawić się nie później niż sekundę przed zmianą ujęcia albo zniknąć nie wcześniej niż sekundę po zmianie ujęcia (inaczej „skaczący obraz” powoduje dyskomfort odbioru).

SPECYFICZNE ZASADY OPRACOWYWANIA NAPISÓW DLA OSÓB UCZĄCYCH SIĘ POLSKIEGO JĘZYKA FONICZNEGO

Nauka języka fonicznego jest zadaniem trudnym dla osób niesłyszących od urodzenia, żyjących w świecie ciszy. Specjalnie opracowane napisy mogą istotnie wspomagać edukację językową i dodatkowo motywować do niej – dzięki atrakcyjności przekazu audiowizualnego.

Wiele z omówionych powyżej zasad dotyczy również napisów dla osób uczących się fonicznej polszczyzny. Chodzi m.in. o kryteria: podziału i rozmieszczenia tekstu, kolorów czcionki, znaków specjalnych, poprawności językowej i synchronizacji z obrazem, a także niektóre zasady dotyczące skracania tekstu, stylistyki, opisu dźwięków. Poniżej zasady specyficzne.

1. Czas wyświetlania napisów dla osób uczących się fonicznej polszczyzny powinien być dłuższy – należy bowiem założyć mniejszą prędkość czytania: 9–12 znaków na sekundę.
2. Należy maksymalnie upraszczać konstrukcję wypowiedzi – zamieniać zdania złożone na pojedyncze, o prostym szyku.
3. Aby sprostać powyższym wymogom, zwykle trzeba skracać tekst do minimum, niezbędnego dla zrozumienia fabuły.
4. Należy unikać wyrazów rzadkich (np. *imponderabilia*), archaicznych (np. *białogłowa*), gwarowych (np. *pyry*), a także wyrazów wieloznacznych, np.: *gość* (w znaczeniu: *facet*), *kasa* (w znaczeniu: *forsa*), *zamknij się* (w znaczeniu: *bądź cicho, milcz*) itp. – chyba że na ekranie widać twarz mówiącego. Zasada ta nie dotyczy też słynnych cytatów – zachowujemy je w niezmienionej postaci.

5. Starając się zachować styl wypowiedzi bohaterów albo stylizację tekstu (archaizacja, dialekty, gwary) należy ograniczyć się do kilku sygnałów stylizacji, najlepiej leksykalnych – np. *waćpanna, klajd* (w dialekcie śląskim: *suknia*), a nie – fleksyjnych i fonetycznych, np.: *łoboca (zobaczę), jo zech ból (byłem)*.
6. Zdania, które formalnie wyglądają jak oznajmujące, ale w intonacji zawiera się sens pytający, powinny otrzymać typową konstrukcję pytającą, ze stosownymi spójnikami, np.:

Czy masz ochotę na lody? zamiast: **Masz ochotę na lody?**

7. Pytania retoryczne należy przekształcać w zdania oznajmujące, wyrażające tę samą intencję, np.:

Źle, że to zrobiłeś zamiast: **Coś ty zrobił?**

8. Wypowiedzi ironiczne, sarkastyczne i inne wypowiedzi z podtekstami przeformułujemy, wyrażając intencje mówiącego wprost, np.:

Jestem niemile zaskoczona zamiast: **Co za miła niespodzianka**

9. W przypadku zrytmizowanych i rymowanych tekstów (np. piosenki w dubbingowanych kreskówkach dla dzieci) wersja skrócona powinna również mieć cechy tekstu zrytmizowanego i rymowanego.
10. Należy zamieszczać okrzyki i wykrzykniki, wyrażające różne emocje, i opisywać wszelkie dźwięki i odgłosy, niekoniecznie istotne dla rozumienia akcji, nastroju czy charakterystyki bohaterów, nawet jeśli powielają sens informacji werbalnych – np.:

Au! Boli mnie!

Dzięki temu odbiorcy będą mogli wzbogacać zasób pojęć, dotyczących świata dźwięków.

11. W przypadku filmów i programów dla dzieci, jeśli widać źródło dźwięku, posługujemy się głównie onomatopejami i rzeczownikami dźwiękonaśladowczymi, np.:

BUM! TRACH!

HAU, HAU!

PUK, PUK

Jeśli źródło dźwięku nie jest oczywiste, łączymy opis z onomatopcją, np.:

DŹWIĘK DZWONKA: Dzyń, dzyń!

SZUM WIATRU: Szuu, szuu...

DŹWIĘK KLAKSONU: Biip-biip!

Opracowanie:

Dla Fundacji Kultury bez Barrier – Izabela Künstler, Urszula Butkiewicz
Warszawa, 1 września 2012

11.4 Audiodeskrypcja – zasady tworzenia, Izabela Künstler, Urszula Butkiewicz, Robert Więckowski dla Fundacji Kultury bez Barrier, Warszawa, 2012

Wstęp

„Audiodeskrypcja to werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniany równocześnie z audycją” – taką definicję audiodeskrypcji zawiera Ustawa o radiofonii i telewizji z dnia 25 marca 2011 roku.

Definicja ta jest pierwszym w polskim systemie prawnym usankcjonowaniem terminu audiodeskrypcja. „Werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych” był jednak wykorzystywany w naszym kraju wiele lat przed uchwaleniem ustawy. Pierwsze pokazy tzw. tyflobiomeów zorganizował już w 1999 roku, w Muszynie, Andrzej Woch. Potem, w 2006 roku, przyszła kolej na Białystok i pierwszy seans kinowy, a projekcje z dodatkową ścieżką dźwiękową inicjowane w ramach projektu „Poza Ciszą i Ciemnością”, z którego wyrosła Fundacja Kultury Bez Barrier, ruszyły w październiku 2008 roku w Warszawie.

Audiodeskrypcję tworzy się, by umożliwić osobom z dysfunkcją wzroku jak najpełniejszy, samodzielny i satysfakcjonujący odbiór dzieła wizualnego/ audiowizualnego. Osiąga się to, gdy osoby niewidome i niedowidzące otrzymują przemyślany, zrozumiały, odpowiadający ich kompetencjom poznawczym, atrakcyjny i poprawny językowo opis treści wizualnych, składających się na dzieło sztuki, obiekt architektury, na daną przestrzeń.

Grupa odbiorców audiodeskrypcji jest zróżnicowana, a podział na niewidomych i słabowidzących nie wyczerpuje listy istotnych różnic. Równie ważny, a może nawet bardziej znaczący, jest podział na niewidomych od urodzenia i ociemniałych. Te dwie grupy różnią się bowiem: znajomością świata obrazów, kolorów, wyobraźnią przestrzenną, umiejętnością odczytywania języka filmu czy teatru, rozumienia zabiegów formalnych

wpisanych w wizualne i audiowizualne dzieła sztuki. Z uwagi na różny poziom kompetencji i zróżnicowanie potrzeb odbiorców – ideałem byłoby tworzenie kilku wersji audiodeskrypcji, dedykowanych poszczególnym grupom. W praktyce powstaje jednak jedna wersja opisu, która staje się kompromisem pomiędzy potrzebami poszczególnych widzów.

Kwestią, o której dyskutuje się coraz częściej i przeprowadza się już pierwsze próby, jest wykorzystywanie audiodeskrypcji w trakcie projekcji filmów dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Dodatkowa ścieżka dźwiękowa ma w takich przypadkach nieco inne zadanie – powinna pomóc w rozumieniu treści, być swoistą podpowiedzią, objaśnieniem akcji, narzędziem wzmacniającym uwagę odbiorców.

Przedstawione poniżej zasady opracowywania audiodeskrypcji dla osób niewidomych i niedowidzących są wynikiem zbieranych od 2007 roku doświadczeń redakcyjnych, wielokrotnych konsultacji ze środowiskiem odbiorców i z tyflopedagogami oraz analizy standardów stosowanych w innych krajach.

ZASADY TWORZENIA AUDIODESKRYPCJI

Zasady ogólne

1. Przed rozpoczęciem pracy bardzo dokładnie poznajemy utwór/obiekt, który będziemy opisywać.

- a. W przypadku filmów i innych materiałów audiowizualnych, rozwijających się w czasie, musimy poznać całe dzieło, od początku do końca, w przypadku seriali – jeśli nie możemy obejrzeć wszystkich odcinków – przynajmniej poznać intencje twórców, by np. móc prawidłowo nazwać bohaterów.

Bardzo pomocne – zwłaszcza dla początkujących audiodeskryptorów – jest wysłuchanie na początku ścieżki dźwiękowej, bez obrazu. Dzięki temu łatwiej wczuć się w potrzeby odbiorców.

- b. W przypadku dzieł sztuki, zabytków architektonicznych, wystaw i eksponatów muzealnych, tras przyrodniczych itp. – audiodeskryptor powinien nie tylko dokładnie obejrzeć przedmiot opisu, ale też zdobyć informacje merytoryczne (teoria, historia, technika artystyczna, koncepcja artysty/twórcy wystawy, interpretacje dzieła, anegdota itp.).

2. Opisujemy to, co widać. Staramy się, by opis odpowiadał na pytania: kto, co, jak, gdzie, kiedy.

Unikamy konstrukcji odpowiadających na pytanie: po co, chyba że wyjaśnienie jest niezbędne, aby uniknąć dwuznaczności czy niezrozumienia. W uzasadnionych

przypadkach rezygnujemy też z prostego opisu obrazu na rzecz tłumaczenia/ przybliżenia użytego w dziele i wyrażonego w treści wizualnej kodu kultury, symbolu, zabiegu formalnego.

Szczególnie często jest to uzasadnione w audiodeskrypcji dzieł plastycznych i innych obiektów statycznych, zwłaszcza gdy zadaniem audiodeskryptora jest opracowanie przewodnika dla niewidomych odbiorców, łączącego treści merytoryczne z opisem.

3. Opisujemy w myśl zasady: od ogółu do szczegółu.

Najpierw zwięzły opis ogólny, zawierający wszystko, co najważniejsze w danym dziele/ obrazie/scenie filmu itp. , następnie opis szczegółów, uszeregowany według ważności informacji.

- a. W przypadku filmów i innych materiałów audiowizualnych często trzeba poprzestać na ogóle, ponieważ bogata ścieżka dźwiękowa wymusza zwięzłość. Na przykład: mieści się tylko informacja, że bohaterka jest przebrana za Marilyn Monroe, brakuje czasu na opis charakteryzacji. Jednak nawet zmuszony do lakoniczności audiodeskryptor powinien co jakiś czas okrasić tekst plastycznie opisanym konkretem, pobudzającym wyobraźnię odbiorców.
- b. W przypadku obiektów statycznych audiodeskryptor nie jest ograniczony czasem, sam może decydować o objętości tekstu. Nie powinien jednak przytłoczyć odbiorców nadmiarem informacji.

Część szczegółową opisu należy uporządkować. Opisując zdjęcia, rysunki czy obrazy warto postużyć się planami. Zazwyczaj: pierwszym, drugim, trzecim, wyjątkowo czwartym.

Jeśli przedmiotu opisu można dotknąć, szczegółowy opis może przypominać skanowanie – wyliczać przedstawione obiekty od lewej do prawej lub z góry na dół. W innych przypadkach stopniowo konstruujemy obraz, przechodząc do szczegółów zgodnie z logiką, jakbyśmy właśnie malowali obraz lub opowiadali przedstawioną na obrazie historię.

4. Opisujemy tak, by pobudzić wyobraźnię.

a. Wybieramy najtrafniejsze słowa, bogate w znaczenia.

Audiodeskryptor nie powinien poprzestawać na wyrazach o znaczeniu najbardziej ogólnym. Analizując odcienie znaczeniowe synonimów, powinien wybrać ten, który najcelniej oddaje istotę. Np.: *dom* – czy raczej: *budynek, budowla, wieżowiec, blok, kamienica, gmach, rezydencja, chata, chałupa?*; *patrzy* – czy raczej: *spogląda, zerka, łypie, rozgląda się, obserwuje, wpatruje się, taksuje wzrokiem albo lustruje?*

b. Szukamy porównań, sugestywnych epitetów, nawet metafor.

Na przykład:

Klosz lampy przypomina bogato zdobiony damski kapelusz z długą woalką. Woalka jest nietypowa, bo z frędzli, i otacza cały kapelusz. (fragment audiodeskrypcji Gabinetu z Muzeum Mazowieckiego w Płocku)

Struga miodu leje się na splecione ręce Kaśki i Uhorczyka. Pozłożone miodem dłonie gładzą się nawzajem. (fragment audiodeskrypcji filmu „Janosik”)

- c. **Używamy nazw kolorów i określeń dotyczących stosunków przestrzennych, unikamy jednak określeń rzadkich/ branżowych**, np. *kolor amarantowy, pistacjowy, żabia perspektywa*.
- d. **W miarę możliwości unikamy w opisie czasownika „widać”**.

Korzystamy z niego tylko wtedy, gdy jego użycie upraszcza konstrukcję składniową. W innych przypadkach mówienie o tym, że „coś widać” burzy iluzję, przerywa narrację, która przecież z definicji mówi o tym, co widać.

5. **Staramy się zachować obiektywizm opisu, rozumiany jako brak wartościowania, komentowania, interpretowania i cenzurowania.**

- a. **Audiodeskryptor nie powinien zawierać w opisie własnych ocen i opinii.**

Na przykład opisując wygląd bohaterów filmowych, staramy się oddać ich atrakcyjność/brak atrakcyjności, opisując atrybuty ich urody/braku urody, unikając wartościujących epitetów. Jeśli jednak to nie jest możliwe (choćby z braku czasu), a ta cecha bohatera jest istotna dla fabuły, piszemy otwarcie, że ktoś jest ładny, przystojny czy wręcz przeciwnie: niechłujny, odrażający. Zwłaszcza wówczas, kiedy wygląd zewnętrzny jest wyróżnikiem postaci, jak w przypadku bohaterki filmu „Ziemia obiecana” Lucy Zuckerowej. Lucy została przedstawiona w audiodeskrypcji jako „rudowłosa piękność”. Określenie „piękność” w tym przypadku jest bardziej przydomkiem, niż epitetem.

- b. **nie nazywamy wprost emocji bohaterów, jeśli wynikają one w sposób oczywisty z mimiki (np. szeroki uśmiech) albo z tonu i treści wypowiedzi.**

Jeśli jednak mimika jest trudna do jednoznacznego opisanie, należy połączyć określenie emocji z opisem mimiki (np.: *Twarz Piotra wykrzywia grymas wściekłości*). Bywa, że z braku czasu pozostaje tylko zwięzłe określenie emocji (np.: *Piotr wściekły*).

- c. **Nie cenzurujemy scen drastycznych, brutalnych, erotycznych i pornograficznych, opisujemy je zgodnie z prawdą, unikamy jedynie nadmiernej szczegółowości.** Nie epatujemy dostownością, nie używamy słownictwa wulgarne.

- 6. Stuprocentowy obiektywizm nie jest możliwy. Audiodeskrypcja zawsze jest subiektywna, bo jest wyborem, dokonany przez konkretnego audiodeskrytora obdarzonego indywidualną wrażliwością, doświadczeniem, kompetencjami kulturowymi.**

Nie ma jedynej, wyłącznie słusznej audiodeskrypcji konkretnego dzieła. Różne teksty mogą być równoważne merytorycznie i poznawczo. Ważne, żeby opis był spójny, przemyślany, uwzględniający potrzeby i możliwości poznawcze odbiorców.

- 7. Jeśli opis jest adresowany do konkretnej grupy odbiorców, na przykład do dzieci, audiodeskrytor powinien uwzględnić ich specyficzne potrzeby, oczekiwania, przyzwyczajenia.**

Na przykład:

Czyżby na pagórek wpełzł wielki rudy wąż w lśniące szare plamki? Wijąc się wśród roślinności, powyginął długie ciało. Teraz leży nieruchomo – pewnie wygrzewa się w słońcu. Może to olbrzymia żmija?!

Bez obaw! Z bliska widać, że to frontowa ściana piętrowego budynku udaje węża. Długa, wąska, falista – wtapia się w zielone otoczenie. Rude łuski okazują się cegłami, a szare plamki – oknami różnej wielkości. (Fragment opisu budynku przy ul. Van Gogha w warszawskiej dzielnicy Białołęka – siedziby zespołu szkół).

- 8. Opis powinien, w miarę możliwości, współgrać stylistycznie z filmem/spektaklem/dziełem.**

Na przykład:

Milicjanci wychodzą. Wpada kilku wyrostków. Luźne marynary, skórzane płaszcze, czapki z daszkiem. Zwarta grupa mętnych typów. Rytmiczne jednakowe ruchy. Głowy obracają się jak na komendę. Lustrują otoczenie. Nogi podrygują rytmicznie. Ręce w górę – niby trzymają uchwyty w tramwaju. Poprawiają czapki, podnoszą kołnierze marynarek. Wychodzą luzackim krokiem. Na obrotowej scenie wjeżdża szpitalne łóżko. Na nim poszkodowany Stryć. Obok Sanitariusz. (Fragment audiodeskrypcji spektaklu „Zły” w Teatrze Powszechnym w Warszawie).

- 9. Każdy tekst audiodeskrypcji przed upublicznieniem powinien zostać poddany redakcji i ocenie przez innego redaktora, a następnie – skonsultowany z osobami niewidomymi i niedowidzącymi.**

- 10. Należy zadbać o dobrą jakość nagrania/odczytania tekstu audiodeskrypcji.**
Gwarancję jakości daje wybór profesjonalnego lektora, mającego prawidłową

dykcję, stosującego prawidłową intonację i logiczne akcentowanie. Ważne, by głos lektora i sposób czytania nie przykuwały uwagi, np. nadmierną modulacją.

Szczególnie istotny jest wybór lektora do audiodeskrypcji teatralnej, odczytywanej na żywo. Zadanie jest bowiem znacznie trudniejsze niż podczas nagrania w studiu. Lektor musi niekiedy stawić czoło nieoczekiwanym zmianom – w scenografii, kostiumach czy interpretacji aktorskiej. Oczywiście jeśli audiodeskryptor spodziewa się takich zmian, powinien je uwzględnić, opracowując skrypt – np. wiedząc, że dwóch grających tę samą rolę aktorów różnie ją interpretuje, wykonuje inne gesty i czynności, powinien zapisać w skrypcie oba warianty, dając lektorowi możliwość wyboru – w zależności od obsady.

W przypadku audiodeskrypcji do filmów zagranicznych, w których lektor czyta dialogi, bardzo istotny jest dobór głosów obu lektorów – powinny wyraźnie się od siebie różnić (głos męski i kobiecy).

Warto też brać pod uwagę fakt, że niektórzy niewidomi preferują nagrania audiodeskrypcji, przygotowane za pomocą syntezy mowy.

Specyficzne zasady tworzenia audiodeskrypcji utworów audiowizualnych:

- 1. Audiodeskrypcja powinna mieścić się między wypowiedziami bohaterów utworu audiowizualnego; nie powinna zagłuszać żadnych ważnych dźwięków filmu czy spektaklu.**

Opis „nakładamy” na wypowiedzi bohaterów czy narratora wyłącznie wtedy, gdy opis treści wizualnych jest niezbędny do prawidłowego śledzenia akcji filmu/sztuki teatralnej lub rozumienia fabuły.

W przypadku produkcji obcojęzycznych dopuszczalne jest zagłuszanie audiodeskrypcją narracji i dialogów prowadzonych w języku oryginalnym, należy się jednak starać odstąpić jak najwięcej z oryginalnej ścieżki dźwiękowej.

- 2. Nie wykorzystujemy na audiodeskrypcję każdej przerwy w oryginalnej narracji filmu/spektaklu.**

Dajemy widzom możliwość wysłuchania muzyki, wtopienia się w ciszę, jeśli jest to nierozłącznie związane z nastrojem dzieła audiowizualnego.

- 3. Nie powielamy informacji zawartych w dialogach i niewerbalnych dźwiękach.** Emocje i intencje bohaterów często są wyrażane poprzez ton głosu, intonację, akcentowanie,

a wiele dźwięków i odgłosów, zawartych w ścieżce dźwiękowej, niesie ze sobą ważne informacje o akcji.

4. Audiodeskrypcja musi nadążać za akcją filmu/spektaklu, relacjonować ją na bieżąco, w czasie teraźniejszym.

W przypadku rozwijającego się w czasie dzieła audiowizualnego opis treści wizualnych nie może zaburzać naturalnego rytmu dzieła. Dopuszczalne są jednak nieznaczne wyprzedzenia akcji filmu/spektaklu, jeśli są one niezbędne z uwagi na kompetentny i komfortowy odbiór dzieła przez osoby korzystające z audiodeskrypcji. Zwykle dotyczy to zapowiadania nowej sceny – miejsca akcji, bohaterów – w sytuacji, gdy ta scena zaczyna się od dialogu.

5. Przygotowując audiodeskrypcję, dokonujemy selekcji informacji zawartych w obrazie, starannie wybieramy przedmioty opisu, zwykle są to:

- czynności wykonywane przez bohaterów,
- wygląd postaci, przybliżony wiek, strój, mimika, gesty,
- miejsce akcji, czas akcji (pora roku, pora dnia),
- przedmioty składające się na scenografię, tworzące koloryt lokalny, klimat miejsca, nastrój chwili.

Jeśli opis wyglądu postaci, miejsca akcji, rekwizytów, jest niemożliwy z braku czasu, staramy się dołączyć do głównego tekstu AD dodatki, zawierające takie opisy.

Dla pełnego przekazania treści filmu i intencji jego twórców sam opis tego, co widać na ekranie jest zwykle niewystarczający. Ważna jest znajomość języka filmu, stanowiącego o kolejności kadrów i sposobie ich łączenia. Audiodeskryptor odczytuje ten język i jego znaki, zaś ich sens zapisuje w tekście audiodeskrypcji. Przykładowo: wspomnienia, marzenia, sny, retrospekcje, inne sceny nierealistyczne powinny być nazwane, by ułatwić odbiorcy zrozumienie fabuły i intencji twórców. Nie pozostawiamy odbiorcy samego z domysłami. Inny przykład – z filmu „Kostka” (seria „Magiczne drzewo”): Mały chłopiec idzie dworcowym peronem. Na ekranie widać go w oddali. Gdy na pierwszym planie pojawiają się dwie pary nóg w czarnych spodniach, osoba widząca kojarzy taki kadr z zagrożeniem, niebezpieczeństwem grożącym chłopcu, domyśla się, że w ten sposób ukazani mężczyźni w czarnych spodniach obserwują chłopca. W tekście audiodeskrypcji nie możemy tego pominąć. Opis ograniczający się do stwierdzenia, że na jednym peronie jest chłopiec, a na sąsiednim – nieznanymi dwaj mężczyźni, pozbawiłby osoby niewidome istotnej informacji. Tekst audiodeskrypcji brzmi: *Wiki nie wie, że jest obserwowany...*

6. W tekście audiodeskrypcji umieszczamy także:

- pojawiające się na ekranie napisy i opisy znaków graficznych – w tym logo twórców i producentów;
- nazwiska twórców filmu, pojawiające się na początku i końcu;
- objaśnienia niejednoznacznych i trudno rozpoznawalnych dźwięków.

7. Aby ułatwić identyfikację bohaterów (zwłaszcza na początku filmu/spektaklu), zapowiadamy mówiących, podając ich imiona.

Jeśli bohaterowie nie są znani z imienia/nazwiska, zamieszczamy zwięzły opis, zawierający atrybut postaci (np.: *dziewczynka z warkoczami*).

8. Nie wprowadzamy imion postaci wcześniej, zanim poznają je osoby widzące.

Wyjątkiem filmy i spektakle wieloobsadowe, w których jest kilka postaci o podobnie brzmiących głosach i w których nazywanie bohaterów przydomkami do chwili poznania imienia byłoby zbyt kłopotliwe z braku czasu.

9. Audiodeskrypcję zapisujemy w maksymalnie prosty sposób. Unikamy złożonych konstrukcji składniowych, często wykorzystujemy zdania proste i równoważniki.

Wynika to zarówno z częstej w audiodeskrypcji utworów audiowizualnych potrzeby zwięzłości, jak i z dynamizmu relacji bezpośredniej.

Żeby dać odbiorcom poczucie bieżącej relacji, możemy świadomie dzielić zdania audiodeskrypcji, przekazywać informacje fragmentami, zgodnie z obrazem. Jak w filmie „Chopin – pragnienie miłości”: *Fryderyk rozstawia nogi. Jan przykuca. Chwyta oburącz nogawki spodni z przodu...* – tu krótka pauza, czekamy na rozwój akcji i dopowiadamy: *z tyłu*.

Lub inny przypadek – wstawianie słów jednego zdania audiodeskrypcji pomiędzy słowa dialogu w filmie „Adele”: **Adela i Setimohtep stykają trzy kawałki mapy w całość.**
13:51 ADELA Śmierć...

Patrzy na wrota

to jedyna droga ...

wskazuje palcem hieroglify...

wiodąca...

unoszą rękę...

do narodzin.

Kładzie dłoń na najwyższym znaku.

HAŁAS

Unosi się kamienna płyta. Struga piasku tryska z otworu w ścianie.

10. Skrypt powinien mieć czytelną formę graficzną i powinien zawierać wskazówki dla lektora.

- Tekst audiodeskrypcji należy oznaczyć – kolorem, większą czcionką albo tłustym drukiem – tak, aby wyraziście odróżniał się od dialogów.
- Zapisanie w skrypcie dialogów (albo chociaż ich fragmentów) ułatwia lektorowi orientację.
- W przypadku audiodeskrypcji filmów czy innych zarejestrowanych materiałów audiowizualnych moment, w którym lektor powinien zacząć czytać, należy oznaczyć kodem czasowym.
- Jeśli wskazana jest zmiana tempa czytania, należy zamieścić taką informację w nawiasie, mniejszą czcionką albo innym kolorem niż tekst opisu. (np. *szybko*; *powoli*, *zgodnie z obrazem* itp.)

Opracowanie:

Fundacja Kultury Bez Barrier – Anna Żórawska, Robert Więckowski

Izabela Künstler, Urszula Butkiewicz

Warszawa, 1 września 2012

11.5 Wytyczne Ofcom dotyczące tłumaczenia migowego, napisów, audiodeskrypcji w: Ofcom's Code on Television Access Services, Londyn 2012-2015

Załącznik nr 4. Zalecenia dotyczące usług dostępnościowych w telewizji

ZASADY OGÓLNE

A4.1

Nadawcy w Wielkiej Brytanii, którzy świadczą usługi dostępnościowe (napisy, tłumaczenie na język migowy oraz audiodeskrypcję), powinni stosować się do niniejszych zaleceń, niezależnie od tego, czy obowiązuje ich Kodeks telewizyjnych usług dostępnościowych (*Code on Television Access Services*). Wszyscy nadawcy winni stosować się do punktu A4.9.

Odbiorcy

A4.2

Osoby korzystające z usług dostępnościowych nie stanowią jednorodnej grupy. Na przykład, wielu odbiorców audiodeskrypcji to osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku, ale osoby te nie są ślepe, a większość z nich mogła częściowo widzieć w którymś okresie życia. Podobnie zróżnicowaną grupą są odbiorcy napisów: od osób słyszących (napisy pozwalają im ściszyć dźwięk), przez osoby z niewielkim uszkodzeniem słuchu, po osoby zupełnie głuche. Niektórzy Ush⁸ (szczególnie głuchoniewidomi) mogą korzystać z więcej niż jednej usługi dostępnościowej, jako że przyczyny niepełnosprawności jednego z narządów mogły również wpłynąć na inny. Użytkownicy usług dostępnościowych to zarówno osoby bardzo młode, jak i w podeszłym wieku, ale znacząca część odbiorców korzystających z usług dostępnościowych to osoby starsze, ponieważ częstość występowania niepełnosprawności narządów słuchu lub wzroku wzrasta wraz z wiekiem.

⁸ Osoby z zespołem Ushera rodzą się głuche lub słabosłyszące, a w okresie dojrzewania zaczynają mieć problemy ze wzrokiem, zwykle prowadzące do widzenia tunelowego. Większość osób z zespołem Ushera ma jednak dosyć dobre widzenie centralne.

Dobór programów i godzin ich emisji

A4.3

Kodeks telewizyjnych usług dostępnościowych (*The Code on Television Access Services*) wymaga od nadawców, by w zakresie doboru programów z tłumaczeniem na język migowy i ustalania godzin emisji tych programów konsultowali się z grupami odbiorców, tak by zwiększyć korzyści z usługi.

A4.4

W przypadku serii programów, jeżeli rozpoczyna się jej emisję z usługami dostępnościowymi, należy dołożyć wszelkich starań, by te usługi dostępnościowe towarzyszyły każdej kolejnej części serii. Jeśli wystąpią nieprzewidziane problemy, które to uniemożliwią, a w bliskiej przyszłości planowana będzie powtórka programu, należy wyemitować ogłoszenie (opatrzone napisami) informujące o tym, kiedy będzie można obejrzeć dany program wraz z usługami dostępnościowymi. Powinno się też zamieścić przeprosiny, w miarę możliwości zarówno przed, jak i po programie. Jeśli nie jest to możliwe, ponieważ problem techniczny został wykryty dopiero po wyemitowaniu programu, kolejny odcinek danej serii należy poprzedzić stosownymi przeprosinami.

A4.5

Ofcom zachęca nadawców, by nie próbowali wypełniać swoich zobowiązań poprzez emitowanie powtórek programów z usługami dostępnościowymi, jako że ogranicza to korzyść z usług dostępnościowych dla ich odbiorców.

Monitoring spójności i jakości

A4.6

Nadawcy powinni w regularnych odstępach czasu sprawdzać, czy usługi dostępnościowe są nadawane poprawnie. Przerwa w emisji usług dostępnościowych jest dla osób, które z nich korzystają, równie dużym problemem, jak zupełna przerwa w emisji dla innych widzów. Nadawcy, w miarę możliwości, gdy tylko zidentyfikują wystąpienie problemu, powinni zamieszczać przeprosiny (w formie komunikatu głosowego lub napisów) wraz z krótkim wyjaśnieniem przyczyny awarii.

A4.7

Nadawcy powinni także regularnie monitorować jakość swoich usług dostępnościowych. Grupy fokusowe oraz informacje zwrotne od indywidualnych widzów mogą być użytecznym wskaźnikiem jakości.

Konsultacje i informacje zwrotne od widzów

A4.8

Nadawcy powinni regularnie zasięgać opinii organizacji reprezentujących odbiorców usług dostępnościowych w zakresie takich kwestii, jak jakość usług dostępnościowych, dobór programów i godziny ich emisji. By ułatwić odbiorcom usług dostępnościowych przekazywanie informacji zwrotnych, nadawcy powinni na swoich stronach internetowych zamieścić adresy kontaktowe: adres e-mail, numer telefonu, numer telefonu do kontaktu tekstowego. Nadawcy powinni analizować informacje zwrotne od widzów oraz odpowiadać na nie.

Sytuacje zagrożenia

A4.9

Aby odbiorcy usług dostępnościowych mogli uzyskać informacje o sytuacjach zagrożenia na poziomie lokalnym i krajowym, ważne jest, by ogłoszenia o takich sytuacjach (w tym szczególnie właściwe numery kontaktowe) były dostępne w formie komunikatów głosowych oraz opatrzone napisami (najlepiej napisami otwartymi), tak by odbiorcy mieli wystarczająco dużo czasu, by zapisać te informacje.

Materiały informacyjne

A4.10

Ofcom nie ponosi odpowiedzialności za treści zawarte na zewnętrznych stronach internetowych. Nadawcy mogą jednak znaleźć użyteczne informacje w poniższych materiałach:

- archiwalne rekomendacje ITC z przykładami dobrych i złych praktyk;
- zalecenia RNIB dotyczące udostępniania programów telewizyjnych osobom z niepełnosprawnością wzroku, w tym szczególnie audiodeskrypcji dla dzieci;
- zalecenia BBC dotyczące odbiorców z niepełnosprawnością wzroku;

- muzyka i efekty dźwiękowe – informacja Hearing Concern dla nadawców;
- nowy krój czcionki dla napisów w telewizji cyfrowej – Janet Silver, John Gill, Christopher Sharville, James Slater and Michael Martin;
- telewizja a dzieci głuche, National Deaf Children's Society

Kodeks Telewizyjnych Usług Dostępnościowych

Napisy

Co to są napisy?

A4.11

Napisy to prezentowany na ekranie tekst będący zapisem wypowiedzi oraz efektów dźwiękowych, które mogą nie być słyszalne dla osób z niepełnosprawnością narządu słuchu. Napisy są możliwie jak najdokładniej synchronizowane z dźwiękiem.

Odbiorcy

A4.12

Osoby korzystające z napisów to niejednorodna grupa odbiorców – od osób, które utraciły częściowo słuch wraz z wiekiem, po osoby, które urodziły się głuche. Wiele dobrze słyszających osób również korzysta z napisów, by oglądać telewizję ze ściszym dźwiękiem (np. by móc równocześnie rozmawiać przez telefon) albo by uczyć się języka angielskiego. Ci odbiorcy nie są jednak częścią grupy docelowej. Dla osób głuchych i tych z daleko posuniętą utratą słuchu, napisy są prawdopodobnie najważniejszym źródłem informacji dźwiękowych.

Widzowie z niewielkim lub umiarkowanym uszkodzeniem narządu słuchu najprawdopodobniej wspomagają się napisami w słuchaniu wypowiedzi i raczej nie

wykorzystują ich jako substytutu dźwięków. W obu przypadkach odbiorcy prawdopodobnie w pewnym stopniu, świadomie lub nieświadomie, czytają z ust. Odbiorcy napisów to osoby o bardzo zróżnicowanej znajomości języka angielskiego; niektóre osoby głuche uważają brytyjski język migowy za swój pierwszy język i komunikują się mniej biegle w języku angielskim. Chociaż zróżnicowane potrzeby odbiorców napisów utrudniają przygotowanie napisów, które w pełni zaspokajałyby potrzeby wszystkich, poniższe zalecenia odzwierciedlają ogólnie przyjętą praktykę.

Dobór programów i godzin ich emisji

A4.13

Nadawcy z niską kwotą zobowiązania (np. 10%) powinni potraktować priorytetowo najpopularniejsze programy, ponieważ opatrzenie ich napisami prawdopodobnie będzie korzystne dla większości odbiorców. Nadawcy powinni również rozważyć udostępnienie z napisami tych programów, które są chętnie oglądane przez osoby starsze, jako że ta grupa widzów stanowi dużą część odbiorców napisów, a wielu starszych widzów ogląda telewizję bardzo często. Wraz z podnoszeniem kwoty zobowiązania, w doborze programów i godzin ich emisji należy zwrócić większą uwagę na to, by udostępnić szeroki przegląd programów skierowanych do różnych grup widzów.

Dobre praktyki

A4.14

Prezentacja napisów: napisy należy emitować z wykorzystaniem czcionki Tiresias Screenfont dla wszystkich napisów. Napisy w telewizji naziemnej standardowej jakości powinny być nie mniejsze niż 20 linii obrazu telewizyjnego przypadających na dużą literę „V”, tyle samo pod i nad każdym znakiem, a piksele tworzące litery powinny być podświetlone przynajmniej w 50%. Choć Ofcom nie reguluje sprzętu wykorzystywanego do odbioru napisów w telewizji kablowej i satelitarnej, zaleca również dostawcom platform kablowych i satelitarnych, by stosowali się do tych samych standardów. Zachęca się nadawców, by stosowali technikę antyaliasingu w celu wygładzenia wyglądu napisów na ekranie. Napisy powinny znajdować się w „obszarze bezpiecznym” („*safe caption area*”) ekranu o proporcji 14:9 i powinny być normalnie prezentowane na dole ekranu, chyba że zasłaniałyby usta mówcy lub inne ważne informacje lub akcję. Należy dołożyć szczególnych starań, by nie zasłaniać twarzy, ponieważ odbiorcy odczytują z niej emocje i ton głosu, a także czytają z ust.

A4.15

Napisy przygotowane z wyprzedzeniem i napisy na żywo: przygotowane z wyprzedzeniem napisy blokowe to najlepsza forma udostępniania dokładnych, łatwych w odbiorze i dobrze zsynchronizowanych napisów. Takie napisy należy stosować do programów nagrywanych z wyprzedzeniem. Zaleca się napisy w kolorach białym, żółtym, niebieskim (cyjan) i zielonym na czarnym, nieprzezroczystym tle, ponieważ daje to najlepszy kontrast.

W przypadku konieczności zastosowania napisów wypuszczanych ręcznie, przygotowując je, należy wykorzystać dostępne wcześniej teksty do tych fragmentów programu, które nie są improwizowane. Oprócz najwyższej możliwej dokładności i synchronizacji, należy zadbać o to, by napisy były wyświetlane w sposób ciągły i płynny.

A4.16

Układ tekstu: napisy powinny zwykle zawierać jedno zdanie zajmujące nie więcej niż dwie linie, chyba że trzy linie nie będą zastaniać obrazu. Jeśli to konieczne, zdania należy przeformułować lub podzielić na kilka zdań, zgodnie z naturalnymi podziałami składniowymi, tak by każdy napis był zrozumiałym segmentem tekstu. Jeśli zdanie zawiera się w więcej niż jednym napisie, należy je tak podzielić, by zasygnalizować, że zdanie będzie kontynuowane. Taki efekt można uzyskać, kończąc pierwszy napis spójnikiem, przecinkiem, średnikiem lub nawet wielokropkiem. Nie wolno dzielić słów między liniami napisu.

A4.17

Informacje inne niż wypowiedzi: napisy, oprócz tego, że są zapisem wypowiedzi, powinny w sposób jasny opisywać ważne informacje pozajęzykowe, takie jak nastrój muzyki czy słowa piosenek (wykorzystując znak # by zasygnalizować początek i koniec fragmentu muzycznego), mówienie podniesionym głosem (z wykorzystaniem kapitalików), wypowiedzi, których nie słychać czy niezrozumiałe okrzyki itd. (każdorazowo trzeba zaznaczyć, że wypowiedzi nie słychać albo jest niezrozumiała). Napisy należy przesunąć w lewą lub w prawą stronę, by zasygnalizować kierunek, z którego słychać dźwięki, a w przypadku, gdy nie da się od razu zidentyfikować mówiącego, napis z początkiem wypowiedzi powinien zawierać tekst identyfikujący mówcę. Kursywa lub cudzystów mogą być stosowane dla podkreślenia danego słowa. Jeśli w ramach programu występuje dłuższy fragment bez wypowiedzi, należy zastosować napis z wyjaśnieniem. Poszczególnych mówców należy oznaczyć różnymi kolorami. Napisy powinny identyfikować źródło narracji spoza kadru, o ile nie jest to oczywiste z kontekstu obrazu.

A4.18

Synchronizacja wypowiedzi i napisów: celem jest zsynchronizowanie wypowiedzi i napisów tak dokładnie, jak to tylko możliwe. Napis powinien pojawiać się wraz

z początkiem wypowiedzi oraz znikać mniej więcej wraz z końcem odpowiedniego fragmentu wypowiedzi. Jeśli to konieczne, można wprowadzać niewielkie zmiany redakcyjne do napisów, tak by uniknąć znacznego opóźnienia między mową a napisami. W programach na żywo celem powinno być ograniczenie do minimum nieuniknionego opóźnienia napisów (nie powinno być ono dłuższe niż 3 sekundy) przy zachowaniu dokładności w zapisie tego, co jest mówione. Jeśli to możliwe, napisy nie powinny przechodzić przez cięcia montażowe oraz, gdy początek wypowiedzi zbiega się z cięciem montażowym, powinny się rozpocząć tuż po nim.

A4.19

Prędkość napisów: prędkość nie powinna normalnie przekraczać 160 do 180 słów na minutę w przypadku programów nagrywanych z wyprzedzeniem. Chociaż ograniczenie prędkości napisów może być w praktyce niemożliwe w przypadku programów na żywo, ich redaktorzy i producenci powinni być świadomi, że dialogi wymagające napisów szybszych niż 200 słów na minutę są dla wielu widzów trudne w odbiorze. Można rozważyć wyświetlanie trzech linii tekstu zamiast dwóch, tak by dać widzom więcej czasu na przeczytanie napisu, o ile taki napis nie zasłania ważnych fragmentów obrazu. Dla młodszych dzieci odpowiednie są napisy skrócone i prezentowane z mniejszą prędkością. Należy jednak dołożyć starań, żeby tekst był dokładny i poprawny gramatycznie, ponieważ dla dzieci i rodziców ważna jest rola napisów w rozwijaniu umiejętności czytania.

A4.20

Dokładność: odbiorcy napisów muszą być w stanie jednocześnie oglądać to, co się dzieje na ekranie, oraz czytać napisy. Dlatego ważne jest, by napisy były jak najdokładniejsze, żeby odbiorcy nie musieli zgadywać, jakie znaczenie ma niedokładny napis. Nadawcy powinni dołożyć starań, by napisy do programów nagrywanych z wyprzedzeniem były sprawdzane przed emisją pod kątem ich dokładności. Gdy stosowane są napisy na żywo, wcześniejsze przygotowanie się jest kluczowe. Jeśli to możliwe, należy uzyskać tekst do tych fragmentów programu, które nie są improwizowane, oraz uzupełnić słownik o nowe słowa i nazwy. Jeśli napisy przygotowane na żywo są wykorzystywane ponownie przy powtórce programu, należy je wcześniej przejrzeć, a jeśli to konieczne, zredagować.

A4.21

Promocja: słowo „Napisy” powinno być wyświetlone na ekranie w sposób widoczny na początku programu.

Audiodeskrypcja

Co to jest audiodeskrypcja?

A4.22

Audiodeskrypcja to usługa skierowana głównie do osób niewidomych lub niedowidzących. Jest to komentarz nałożony na ścieżkę dźwiękową, wykorzystujący pauzy, by wyjaśniać widoczną na ekranie akcję, opisywać postaci, miejsca, kostiumy, mowę ciała i wyraz twarzy, tak by ułatwić osobom niewidomym i niedowidzącym rozumienie programu audiowizualnego i czerpanie przyjemności z jego odbioru.

Odbiorcy

A4.23

Osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku są w różnym wieku, ale większość z nich traci wzrok częściowo lub zupełnie w starszym wieku, na przykład w skutek zwyrodnienia plamki żółtej. W związku z tym autorzy audiodeskrypcji powinni wziąć pod uwagę to, że większość potencjalnych odbiorców audiodeskrypcji trochę widzi lub widziało we wcześniejszym okresie życia.

Dobór programów i godzin ich emisji

A4.24

Choć osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku lubią oglądać te same audycje, co inni widzowie, nie wszystkie programy nadają się, by opracowywać do nich audiodeskrypcję. Niektóre audycje mają zbyt szybkie tempo lub nie ma w nich miejsca na dodatkowy opis (np. programy informacyjne), ewentualnie opatrzenie niektórych programów audiodeskrypcją może nie nieść szczególnych korzyści dla odbiorców (np. teleturnieje).

Dobre praktyki

A4.25

Co opisywać: w zależności od ich znaczenia dla fabuły, audiodeskrypcja powinna opisywać: postaci, miejsca, czas i okoliczności, trudne do zidentyfikowania dźwięki, akcję widoczną na ekranie oraz teksty widoczne na ekranie.

A4.26

Postaci: zidentyfikowanie i opisanie postaci jest kluczowe, by audiodeskrypcja mogła spełnić swoją rolę. Należy zidentyfikować charakterystyczne cechy postaci tak szybko,

jak to w praktyce możliwe, by pomóc odbiorcy w zidentyfikowaniu postaci w ramach wyobrażenia, które odbiorca tworzy w umyśle, a jednocześnie uniknąć rozwlekłych i mylących opisów, np. „wysoki mężczyzna”, „prokurator okręgowy Lopez”. Nie należy jednak zdradzać imienia lub nazwiska postaci, jeśli fabuła wymaga, by tożsamość postaci nie była znana od samego początku. W opisie postaci znaczące mogą być takie aspekty jak: ubiór, wygląd fizyczny, wyraz twarzy, mowa ciała, przynależność etniczna oraz wiek. Nie należy bać się używania kolorów lub opisywania postaci jako ładnej czy przystojnej, tam gdzie ma to znaczenie dla fabuły. Ogólnie w audiodeskrypcji częściej niż w zwykłej mowie stosuje się imiona (zamiast „on” lub „ona”), tak by nie wprowadzać widzów w błąd, szczególnie w scenach z udziałem wielu postaci.

A4.27

Akcja widoczna na ekranie: gdzie jest to możliwe, należy starać się opisywać akcję w tym samym momencie, kiedy ją widać. Ma to szczególne znaczenie w przypadku sytuacji komicznych, w których odbiorcy widzący oraz odbiorcy z niepełnosprawnością narządu wzroku powinni być w stanie śmiać się w tym samym momencie. Tam, gdzie ma to znaczenie, należy także odwołać się do tego, co działo się wcześniej. Może być też konieczne opisanie kolejnej sceny przed zakończeniem sceny poprzedzającej.

A4.28

Miejsca: podczas opisywania miejsc akcji, trzeba próbować zaznaczać zmianę sceny, tam gdzie to możliwe; a także czas dnia, datę, porę roku, dokładne miejsce; wszelkie trudne do zidentyfikowania dźwięki; informacje prezentowane na ekranie (np. znaki, piktogramy, napisy otwarte z tłumaczeniem z języka obcego, inne teksty na ekranie oraz napisy początkowe i końcowe). Opis nie powinien cenzurować tego, co widoczne na ekranie. Należy się jednak wystrzegać używania wulgarного języka, chyba że w odniesieniu do (na przykład) treści kluczowych dla zrozumienia programu, takich jak graffiti namalowane na murze.

A4.29

Czego nie opisywać: opis powinien zawierać tylko te elementy, które są widoczne na ekranie. Informacje, które nie są dostępne odbiorcom widzącym, nie powinny być dodawane w audiodeskrypcji, choć mogą być od tego odstępstwa. *Zwieńczony wieżyczkami most nad rzeką w mieście* nie jest właściwym opisem, jeśli widzom ukazuje się londyński Tower Bridge, nawet jeśli nazwa mostu nie znajduje się na ekranie. Należy też unikać specjalistycznych terminów filmowych, takich jak nazwy kadrów.

A4.30

Kiedy opisywać: audiodeskrypcja nie powinna nachodzić na dialogi oraz ważne efekty dźwiękowe, chyba że jest to niezbędne.

Nawet w takiej sytuacji audiodeskrypcja powinna przekazywać ważne informacje, gdy dialog lub inne dźwięki nie mają znaczenia dla fabuły, lub gdy konieczne jest odczytanie napisów z tłumaczeniem lub innych napisów na ekranie. By odróżnić odczytywane napisy od opisu należy wykorzystać dwa głosy lub zaznaczyć różnicę w tekście (np. lektor czyta *Mówi po rosyjsku...* albo *Napis o treści...*). W trakcie wyświetlania napisów początkowych i końcowych należy dołożyć wszelkich starań, by audiodeskrypcja nie nakładała się w sposób nieelegancki na teksty piosenek. Podczas piosenek idealnie byłoby, gdyby audiodeskrypcja następowała w przerwach między śpiewem lub w momentach, gdy śpiewany tekst nie ma znaczenia dla fabuły.

A4.31

Język: audiodeskrypcja jest komentarzem w czasie rzeczywistym, więc ogólnie powinna być prowadzona w czasie teraźniejszym (*On siedzi*) lub z wykorzystaniem imiesłówów (*Stojąc przy oknie, wzdycha głęboko*), w zależności od potrzeby.

Ważne jest używanie różnorodnych słów, szczególnie czasowników. *Wbiega do pokoju* jest lepsze niż samo stwierdzenie faktu *Wchodzi do pokoju* i tworzy dla odbiorcy klarowniejszy obraz (zawsze warto korzystać ze słownika synonimów). Przysłówki są użyteczne w zwięzłym opisywaniu emocji i akcji, ale nie powinny być subiektywne. Słownictwo powinno być dopasowane do gatunku audycji, precyzyjne, przystępne i zwięzłe.

A4.32

Odczytywanie audiodeskrypcji: audiodeskrypcja powinna być czytana w stałym rytmie, w sposób nienarzucający się oraz bezosobowy (ale nie monotony), tak by osobowość i poglądy lektora nie wpływały na odbiór audycji. Należy unikać sformułowania „widzimy”. Ważne jednak jest, by czasem dodać emocji, kolorytu i subtelnosci w odpowiednich miejscach audycji, tak by dopasować audiodeskrypcję do nastroju oraz rozwoju fabuły. Styl opisu powinien pasować do gatunku audycji. Dykcja ma być poprawna, nie należy czytać z pośpiechem – każde słowo powinno być wyraźnie słyszalne i wypowiedziane tak, by nie nachodzić na następujące dialogi. Audiodeskrypcja powinna czynić odbiór audycji bardziej komfortowym, a nie odwracać uwagę od treści audycji.

A4.33

Równowaga: potrzebny jest właściwy osąd, by zachować równowagę pomiędzy szczegółowością opisu a niebezpieczeństwem przytłoczenia odbiorców ilością szczegółów i odwrócenia ich uwagi od czerpania radości z odbioru programu. Nadmiar opisu, nawet jeśli jest dużo wolnej przestrzeni na opis, może utrudnić widzom przyswajanie informacji. Należy pozwolić, by opisywany program mógł „oddychać”. Z drugiej strony, długie przerwy między dialogami mogą wymagać wyjaśnienia, tak by były zrozumiałe dla odbiorcy, np. *cowboy cwałuje w dal przez prerię*. Jeśli w programie jest niewiele miejsca

na audiodeskrypcję, lepiej skupić się na kluczowych momentach i dynamice akcji, niż przyspieszać opis albo próbować zająć nim każdą wolną chwilę. Dla przykładu, w scenach walk lub tańca, opisywanie każdego elementu akcji może rozpraszać uwagę odbiorcy. Ważne, by przyjęte podejście stosować konsekwentnie. Jeśli opis od początku jest bardzo szczegółowy, nie powinien nagle stawać się lakoniczny.

A4.34

Autorzy audiodeskrypcji: powinni być dobierani odpowiednio do gatunku i charakteru programu, a także widowni docelowej. Idealnie byłoby, gdyby ta sama osoba opracowywała opis do całej serii danego programu, tak by zachować konsekwentny styl opisu (np. pod względem poziomu szczegółowości), a także ponieważ audiodeskrypcja z punktu widzenia odbiorcy współtworzy audycję.

A4.35

Programy dla dzieci: Język oraz tempo opisu są szczególnie ważne w audycjach dla dzieci. Należy wziąć pod uwagę wiek oraz charakterystykę widowni docelowej, a także informacje zwrotne od dzieci i ich rodziców. Właściwy może być tu styl mniej zdystansowany niż w przypadku audycji dla dorosłych.

A4.36

Promocja: należy nadawać regularne ogłoszenia o programach z audiodeskrypcją.

A4.37

Lokowanie produktu: Jeśli program oznaczono na ekranie jako program zawierający lokowanie produktu, audiodeskrypcja powinna o tym informować (*Ten program zawiera lokowanie produktu*). Ta informacja nie powinna jednak przeszkadzać właściwemu opisowi; niezwykle ważne jest, by audiodeskrypcja w pierwszej kolejności spełniała swoją główną funkcję czynienia samej audycji dostępną.

Język migowy

Co to jest język migowy?

A4.38

Język migowy wykorzystuje gesty rąk, wyraz twarzy oraz język ciała, by przekazywać znaczenie. Brytyjski język migowy (BSL) jest najpopularniejszym językiem migowym w Wielkiej Brytanii. Jest to osobny język (uznany za taki przez rząd) o składni i leksyce innej niż język angielski. W Wielkiej Brytanii stosowany jest także system językowo-

migowy (*Sign Supported English*), który naśladuje składnię i słownictwo języka angielskiego, oraz makaton, który jest uproszczoną formą języka migowego używaną czasem w pracy z głuchymi dziećmi.

Odbiorcy

A4.39

Niektóre osoby głuche lub z dużym stopniem niepełnosprawności narządu słuchu (zwykle są to osoby, które mają głęboki niedosłuch, często od urodzenia lub od wczesnego dzieciństwa) używają BSL jako preferowanej formy komunikowania się. Młodsze głuche dzieci, które nie umieją jeszcze czytać w języku angielskim, potrzebują w sposób szczególny języka migowego, by rozumieć i czerpać radość z odbioru audycji dla dzieci.

Dobre praktyki

A4.40

Język: przy tłumaczeniu audycji na język migowy BSL powinien być językiem domyślnym. Nadawcy mogą jednak stosować inne języki migowe (np. makaton do programów dziecięcych albo system językowo-migowy do programów adresowanych do widzów, która ogłuchła w późniejszym okresie życia), o ile konsultacja z grupami odbiorców z niepełnosprawnością wskazały, że takie rozwiązanie jest akceptowalne. W miarę możliwości tłumaczenie na język migowy oraz tłumaczenie odczytywane przez lektora programów udostępnionych z językiem migowym powinny być zsynchronizowane z oryginalną mową lub językiem migowym.

A4.41

Prezentacja: Programy z językiem migowym powinny być prowadzone w języku migowym lub tłumaczone na język migowy. Użytkownicy języka migowego doceniają w sposób szczególny programy prowadzone w języku migowym, a młodsze głuche dzieci, które uczą się języka migowego, z większą łatwością rozumieją i czerpią radość z programów prowadzonych w języku migowym niż z programów tłumaczonych na język migowy. Programy z językiem migowym, zarówno te w nim prowadzone, jak i te tłumaczone, powinny być opatrzone napisami, tak by ułatwić osobom korzystającym i z języka migowego, i z napisów, zrozumienie programu i czerpanie radości z jego odbioru.

A4.42

Użytkownicy języka migowego: prezenterzy, reporterzy oraz tłumacze używający języka migowego powinni mieć stosowne kwalifikacje, zarówno biegłość w języku migowym, jak i umiejętność skutecznej komunikacji poprzez telewizję. Z większą elastycznością można

traktować gości oraz rozmówców, choć nadawcy powinni dołożyć starań, by te osoby komunikowały się w sposób zrozumiały. Tłumacze języka migowego powinni tłumaczyć i być ubrani w sposób odpowiedni do charakteru audycji. Dla przykładu, elegancki, oficjalny ubiór jest właściwy dla programów informacyjnych i publicystycznych, podczas gdy bardziej kolorowy i mniej formalny ubiór jest odpowiedni w przypadku programów dla dzieci. Ważne, by ubiór tłumaczy pozwalał na to, by byli oni dobrze widoczni na danym tle.

A4.43

Wielkość obrazu: obraz tłumacza migowego nałożony na oryginalną audycję ogólnie powinien być widoczny po prawej stronie ekranu i zajmować przestrzeń nie mniejszą niż jedna szóstą obrazu.

A4.44

Techniki: tłumacz języka migowego powinien stosować odpowiednie techniki, by zaznaczyć czyje wypowiedzi tłumaczy w danym momencie oraz zwrócić uwagę na ważne efekty dźwiękowe.

A4.45

Metody udostępniania: są dopuszczalne różne metody udostępniania tłumaczenia, o ile są one zgodne z niniejszymi zaleceniami oraz jeśli tłumaczenie jest w formie dostępnej dla wszystkich widzów, którzy chcą z niego korzystać, bez konieczności zakupu dodatkowego wyposażenia lub usług. Na przykład, nadawcy mogą zdecydować się na wykorzystanie usług interaktywnych, by udostępnić wersję w języku migowym równocześnie z wersją bez języka migowego, o ile informacje o takim rozwiązaniu zamieszczono na początku programu, a samo tłumaczenie zajmuje pełen ekran i jest zgodne ze standardami opisanymi w niniejszych zaleceniach. Nadawcy mogą również nadawać tłumaczenie na język migowy w formie zamkniętej, gdy stanie się to możliwe technicznie. Wymóg dostępności wyklucza jednak wykorzystanie technologii IPTV do emisji programów z tłumaczeniem na język migowy, chyba że odbiorcy dysponują już koniecznym sprzętem lub otrzymali go bezpłatnie. W każdym przypadku nadawcy, którzy chcą wykorzystać nowe formy emisji, powinni najpierw skonsultować się z Ofcom oraz organizacjami reprezentującymi osoby z niepełnosprawnością.

Tłumaczenie: Łukasz Stanisław Dutka

11.6 Wytyczne W3C WCAG 2.0. w zakresie dostępności multimedialnych

Wymagania *Web Content Accessibility Guidelines* (WCAG 2.0) dla systemu informatycznego w zakresie dostępności dla osób niepełnosprawnych określone w załączniku 4. rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 roku w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych.

Wyimki dotyczące dostępności multimedialnych

ZASADA	WYTYCZNA	KRYTERIUM SUKCESU WCAG 2.0	POZIOM
Zasada 1 – Postrzegalność	Wytyczna 1.1 Alternatywa w postaci tekstu: Dla każdej treści nietekstowej należy dostarczyć alternatywną treść w formie tekstu, która może być zamieniona przez użytkownika w inne formy (np. powiększony druk, brajl, mowa syntetyczna, symbole lub język uproszczony).	1.1.1 Media zmienne w czasie: Jeśli treść nietekstowa to media zmienne w czasie, wtedy alternatywa w formie tekstu zawiera opis pozwalający zrozumieć przeznaczenie treści nietekstowej.	A

ZASADA	WYTYCZNA	KRYTERIUM SUKCESU WCAG 2.0	POZIOM
	<p>Wytyczna 1.2 Media zmienne w czasie: Należy dostarczyć alternatywę dla mediów zmiennych w czasie.</p>	<p>1.2.1 Tylko audio lub tylko wideo (nagranie): Dla mediów nagranych w systemie tylko audio lub tylko wideo stosuje się następujące zasady, z wyjątkiem sytuacji, kiedy nagranie audio lub wideo jest alternatywą dla tekstu i w taki sposób jest oznaczone. Nagranie tylko audio: Zapewniona jest alternatywa dla mediów zmiennych w czasie, przedstawiająca tę samą treść, co w nagraniu audio. Nagranie tylko wideo: Zapewniona jest alternatywa dla mediów zmiennych w czasie, albo nagranie audio, przedstawiające te same informacje, jak w nagraniu wideo.</p> <p>1.2.2 Napisy rozszerzone (nagranie): Napisy rozszerzone dołączone są do wszystkich nagrań audio w multimedialnych zsynchronizowanych (dźwięk i obraz), z wyjątkiem sytuacji, kiedy są one alternatywami dla tekstu i w taki sposób są oznaczone.</p>	A

ZASADA	WYTYCZNA	KRYTERIUM SUKCESU WCAG 2.0	POZIOM
		1.2.3 Audiodeskrypcja lub alternatywa dla mediów (nagranie): Zapewnia się alternatywę dla mediów zmiennych w czasie lub audiodeskrypcję dla nagrań wideo w multimediami zsynchronizowanych (dźwięk i obraz), z wyjątkiem sytuacji, kiedy są one alternatywami dla tekstu i w taki sposób są oznaczone.	
	Wytyczna 1.3	1.3.1	A
		1.3.2	
		1.3.3	
	Wytyczna 1.4 Możliwość rozróżnienia: Użytkownik powinien móc dobrze widzieć bądź słyszeć treści – mieć możliwość oddzielenia informacji od tła.	1.4.1	A
		1.4.2 Kontrola odtwarzania dźwięku: Jeśli jakieś nagranie audio włącza się automatycznie na danej stronie i jest odtwarzane przez okres dłuższy niż 3 sekundy, dostępny jest albo mechanizm umożliwiający przerwanie lub wyłączenie nagrania, albo mechanizm kontrolujący poziom głośności niezależnie od poziomu głośności całego systemu.	
		1.4.3	AA
		1.4.4	
		1.4.5	

ZASADA	WYTYCZNA	KRYTERIUM SUKCESU WCAG 2.0	POZIOM
Zasada 2 – Funkcjonalność	Wytyczna 2.1 Dostępność z klawiatury: Zapewnij dostępność wszystkich funkcjonalności za pomocą klawiatury.	2.1.1 Cała treść oraz wszystkie zawarte w niej funkcjonalności dostępne są z interfejsu klawiatury, bez wymogu określonego czasu użycia poszczególnych klawiszy, poza tymi przypadkami, kiedy dana funkcja wymaga wprowadzenia informacji przez użytkownika w oparciu o ścieżkę ruchów, a nie w oparciu o punkty końcowe wejścia.	A
		2.1.2 Jeśli fokus klawiatury można przemieścić do danego komponentu strony za pomocą interfejsu klawiatury, to może on być z niego usunięty również za pomocą interfejsu klawiatury, w przypadku gdy jest to wymagane, a jeśli wówczas jest wymagane użycie czegoś więcej niż samych strzałek, tabulatora lub innych standardowych metod wyjścia, użytkownik musi otrzymać odpowiednią podpowiedź, w jaki sposób usunąć fokus z danego komponentu.	A
	Wytyczna 2.2	2.2.1	A
		2.2.2	
	Wytyczna 2.3 Ataki padaczki: Nie należy projektować treści w taki sposób, aby prowokować ataki padaczki.	2.3.1 Strony internetowe nie zawierają w swojej treści niczego, co migocze częściej niż trzy razy w ciągu jednej sekundy, lub też błysk nie przekracza wartości granicznych dla błysków ogólnych i czerwonych.	A

ZASADA	WYTYCZNA	KRYTERIUM SUKCESU WCAG 2.0	POZIOM
	Wytyczna 2.4	2.4.1	A
		2.4.2	
		2.4.3	
		2.4.4	
		2.4.5	AA
		2.4.6	
		2.4.7	
Zasada 3 – Zrozumiałość	Wytyczna 3.1	3.1.1	A
		3.1.2	AA
	Wytyczna 3.2	3.2.1	A
		3.2.2	
		3.2.3	AA
		3.2.4	
	Wytyczna 3.3	3.3.1	A
		3.3.2	
3.3.3		AA	
3.3.4			
Zasada 4 – Solidność	Wytyczna 4.1	4.1.1	A
		4.1.2	

Standardy WCAG 2.0. dotyczące dostępności multimedialnych nieuwzględnione w rozporządzeniu.

Zasada 1. Postrzegalność

Wytyczna 1.2

Media zmienne w czasie: Należy dostarczyć alternatywę dla mediów zmiennych w czasie.

1.2.4 Napisy rozszerzone (na żywo): napisy rozszerzone dołączone są do wszystkich treści audio przekazywanych na żywo w multimedialnych zsynchronizowanych (dźwięk i obraz). (Poziom AA).

1.2.5 Audiodeskrypcja (nagranie): zapewniona jest audiodeskrypcja dla wszystkich nagrań wideo w multimedialnych zsynchronizowanych (dźwięk i obraz). (Poziom AA).

1.2.6 Język migowy (nagranie): zapewnione jest tłumaczenie w języku migowym wszystkich nagrań audio w multimedialnych zsynchronizowanych (dźwięk i obraz). (Poziom AAA).

1.2.7 Rozszerzona audiodeskrypcja (nagranie): zapewniona jest rozszerzona audiodeskrypcja dla wszystkich nagrań wideo w multimedialnych zsynchronizowanych (dźwięk i obraz), jeśli przerwy w ścieżce dźwiękowej danego nagrania nie pozwalają na zamieszczenie audiodeskrypcji, przekazującej sens treści w wystarczającym stopniu. (Poziom AAA).

1.2.8 Alternatywa dla mediów (nagranie): zapewnia się alternatywę dla wszystkich mediów zmiennych w czasie – nagrań w multimedialnych zsynchronizowanych (dźwięk i obraz) oraz dla wszystkich nagrań tylko wideo (sam obraz). (Poziom AAA).

1.2.9 Tylko audio (na żywo): zapewniona jest alternatywa dla mediów zmiennych w czasie, przedstawiająca informacje takie same, jak w przekazie tylko audio na żywo. (Poziom AAA).

Źródło:

polskie tłumaczenie WCAG, Forum Dostępnej Cyberprzestrzeni

Monika Szczygielska

Monika Szczygielska – wiceprzewodnicząca Rady Fundacji Widzialni, politolog, specjalista ds. marketingu i PR. Doradca ds. dostępności, odpowiedzialna m.in. za konsultacje społeczne dyrektywy o dostępności publicznych stron www. Współpracuje z politykami, administracją, ngo.

Pomysłodawca projektu Dostępni.eu. Specjalizuje się w dostępności multimediów. Wdrażała m.in. pierwszą w Polsce dostępną www osoby publicznej, dostępny portal informacyjny, odpowiadała za udostępnienie multimediów dla niesłyszących w muzeum i podczas konferencji.

Podczas wyborów parlamentarnych w 2011 roku (pierwszych dostępnych dla osób z niepełnosprawnością) realizowała tłumaczenia migowe w spotach wyborczych do internetu i telewizji. W latach 2013-16 odpowiadała za tłumaczenia migowe w materiałach informacyjnych na stronę Prezydenta RP.

Wdraża w Polsce napisy na żywo metodą respeakingu. Autor artykułów i prelegent, organizator wydarzeń, podczas których stosowane są rozwiązania umożliwiające aktywny udział w nich osób z dysfunkcjami sensorycznymi.

Działania Fundacji Widzialni na rzecz popularyzacji i promowania wiedzy na temat dostępności mediów elektronicznych w Polsce to ważne i potrzebne przedsięwzięcie. Propagowanie idei wolnego od barier i dyskryminacji Internetu jest szczególnie istotne w dobie szybkiego rozwoju technologicznego.

Jan Dworak, Przewodniczący
Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

Pragnę zarekomendować publikację przygotowaną przez Fundację Widzialni, obok której nikt komu bliskie są te cele nie powinien przejść obojętnie. „Dostępne multimedia” omawiają zagadnienia zapewnienia dostępności plików z treścią audiowizualną do potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych
Krzysztof Michałkiewicz